

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

ΜΠΣ: Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία

Διαφθορά δημόσιου και ιδιωτικού τομέα: Αιτίες και συνέπειες μιας συμβιωτικής σχέσης

Μαρία Τσολακίδου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Βασιλική Βασιλαντωνοπούλου

Αθήνα, Ιούνιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Διαφθορά δημόσιου και ιδιωτικού τομέα: Αιτίες και συνέπειες μιας συμβιωτικής σχέσης

Μαρία Τσολακίδου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Βασιλική Βασιλαντωνοπούλου

Σοφία Βιδάλη

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Δ/ΝΤΡΙΑ ΜΠΣ ΠΕΔ ΕΑΠ

Αθήνα, Ιούνιος 2024

***«Στο σύζυγό μου Χρήστο και
στον γιο μας Παναγιώτη...»***

Περίληψη

Αυτή η διπλωματική εργασία αναλύει την σύνθετη δυναμική της διαφθοράς, με πρωταρχική εστίαση στη συμβιωτική σχέση, που υπάρχει μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Το φαινόμενο της διαφθοράς, υπερβαίνοντας τα γεωγραφικά και πολιτικά σύνορα, έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική σφαίρα. Στόχος είναι να παρουσιαστούν οι πολύπλευρες διαστάσεις της διαφθοράς, ρίχνοντας φως στην προέλευση, στις εκδηλώσεις, στις συνέπειές της και στη συμβιωτική σχέση της διαφθοράς μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Παρουσιάζεται η εμπειρική έρευνα, που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, σχετικά με το ζήτημα της διαφθοράς, αναλύοντας τα βαθύτερα αίτια της και τις εκτεταμένες συνέπειές της και διερευνώντας ένα ευρύ φάσμα παραγόντων. Εξετάζεται συστηματικά ο αντίκτυπός τους στην επικράτηση της δημόσιας διαφθοράς. Οι συνέπειες, που κυμαίνονται από τα στρεβλά επενδυτικά πρότυπα έως τον περιορισμό του ΑΕΠ, την ανισότητα και την παραοικονομία, παρέχουν μια ολοκληρωμένη κατανόηση των επιπτώσεων της διαφθοράς. Εστιάζοντας στη συνέχεια στο πολύπλευρο φαινόμενο της διαφθοράς, μέσα από το πρίσμα των εγκληματολογικών προσεγγίσεων, η έρευνα διερευνά διάφορες μορφές διαφθοράς, που κυμαίνονται από παραδοσιακές έννοιες έως σύγχρονες ερμηνείες στο πλαίσιο των εγκληματολογικών θεωριών. Διευκρινίζονται οι ποικίλες εκδηλώσεις και επιπτώσεις της, ενώ αναλύονται συγκεκριμένες μορφές διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένου του κρατικού εγκλήματος και του εγκλήματος κράτους-επιχειρήσεων, ρίχνοντας φως στην πολυπλοκότητά τους και την υποκείμενη δυναμική τους. Εν συνεχεία, χρησιμοποιείται η οπτική της κριτικής εγκληματολογίας για την ανάλυση των επικρατουσών εννοιών της διαφθοράς, προσφέροντας εναλλακτικά πλαίσια για την κατανόηση των βαθύτερων αιτιών και των κοινωνικών επιπτώσεών της. Η μελέτη εξετάζει, επίσης, το σημαντικό έργο του Merton σχετικά με τη θεωρία της ανομίας και την συνάφειά της με το φαινόμενο της διαφθοράς στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής πίεσης και απόκλισης και παράλληλα αξιολογεί κριτικά την προσέγγισή του. Οι τελικές παρατηρήσεις συνθέτουν βασικά ευρήματα, που συλλέχθηκαν από την ανάλυση, τονίζοντας τη σημασία της υιοθέτησης μιας κριτικής στάσης απέναντι στις επικρατούσες συζητήσεις για τη διαφθορά.

Λέξεις κλειδιά

Διαφθορά, αιτίες, συνέπειες, συμβιωτική σχέση, εγκληματολογικές προσεγγίσεις.

Abstract

This diploma thesis analyzes the complex dynamics of corruption, with a primary focus on the symbiotic relationship that exists between the public and private sectors. The phenomenon of corruption, transcending geographical and political boundaries, has a significant impact on the economic, social and political spheres. The aim is to present the multifaceted dimensions of corruption, shedding light on its origins, manifestations, consequences and critically on the symbiotic relationship between the public and private sectors corruption. The empirical research that has been carried out in recent years on the issue of corruption is presented, analyzing its root causes and its far-reaching consequences and investigating a wide range of factors. Their impact on the prevalence of public corruption is systematically examined. The consequences, ranging from distorted investment patterns to GDP decline, inequality and the shadow economy, provide a comprehensive understanding of the effects of corruption. Focusing then on the multifaceted phenomenon of corruption through the prism of criminological approaches, the research explores various forms of corruption, ranging from traditional concepts to contemporary interpretations within criminological theories. It clarifies its various manifestations and implications, while analyzing specific forms of corruption, including state crime and state-corporate crime, shedding light on their complexity and underlying dynamics. The critical criminology perspective is then used to analyze the prevailing concepts of corruption, offering alternative frameworks for understanding its root causes and social implications. The study also examines Merton's important work on the theory of lawlessness and its relevance to understanding corruption in the broader context of social pressure and deviance, and critically evaluates his approach. The concluding observations synthesize key findings gathered from the analysis, highlighting the importance of taking a critical stance towards prevailing debates on corruption.

Keywords

Corruption, causes, consequences, symbiotic relationship, criminological approaches.

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract.....	vi
1. Εισαγωγή	1
2. Εμπειρική έρευνα για τη διαφθορά	4
2.1 Εισαγωγή	4
2.3 Αιτίες διαφθοράς.....	9
2.3.1 Μέγεθος και δομή της κυβέρνησης	10
2.3.2 Δημοκρατία και πολιτικό σύστημα.....	11
2.3.3 Ποιότητα των θεσμών	13
2.3.4 Η έκταση του ανταγωνισμού	15
2.3.5 Προσλήψεις και μισθοί	16
2.3.6 Ελευθερία του Τύπου και δικαστική εξουσία	17
2.3.7 Πολιτισμικοί παράγοντες.....	18
2.3.8 Ποσοστό γυναικών στο εργατικό δυναμικό.....	19
2.3.9 Πρώην αποικίες και φυσικοί πόροι.....	19
2.4 Συνέπειες διαφθοράς	21
2.4.1 Συνολική επένδυση	21
2.4.2 Άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) και εισροές κεφαλαίων	22
2.4.3 Εξωτερικό εμπόριο και εξωτερική βοήθεια	23
2.4.4 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)	24
2.4.5 Ανισότητα	25
2.4.6 Κρατικές δαπάνες και υπηρεσίες	27
2.4.7 Παραοικονομία, έγκλημα και διαφθορά	28
2.5 Μέτρα πολιτικής κατά της διαφθοράς.....	30
3. Μορφές της διαφθοράς υπό το πρίσμα εγκληματολογικών προσεγγίσεων.....	33
3.1 Η έννοια της διαφθοράς.....	33
3.2 Η διαφθορά υπό την μορφή του κρατικού εγκλήματος.....	35
3.3 Η διαφθορά υπό τη μορφή του κρατικού - εταιρικού εγκλήματος.....	37
3.4 Το ευρύτερο πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας για τη διαφθορά	44
3.5 Ανομία και λειτουργικός χαρακτήρας της διαφθοράς	49
3.5.1 Το έργο του Merton	49
3.5.2 Τα όρια του μερτονικού λειτουργισμού.....	55
3.6 Τελικές παρατηρήσεις	56
4. Συμπεράσματα.....	58

5. Βιβλιογραφία	65
------------------------------	-----------

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2-1 Διαφθορά χωρών σύμφωνα με την κατάταξή τους στον δείκτη CPI (2022)	8
---	---

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2-1 Οι 10 λιγότερο διεφθαρμένες χώρες σύμφωνα με τον δείκτη CPI	8
Πίνακας 2-2 Οι 10 περισσότερο διεφθαρμένες χώρες σύμφωνα με τον δείκτη CPI	9

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 2-1 Η εξέλιξη της Ελλάδας 2012-2022.....	9
Γράφημα 2-2 Συσχέτιση μεταξύ δημοκρατίας και διαφθοράς	12
Γράφημα 2-3 Συσχέτιση μεταξύ επιπέδου ρύθμισης της αγοράς και της διαφθοράς.....	14
Γράφημα 2-4 Συσχέτιση οικονομικής ελευθερίας και διαφθοράς.....	16
Γράφημα 2-5 Συσχέτιση ΑΕΠ με CPI	24
Γράφημα 2-6 Διαφθορά και ανισότητα	26
Γράφημα 2-7 Συσχέτιση διαφθοράς και σκιώδους οικονομίας	28

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

CPI	Corruption Perceptions Index
FATF	Financial Action Task Force
G20	Group of Twenty
GST	General Strain Theory
IAT	Institutional Anomie Theory
ISO	International Organization for Standardization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
TI	Transparency International
UNCAC	United Nations Convention Against Corruption
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

1. Εισαγωγή

Οι αρχαίοι φιλόσοφοι και ποιητές περιέγραψαν τη διαφθορά ως μέρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ως εκ τούτου, ως σχεδόν ενδημική σε κάθε κοινότητα. Ωστόσο, μόνο στη δεκαετία του 1990, η διαφθορά άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών και ΜΚΟ. Από τότε, έχει αναπτυχθεί μια εκτεταμένη συζήτηση σχετικά με το θέμα, η οποία οδήγησε σε μεγάλο αριθμό ακαδημαϊκών δημοσιεύσεων και πολιτικών προγραμμάτων.

Η διαφθορά είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις, που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινωνία, καθώς αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη σε πολλές χώρες (Mauro, 1995:705-706), υπονομεύει την εύρυθμη λειτουργία των κυβερνήσεων (Treisman, 2007:235-236) και όπου είναι ευρέως διαδεδομένη, μπορεί να οδηγήσει στη διάβρωση της εμπιστοσύνης στους κοινωνικούς θεσμούς (Rothstein & Uslaner, 2005:70-72). Αν και δύσκολο να μετρηθεί, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (Johnson, 2018) έχει εκτιμήσει ότι κάθε χρόνο πάνω από 1 τρισεκατομμύριο δολάρια καταβάλλονται σε δωροδοκίες και ότι η διαφθορά μειώνει το παγκόσμιο ΑΕΠ κατά περισσότερο από 5%. Για τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται διεθνώς, η διαφθορά αυξάνει σημαντικά το κόστος της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Για παράδειγμα, το ένα τρίτο των διευθυντών επιχειρήσεων διεθνών πόρων, εκτιμά ότι η διαφθορά αυξάνει το κόστος των διεθνών έργων κατά περισσότερο από 10% (Bray, 2007). Επιπλέον, η διαφθορά μπορεί να προσθέσει έως και 25% στο κόστος των συμβάσεων προμηθειών σε ορισμένες χώρες, ενώ η μεταφορά επιχειρήσεων από μια χώρα με χαμηλό επίπεδο διαφθοράς σε μια χώρα με μεσαία ή υψηλά επίπεδα διαφθοράς ισοδυναμεί με φόρο 20% επί των ξένων επιχειρήσεων.

Επομένως, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι έχει καταβληθεί σημαντική προσπάθεια για τη μείωση της διαφθοράς. Οι διακυβερνητικοί οργανισμοί προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν αυτή την πρόκληση, συντάσσοντας διεθνείς συμβάσεις, όπως η Σύμβαση κατά της δωροδοκίας του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Baughn et al., 2010:18-19; OECD, 1997). Οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν αναπτύξει νομοθεσία για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, όπως για παράδειγμα, ο αμερικανικός νόμος περί πρακτικών διαφθοράς στο εξωτερικό (US House of Representatives, 1977) και οι ΜΚΟ έχουν εργαστεί για τη μείωση της διαφθοράς, όπως για παράδειγμα, η ανάπτυξη του Παγκόσμιου Βαρόμετρου Διαφθοράς (Transparency International, 2018) από τη Διεθνή

Διαφάνεια για τη μέτρηση του επιπέδου διαφθοράς σε διάφορες χώρες και τη μέτρηση της προόδου, όσον αφορά τη μείωσή της. Οι εταιρείες έχουν, επίσης, λάβει σημαντικά μέτρα για την εξάλειψη της διαφθοράς, υποστηρίζοντας υπεύθυνες πρακτικές στις δραστηριότητές τους (*Clean Business Is Good Business Report*, 2018), έναρξη προγραμμάτων κατά της δωροδοκίας, ενίσχυση των πρακτικών δεοντολογίας και συμμόρφωσης (πρότυπο ISO 37001-Anti-Bribery Management Systems) και οικοδόμηση κουλτούρας συμμόρφωσης (Venkatesan & Benton, 2018).

Ωστόσο, αυτά τα μέτρα είχαν περιορισμένη αποτελεσματικότητα στον μετριασμό της διαφθοράς (O'Higgins, 2003:238-240). Οι λόγοι για την έλλειψη προόδου είναι πολλαπλοί και περίπλοκοι, αλλά αυτό που είναι σαφές είναι ότι απαιτείται περισσότερη έρευνα για την καλύτερη κατανόηση της διαφθοράς και ειδικότερα για την ανάπτυξη τεκμηριωμένων προσεγγίσεων για την εξάλειψή της, όπου είναι δυνατόν και για τον μετριασμό των χειρότερων επιπτώσεών της, όπου αποδεικνύεται αδύνατο να εξαλειφθεί.

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει γίνει εκτεταμένη έρευνα σχετικά με τη διαφθορά στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και ιδιαίτερα στην οικονομία και τις πολιτικές επιστήμες, η οποία έχει παράσχει μια σειρά διαφορετικών τρόπων σκέψης για τη διαφθορά, τις αιτίες της και την πρόληψή της. Έτσι, οι περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που εξηγούν τη διαφθορά εμπίπτουν στους κλάδους της πολιτικής επιστήμης και της οικονομίας με κάποια αναφορά στην κοινωνιολογία ή /και την εγκληματολογία και βοηθούν στη διεύρυνση της συζήτησης σχετικά με το γιατί και πώς άτομα, οργανισμοί και κράτη διαπράττουν διεφθαρμένες πράξεις. Οι πολιτικές επιστήμες και τα οικονομικά επικεντρώνονται στη μέτρηση της διαφθοράς και στις στρατηγικές πρόληψης και βλέπουν τους παραβάτες ως επί το πλείστον ορθολογικούς παράγοντες (Cohen & Felson, 1979:592-593).

Επιπλέον, αντλώντας στοιχεία από τη βιβλιογραφία της κοινωνιολογίας ή της εγκληματολογίας και τοποθετώντας τη διαφθορά σε ένα κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, το οποίο υπογραμμίζει την πολύπλοκη φύση της, αυτό που διαπιστώνεται είναι πώς διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις τονίζουν διαφορετικές πτυχές της. Η κοινωνιολογία και η εγκληματολογία, ωστόσο, προσφέρουν μια πιο λεπτή εξήγηση της διαφθοράς, με την «τιμωρία» να διαδραματίζει πολύ σημαντικότερο ρόλο στην πρόληψή της και δίνουν έμφαση στην εγκληματικότητα που μαθαίνεται σε αλληλεπίδραση με άλλους σε μια διαδικασία επικοινωνίας (Sutherland, 1939). Επιπλέον, υπάρχουν εκείνοι που δεν είναι σε

θέση να επιτύχουν συσσώρευση πλούτου με νόμιμο τρόπο και οι οποίοι, ως εκ τούτου, συμπεριφέρονται με παράνομο τρόπο (Merton, 1938:679-682), δικαιολογώντας εγκληματικές πράξεις μέσω τεχνικών εξουδετέρωσης (Sykes & Matza, 1957:667-670) και οι οποίοι παρασύρονται από το έγκλημα (Matza, 1964). Υπάρχουν, επίσης, εξηγήσεις ως προς το γιατί οι άνθρωποι απέχουν και αντιστέκονται στον πειρασμό να διαπράξουν πράξεις διαφθοράς (Hirschi & Gottfredson, 1987:958-971), με τη διαφθορά να θεωρείται αναπόφευκτη στον καπιταλισμό (Chambliss, 1975:14-151; Quinney, 1969:15-25), όπου πολλοί με τη δύναμη της ετικέτας (Becker, 1963:8-14) και τον χαρακτηρισμό των «άλλων» ως διεφθαρμένων, παράλληλα εμπλέκονται σε πράξεις διαφθοράς.

Μια σύντομη επισκόπηση της πολιτικής ποινικής δικαιοσύνης δείχνει ότι οι θεωρητικές προσεγγίσεις επηρεάζουν τους νόμους και τις τεχνικές που εφαρμόζονται και γι' αυτό αποτελούν βασικό στοιχείο της πρόληψης του εγκλήματος. Επιπλέον, η διαφθορά κυμαίνεται από ανήθικες, αλλά νόμιμες πράξεις έως εξαιρετικά παράνομες πράξεις. Ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί αποκλίνουσα ή/και εγκληματική. Εδώ ακριβώς υπεισέρχεται η χρησιμότητα της κοινωνιολογίας και της εγκληματολογίας.

Ταυτόχρονα, η υπάρχουσα έρευνα έχει επικεντρωθεί σε μεγάλο βαθμό στη δημόσια διαφθορά (Rose-Ackerman & Palifka, 2016:7-14). Ωστόσο, η διαφθορά μπορεί να περιλαμβάνει τόσο δημόσιους όσο και ιδιωτικούς φορείς και μεγάλο μέρος της δημόσιας διαφθοράς περιλαμβάνει είτε μια επιχείρηση που παρέχει ακατάλληλα κίνητρα κάποιου είδους είτε μια επίσημη «επικάλυψη» (Andvig et al., 2001:8-10) των ορίων μεταξύ κυβέρνησης και ιδιωτικού τομέα, προκειμένου ο τελευταίος να επωφεληθεί με κάποιο τρόπο. Επιπλέον, σημαντικές περιπτώσεις διαφθοράς συμβαίνουν τόσο εντός μιας επιχείρησης (De Jong & Van Ees, 2014:187-189) όσο και μεταξύ επιχειρήσεων (Arnold et al., 2012:144-145), τόσο μεγάλων όσο και μικρών, με αρνητικές επιπτώσεις για τις κοινωνίες, στις οποίες συμβαίνουν και συχνά για τους μετόχους των εμπλεκόμενων εταιρειών.

2. Εμπειρική έρευνα για τη διαφθορά

2.1 Εισαγωγή

Η σημασία μιας εις βάθος κατανόησης της διαφθοράς (δημόσιας και ιδιωτικής) γίνεται ακόμη πιο αναγκαία, όταν εξεταστεί το κόστος που συνεπάγεται. Σύμφωνα με την εκτίμηση της Παγκόσμιας Τράπεζας, το ετήσιο ποσό των δωροδοκιών που καταβάλλονται είναι περίπου ένα τρισεκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ και αν και δεν είναι ακριβώς μετρήσιμο, οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι το συνολικό κόστος της διαφθοράς ανέρχεται σε 2,6 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ποσό ίσο με περίπου 4% του παγκόσμιου ΑΕΠ (OECD, 2014) ή ολόκληρο το ΑΕΠ της Γαλλίας. Οι συνέπειες της διαφθοράς είναι ευρείες, κυμαίνονται από τη μειωμένη οικονομική ανάπτυξη έως τη στρέβλωση των δημόσιων δαπανών και αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη μιας χώρας και την πρόσβαση των πολιτών σε δημόσια αγαθά, όπως παιδεία, υγεία κλπ. Έχοντας αυτό κατά νου, είναι σαφές ότι η καταπολέμηση της διαφθοράς δεν έχει μόνο ηθικά κίνητρα, αλλά είναι εξίσου ζωτικής σημασίας να μειωθούν αυτές οι τεράστιες απώλειες, τις οποίες φέρει η κοινωνία στο σύνολό της. Αξίζει να αναφερθεί ότι ένας από τους 17 στόχους βιωσιμότητας του ΟΗΕ είναι η καταπολέμηση της διαφθοράς. Εκτός από τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, ο γενικότερος αρνητικός αντίκτυπος της διαφθοράς έχει αποδειχθεί και βιβλιογραφικά, καθώς η επιτυχής καταπολέμηση δεν αυξάνει μόνο τον πλούτο, αλλά επίσης την εντιμότητα και την ηθική (Gächter & Schulz, 2016:496-499).

2.2 Μέγεθος της διαφθοράς

Σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας σχετικά με τη διαφθορά, η επικέντρωση ήταν στα κίνητρα και τις δραστηριότητες των διεφθαρμένων κυβερνητικών αξιωματούχων από οικονομική άποψη (Bardhan, 1997:1339-1341; Shleifer & Vishny, 1993:615-616; Svensson, 2005:32-33; Treisman, 2000:402-407). Ο μηχανισμός που οδηγεί τη διαφθορά, σε αυτή την περίπτωση, είναι μια απλή ανάλυση κόστους - οφέλους. Η διαφθορά συμβαίνει, όταν οι αξιωματούχοι υπολογίζουν ότι το κέρδος από τη διαφθορά υπερβαίνει την πιθανή απώλεια από τη σύλληψη και ορίζεται ως «η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος» (Uhlenbruck et al., 2016: 402).

Οι ερευνητές έχουν αποκλίνει από αυτή την προσέγγιση και η εστίαση ήταν περισσότερο στο κοινωνικό πλαίσιο, στο οποίο συμβαίνει η διαφθορά. Ο διεφθαρμένος αξιωματούχος

δεν είναι πλέον ένα ορθολογικό άτομο, αλλά μάλλον κάποιος που ενσωματώνεται σε ένα κοινωνικό σύστημα και μια κουλτούρα (Muir & Gupta, 2018:13). Η έρευνα για τη διαφθορά γίνεται μια άσκηση ερμηνείας, προκειμένου να κατανοήσουμε το πολιτισμικό σχήμα των εμπλεκομένων και την κοινωνική δομή στην οποία εμφανίζεται (Fisman & Miguel, 2007:1095-1096).

Επιπλέον, η διαφθορά είναι κάτι που περιλαμβάνει την κυβέρνηση και την κατάχρηση μιας επίσημης θέσης για ιδιωτικό κέρδος. Η διαφθορά μπορεί, επίσης, να συμβεί σε θεσμικό επίπεδο. Η θεσμική διαφθορά είναι έκδηλη, όταν υπάρχει μια συστημική και στρατηγική επιρροή, που είναι νόμιμη ή ακόμα και επί του παρόντος ηθική, που υπονομεύει την αποτελεσματικότητα του θεσμού, εκτρέποντάς τον από τον σκοπό του ή αποδυναμώνοντας την ικανότητά του να επιτύχει τον σκοπό του (Lessig, 2013: 553). Αυτή η τελευταία αντίληψη της διαφθοράς περιλαμβάνει τον προσεταιρισμό κυβερνητικών στελεχών από ιδιωτικές επιχειρήσεις, που ψηφίζουν νόμους που είναι επωφελείς για τα συμφέροντά τους, ενώ θέτουν σε μειονεκτική θέση την πλειοψηφία των πολιτών, ακόμη και αν οι νόμοι θεωρούνται αποδεκτοί από τους πολίτες.

Προκύπτει, συνεπώς, ότι δεν υπάρχει ενιαίος και σαφής ορισμός της διαφθοράς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει διαφθορά σε διάφορες μορφές, που αφορούν διαφορετικούς συμμετέχοντες. Η πιο γνωστή μορφή είναι προφανώς οι δωροδοκίες, που καταβάλλονται από ιδιώτες ή εταιρείες σε δημόσιους υπαλλήλους. Ωστόσο, όταν η διαφθορά έχει ήδη παγιωθεί σε μια χώρα, μπορεί να εμφανιστεί και στη Δημόσια Διοίκηση. Υπάρχουν δύο παραλλαγές, η «από κάτω προς τα πάνω» και η «από πάνω προς τα κάτω» διαφθορά (Rose-Ackerman & Palifka, 2016:12-14).

Όταν χαμηλόβαθμοι αξιωματούχοι συλλέγουν δωροδοκίες, τις οποίες πρέπει να μοιραστούν με τους ανωτέρους τους, ονομάζεται διαφθορά «από κάτω προς τα πάνω». Δίνοντας ένα μερίδιο από τις δωροδοκίες τους στους ανωτέρους τους, προστατεύονται από την απόλυση και τη δίωξη, εάν φτάσει μια καταγγελία. Εάν αυτό το σύστημα εδραιωθεί, αυτές οι πληρωμές γίνονται προϋπόθεση απασχόλησης. Η διαφθορά «από πάνω προς τα κάτω» λειτουργεί προς την άλλη κατεύθυνση. Υπάρχουν δύο λόγοι για αυτό το είδος διαφθοράς. Πρώτον, οι ανώτεροι μπορεί να φοβούνται ότι ένας υφιστάμενός τους θα τους καταγγείλει. Δεύτερον, εάν οι συμφωνίες αποφασίζονται σε ανώτατο επίπεδο, αλλά οι πληροφορίες δίνονται από τους υφισταμένους, οι ανώτεροι εξαρτώνται από τη συνεργασία των υφισταμένων τους. Υπάρχουν, επίσης, περιπτώσεις εταιρικής διαφθοράς, όπου

εταιρικοί υπάλληλοι δέχτηκαν δωροδοκίες, για παράδειγμα για να προδώσουν εταιρικά μυστικά σε ανταγωνιστές (Waller et al., 2002:688-693)

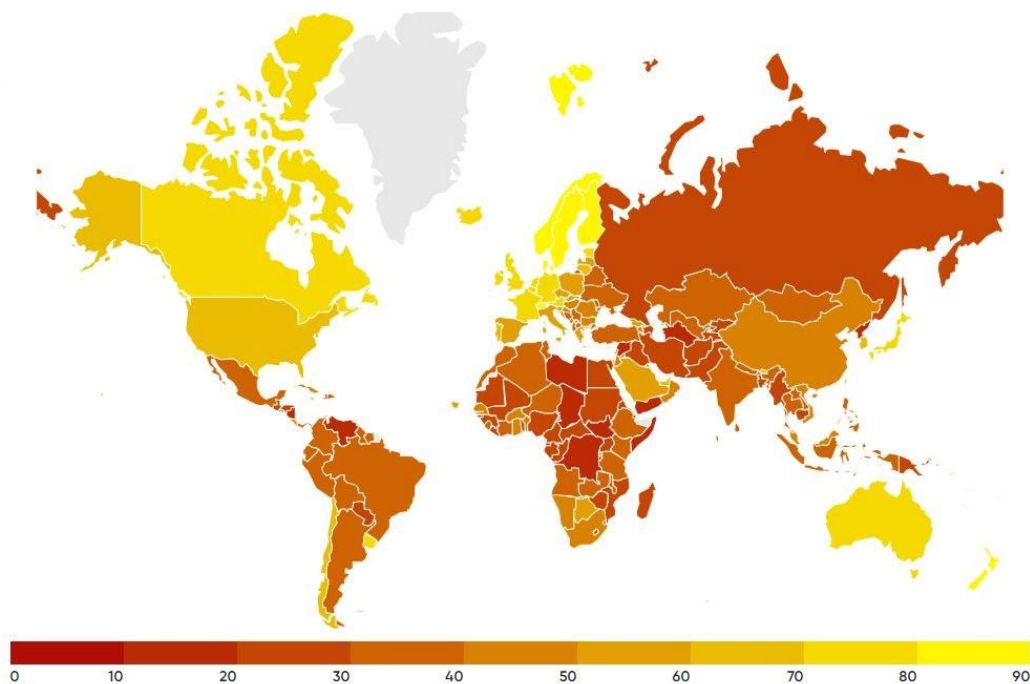
Χρησιμοποιώντας έναν δημοφιλή ορισμό (World Bank, 1997), η διαφθορά ορίζεται ως η κατάχρηση δημόσιου αξιώματος για ιδιωτικά κέρδη. Αυτό λαμβάνει υπόψη ότι η διαφθορά υπάρχει σε όλες τις διαφορετικές μορφές, όπως π.χ. δωροδοκία, εμπορία, υπεξαίρεση, καθώς και πατρωνία. Ωστόσο, οι άλλες μορφές διαφθοράς υποκαθιστούν τη δωροδοκία. Ο ορισμός της Παγκόσμιας Τράπεζας συνεπάγεται αρκετές βασικές προϋποθέσεις, απαραίτητες για την ύπαρξη διαφθοράς. Ο διεφθαρμένος δημόσιος αξιωματούχος χρειάζεται την εξουσία για να είναι σε θέση να καταχραστεί το δημόσιο αξίωμά του. Λόγω του μονοπωλίου του κράτους σε ορισμένους τομείς – π.χ. είσπραξη φόρων – οι υπάλληλοι είναι σε θέση να αποκτήσουν αυτή την εξουσία και συχνά έχουν την απαραίτητη διακριτική ευχέρεια για τη τέλεση δωροδοκιών.

Προβλήματα προκύπτουν, επίσης, στον ορισμό της διαφθοράς, λόγω των διαφορών στην έκταση του φαινομένου. Κάθε χώρα έχει περάσει νόμους κατά της διαφθοράς, τραβώντας μια γραμμή μεταξύ της παράνομης δωροδοκίας και των αποδεκτών «δώρων καλής θέλησης». Αυτό δείχνει ότι ορισμένες χώρες έχουν ήδη αναγνωρίσει ότι η διαφθορά είναι ένα φαινόμενο που πρέπει να αντιμετωπίσουν, αλλά προκύπτουν προβλήματα σχετικά με την αντίληψη που επικρατεί σε κάθε χώρα σχετικά με την έννοια της διαφθοράς και άρα και με τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου και εφαρμογής των διεθνών συνθηκών. Ορισμένες ενέργειες που αξιολογούνται ως «δώρο καλής θέλησης» σε μια χώρα, θεωρούνται διεφθαρμένη πράξη σε μια άλλη. Αν και ο ορισμός της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι ήδη πολύ ευρύς, εξακολουθεί να παραλείπει αρκετές διαφθορές. Μια αδυναμία του ορισμού της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι ότι ασχολείται μόνο με τη μία πλευρά, τον αποδέκτη δωροδοκιών. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν δύο πλευρές που εμπλέκονται στη διαφθορά. Ο αποδέκτης της πληρωμής και ο δωρητής. Η Rose-Ackerman (1999:9) ορίζει τη διαφθορά, εστιάζοντας στην πτυχή της δωρεάς. Ισχυρίστηκε ότι «οι πληρωμές είναι διεφθαρμένες, εάν γίνονται παράνομα σε δημόσιους φορείς με στόχο την απόκτηση οφέλους ή την αποφυγή κόστους». Αυτό δείχνει σαφώς ότι η διαφθορά δεν είναι πρόβλημα μόνο διεφθαρμένων κρατικών αξιωματούχων, αλλά και εταιρειών και ανθρώπων, που αποδέχονται τις διεφθαρμένες απαιτήσεις ή ακόμη και τις προσφέρουν.

Το επίπεδο διαφθοράς είναι ένας άλλος τομέας, όπου χρειάζεται να γίνει διάκριση. Σε γενικές γραμμές, η διαφθορά χωρίζεται σε δύο διαφορετικά επίπεδα. Οι μικρές πληρωμές

σε γραφειοκράτες χαμηλού επιπέδου, προκειμένου να πάρουν μικρές χάρες σε αντάλλαγμα, όπως η έκδοση άδειας ή διάφορες τελωνειακές διατυπώσεις, ονομάζονται «μικροδιαφθορά» (Goupen & Bezlon, 2012:48-49). Λόγω της μικρής κλίμακας, αυτό το είδος διαφθοράς είναι δύσκολο να αποκαλυφθεί ή τουλάχιστον συνεπάγεται υψηλό κόστος για να εντοπιστεί. Η πολιτική ή «μεγάλη διαφθορά» σχετίζεται, συνήθως, με γραφειοκράτες ή πολιτικούς υψηλότερου επιπέδου. Σε αντίθεση με τη «μικροδιαφθορά», εμπλέκονται πολλά χρήματα και οι χάρες είναι αντίστοιχα μεγαλύτερες. Παραδείγματα πολιτικής διαφθοράς είναι οι πληρωμές, προκειμένου να επηρεαστεί η διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με μεγάλες συμβάσεις έργων, για την εγγύηση μονοπωλιακής ισχύος σε μια αγορά ή για την εξασφάλιση προσφοράς σχετικά με την ιδιωτικοποίηση μιας κερδοφόρας κρατικής εταιρείας (Xenakis, 2012:190-191).

Δεδομένου ότι η διεφθαρμένη συμπεριφορά συνήθως αποκρύπτεται από το κοινό, είναι πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να μετρηθούν τα απόλυτα επίπεδα. Ως εκ τούτου, οι μελετητές, συνήθως, βασίζονται στις αναλύσεις τους σε δεδομένα ερευνών, τα οποία αποτυπώνουν την αντίληψη της διαφθοράς. Ένας από τους σημαντικότερους δείκτες είναι ο Δείκτης Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI), ο οποίος προκύπτει από τις απαντήσεις επιχειρηματιών και εμπειρογνομόνων της κάθε χώρας, σχετικά με την αντιληπτή διαφθορά στον δημόσιο τομέα και δημοσιεύεται από τη Διεθνή Διαφάνεια κάθε χρόνο. Αυτά τα δεδομένα συγκεντρώνονται και τυποποιούνται, προκειμένου να κατατάσσονται οι χώρες σε κλίμακα από το 0 έως το 100, με το 100 να αντιπροσωπεύει το χαμηλότερο δυνατό επίπεδο διαφθοράς. Στην Εικόνα 2-1 παρουσιάζεται ο χάρτης, όπου απεικονίζει συγκεντρωτικά το βαθμό διαφθοράς κάθε χώρας, σύμφωνα με τη βαθμολογία της (όπου όσο μεγαλύτερο είναι το score του CPI τόσο λιγότερο διεφθαρμένη θεωρείται μια χώρα) στο CPI για το 2022 (Πηγή: Transparency International). Στους Πίνακες 2-1 και 2-2 παρατίθενται οι δέκα χώρες με τις υψηλότερες και τις χαμηλότερες βαθμολογίες αντίστοιχα και στο Γράφημα 2-1 η εξέλιξη του δείκτη για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία, παρατηρείται σημαντική βελτίωση του δείκτη CPI και άνοδο στην παγκόσμια κατάταξη κατά 16 θέσεις.

Εικόνα 2-1 Διαφθορά χωρών σύμφωνα με την κατάταξή τους στον δείκτη CPI (2022)

Score		Country	Rank
90	↑	Denmark	1
87	↓	Finland	2
87	↓	New Zealand	2
84	↓	Norway	4
83	↓	Singapore	5
83	↓	Sweden	5
82	↓	Switzerland	7
80	↓	Netherlands	8
79	↓	Germany	9
77	↑	Ireland	10

Πίνακας 2-1 Οι 10 λιγότερο διεφθαρμένες χώρες σύμφωνα με τον δείκτη CPI

17	↓	Burundi	171
17	=	Equatorial Guinea	171
17	↓	Haiti	171
17	↑	North Korea	171
17	=	Libya	171
16	=	Yemen	176
14	=	Venezuela	177
13	↑	South Sudan	178
13	=	Syria	178
12	↓	Somalia	180

Πίνακας 2-2 Οι 10 περισσότερο διεφθαρμένες χώρες σύμφωνα με τον δείκτη CPI

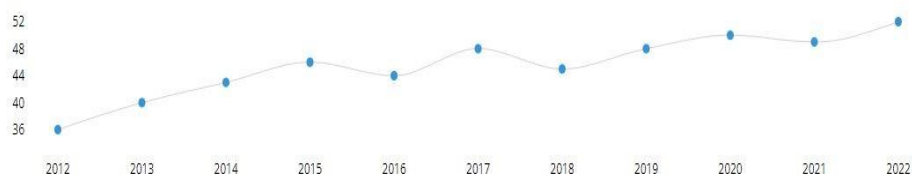
GREECE

Score
52/100

Rank
51/180

Score change
↑ +3 since 2021

Score changes 2012 - 2022

Γράφημα 2-1 Η εξέλιξη της Ελλάδας 2012-2022

Τα παραπάνω δεδομένα απεικονίζουν τις τεράστιες διαφορές παγκοσμίως. Για να γίνει αντιληπτό, γιατί κάποιες χώρες σημειώνουν πολύ υψηλές επιδόσεις, ενώ σε άλλες η διαφθορά φαίνεται να κυριαρχεί στην καθημερινή ζωή, είναι απαραίτητο να διερευνηθούν οι κινητήριες δυνάμεις πίσω από αυτήν.

2.3 Αιτίες διαφθοράς

Είναι πολύ δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ συνεπειών και αιτιών διαφθοράς. Με τη βοήθεια της εμπειρικής έρευνας είναι δυνατόν να δοθούν στοιχεία, που να δείχνουν ποια αιτιότητα είναι ισχυρότερη. Ωστόσο, οι συσχετίσεις που βρέθηκαν είναι πολύ συχνά διαφορούμενες και ακόμη και με τη βοήθεια εξειδικευμένων στατιστικών τεχνικών είναι

δύσκολο να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Εξακολουθεί να είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ αιτιών και συνεπειών της διαφθοράς, προκειμένου να αξιολογούνται τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμησή της. Τα κατάλληλα μέτρα κατά της διαφθοράς πρέπει να λαμβάνουν μέτρα κατά των αιτιών (Enste, 2003:2-5).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τον Tanzi (1998:10-19), μια ανάλυση των αιτιών της διαφθοράς με τη χρήση ενός συνόλου δεδομένων μεταξύ χωρών, αντιμετωπίζει όχι μόνο το πρόβλημα αιτιότητας, αλλά και ένα επιπλέον πρόβλημα. Δεδομένου ότι η διαφθορά δεν μετράται εύκολα, οι δείκτες για τη διαφθορά βασίζονται συνήθως σε έρευνες, που αποτυπώνουν το αντιληπτό επίπεδο διαφθοράς σε μια χώρα, όπως ο Δείκτης Αντίληψης Διαφθοράς (CPI) της Transparency International. Αλλά αυτή η αντίληψη, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, διαφέρει μεταξύ των χωρών. Αυτό οφείλεται σε πολιτισμικές, καθώς και σε ιστορικές διαφορές μεταξύ των χωρών. Κατά συνέπεια, η επίδραση που έχει μια αλλαγή στους φορολογικούς συντελεστές ή κανονισμούς στο επίπεδο διαφθοράς, ποικίλλει μεταξύ των χωρών.

Ακολουθεί μια επισκόπηση των κύριων αιτιών της διαφθοράς, καθώς και του μεγέθους των επιπτώσεων, η οποία προκύπτει από τα ευρήματα των εμπειρικών μελετών, που παρουσιάζονται παρακάτω. Ορισμένοι παράγοντες και η επίδρασή τους στη διαφθορά, υποστηρίζονται από την πλειονότητα των μελετών, ενώ οι απόψεις και τα στοιχεία για άλλους διαφέρουν μεταξύ της βιβλιογραφίας.

2.3.1 Μέγεθος και δομή της κυβέρνησης

Υπάρχουν δύο διαφορετικές οπτικές για τη σχέση μεταξύ των κρατικών δαπανών και της διαφθοράς. Η μία είναι ότι μια πολυμελής κυβέρνηση οδηγεί σε πιο διεφθαρμένους πολιτικούς, αυξάνοντας την προσοδοθηρία από παράνομη συμπεριφορά. Η άλλη οπτική υποθέτει ότι οι πολυμελείς κυβερνήσεις είναι πιο αποτελεσματικές στην καταπολέμηση της διαφθοράς, λόγω του μεγαλύτερου προϋπολογισμού για την επιβολή του νόμου. Αυτό υποστηρίζεται από το γεγονός ότι οι χώρες με υψηλό μερίδιο κρατικών δαπανών, συνήθως κατατάσσονται χαμηλότερα στους δείκτες διαφθοράς (Kotera et al., 2010:5-8).

Στα εμπειρικά δεδομένα αυτή η ασάφεια παραμένει. Ενώ για παράδειγμα οι La Porta et al. (1997:5-9) βρίσκουν μια θετική σχέση μεταξύ των συνολικών κρατικών μεταβιβάσεων και των επιδοτήσεων σε σχέση με το ΑΕΠ, οι Adsera et al. (2003:478-480) αναφέρουν αρνητική συσχέτιση. Ο Lambsdorff (2006:4-5) επισημαίνει τον κίνδυνο αντίστροφης αιτιότητας στη σχέση της διαφθοράς και κρατικών δαπανών, δεδομένου ότι οι χώρες με

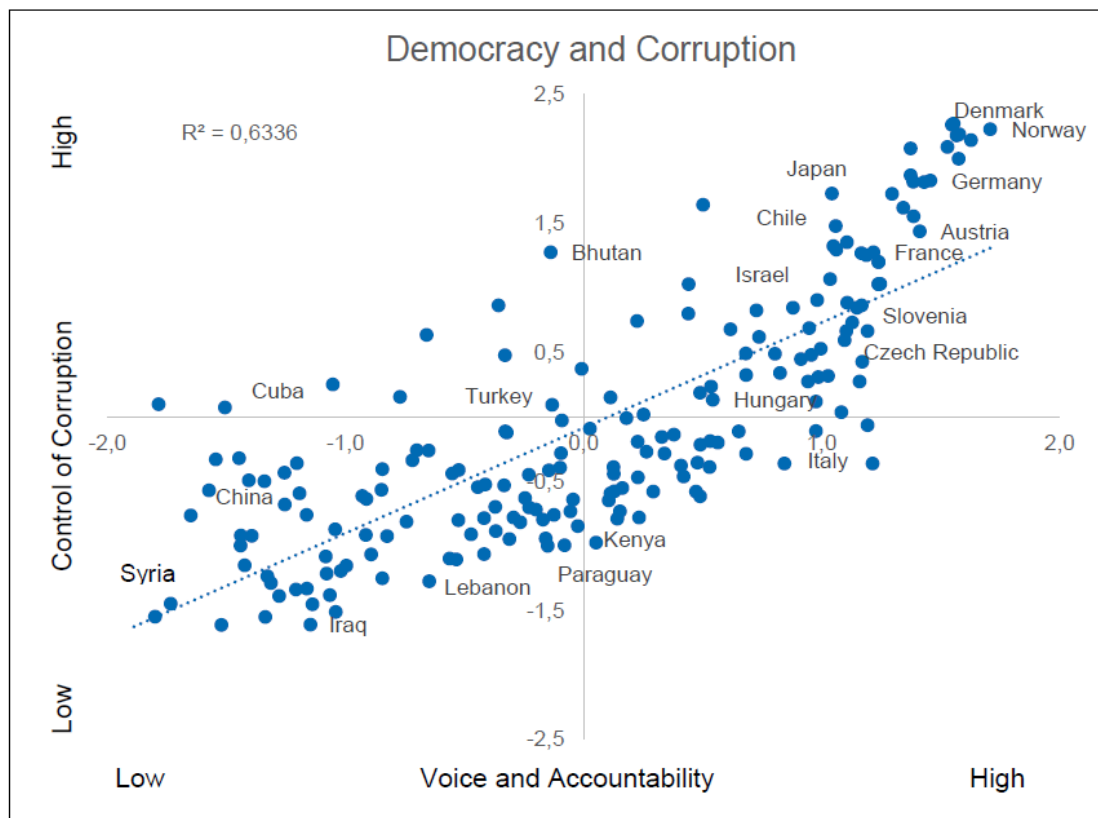
υψηλά επίπεδα διαφθοράς ενδέχεται να μην είναι αποτελεσματικές στη χρήση οικονομικών πόρων κατά της διαφθοράς.

Η Elliott (1997:181-185) υποστηρίζει ότι υφίσταται μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και του επιπέδου των κρατικών δαπανών και επισημαίνει ότι δεν είναι το μέγεθος της κυβέρνησης, αλλά το είδος της κυβερνητικής δραστηριότητας που καθορίζει το επίπεδο διαφθοράς. Οι Goel & Nelson (2010:117) καταλήγουν σε παρόμοιο συμπέρασμα και δείχνουν ότι οι μεγάλοι δημόσιοι τομείς συνδέονται με χαμηλότερα επίπεδα διαφθοράς. Τα αποτελέσματα δείχνουν, επίσης, ότι ορισμένες μορφές κυβερνητικής δραστηριότητας, ειδικά εκείνες ρυθμιστικού χαρακτήρα, έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα, δίνοντας στους διεφθαρμένους αξιωματούχους περισσότερες ευκαιρίες για παράνομη συμπεριφορά.

Το μέγεθος του πληθυσμού φαίνεται, επίσης, να έχει αντίκτυπο στη διαφθορά. Ο Mocan (2008:506-508) βρίσκει μια θετική σχέση, μεταξύ της αύξησης του πληθυσμού και της τάσης για δωροδοκία, υποθέτοντας ότι οι οικονομίες κλίμακας είναι η πηγή της διαφθοράς, καθώς στις μεγαλύτερες χώρες, οι πολιτικοί έχουν περισσότερους πόρους που μπορούν να αποσπάσουν. Ωστόσο, όπως επισημαίνουν οι Knack & Azfar (2003:16-17), είναι εξίσου πιθανό, οι μικρές χώρες να έχουν λιγότερα μέσα για να απασχολήσουν ικανούς και έντιμους αξιωματούχους και έτσι να υποφέρουν περισσότερο από τη διαφθορά.

2.3.2 Δημοκρατία και πολιτικό σύστημα

Η δημοκρατία και το πολιτικό σύστημα φαίνεται να είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες για την πρόβλεψη των επιπέδων διαφθοράς. Αυτό γίνεται ακόμη πιο σαφές, όταν εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου λογοδοσίας και ελέγχου της διαφθοράς σε 192 χώρες το 2014, όπως μετρήθηκε από τους Kaufmann & Kraay (2016) για την Παγκόσμια Τράπεζα (Γράφημα 2-2). Το γράφημα δείχνει μια σχετικά ισχυρή συσχέτιση, μεταξύ ελέγχου της διαφθοράς και λογοδοσίας, δείχνοντας ουσιαστικά ότι η δημοκρατία μειώνει τη διαφθορά.

Γράφημα 2-2 Συσχέτιση μεταξύ δημοκρατίας και διαφθοράς

Οι Kotera et al. (2010:8-9) εξέτασαν το ρόλο της δημοκρατίας, βρίσκοντας αποδείξεις ότι σε χώρες με υψηλά επίπεδα δημοκρατίας, η αύξηση του μεγέθους της κυβέρνησης μπορεί να μειώσει το επίπεδο διαφθοράς, ενώ θα κάνει το αντίθετο, εάν η δημοκρατία είναι αδύναμη. Αυτά τα αποτελέσματα μπορούν να εξηγηθούν από την παρακολούθηση των κυβερνητικών αξιωματούχων. Σε χώρες με λειτουργικούς δημοκρατικούς θεσμούς, οι πολιτικοί παρακολουθούνται από τα μέσα ενημέρωσης και κρίνονται από τη διαδικασία των ελεύθερων εκλογών, οπότε υπάρχουν λιγότερα κίνητρα για διεφθαρμένη συμπεριφορά. Εάν αυτοί οι θεσμοί είναι αδύναμοι, ένα υψηλότερο επίπεδο κυβερνητικής συμμετοχής θα προκαλέσει το αντίθετο, καθώς υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για π.χ. δωροδοκίες και λίγες κυρώσεις.

Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένοι σημαντικοί περιορισμοί. Ορισμένες μελέτες, στις οποίες διερευνάται ο αντίκτυπος της τρέχουσας κατάστασης της δημοκρατίας στη διαφθορά, αποτυγχάνουν να διατηρήσουν μια ισχυρή σχέση, συμπεριλαμβανομένων αυτών των Paldam (2002:20-21) και Persson et al. (2003:983-984). Άλλες έρευνες δεν επικεντρώνονται στη σύγχρονη δημοκρατία, αλλά στη σταθερότητα και τη διάρκεια της έκθεσης σε αυτήν. Οι Pellegrini & Gerlagh (2008:260-261), για παράδειγμα, εξετάζουν

ένα σύνολο δεδομένων, που περιλαμβάνει 107 χώρες και βρίσκουν μια μικρή επίδραση της δημοκρατίας στη διαφθορά. Στην πραγματικότητα, τα στοιχεία δείχνουν ότι τουλάχιστον 10, αλλά όχι περισσότερα από 45 χρόνια αδιάλειπτης δημοκρατίας, μειώνουν τη διαφθορά.

Αυτά τα ευρήματα υποστηρίζονται και από τον Treisman (2000:439-442), ο οποίος αναφέρει ότι η δημοκρατία μειώνει τη διαφθορά, μόνο αφού έχει καθιερωθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο Rock (2009:70), αναλύοντας μεγάλο αριθμό χωρών μεταξύ 1996 και 2003, εξετάζει τη σχέση μεταξύ της διαφθοράς και της ανθεκτικότητας των νέων δημοκρατιών και βρίσκει ότι σε μια πολύ νεαρή δημοκρατία, η διαφθορά αυξάνεται αρχικά και μειώνεται μετά από ένα ορισμένο σημείο, το οποίο είναι μεταξύ 4 και 15 ετών.

Άλλες ενδιαφέρουσες έρευνες επικεντρώνονται στο πολιτικό σύστημα. Οι Kunicová & Rose-Ackerman (2005:597-599), για παράδειγμα, διαπιστώνουν ότι τα συστήματα με αναλογική εκπροσώπηση υποφέρουν περισσότερο από τη διαφθορά σε σύγκριση με τα συστήματα πλουραλισμού, επειδή είναι πιο δύσκολο για τους ψηφοφόρους και την αντιπολίτευση να παρακολουθούν τους εν ενεργεία πολιτικούς.

Συμπερασματικά, υπάρχουν ενδείξεις ότι η δημοκρατία μειώνει τη διαφθορά, αλλά μόνο εάν οι θεσμοί είναι εξελεγμένοι και πλήρως λειτουργικοί. Η απλή μετατροπή ενός αυταρχικού καθεστώτος σε δημοκρατία δεν αρκεί για την καταπολέμηση της διαφθοράς (Lambsdorff, 2006:41-43).

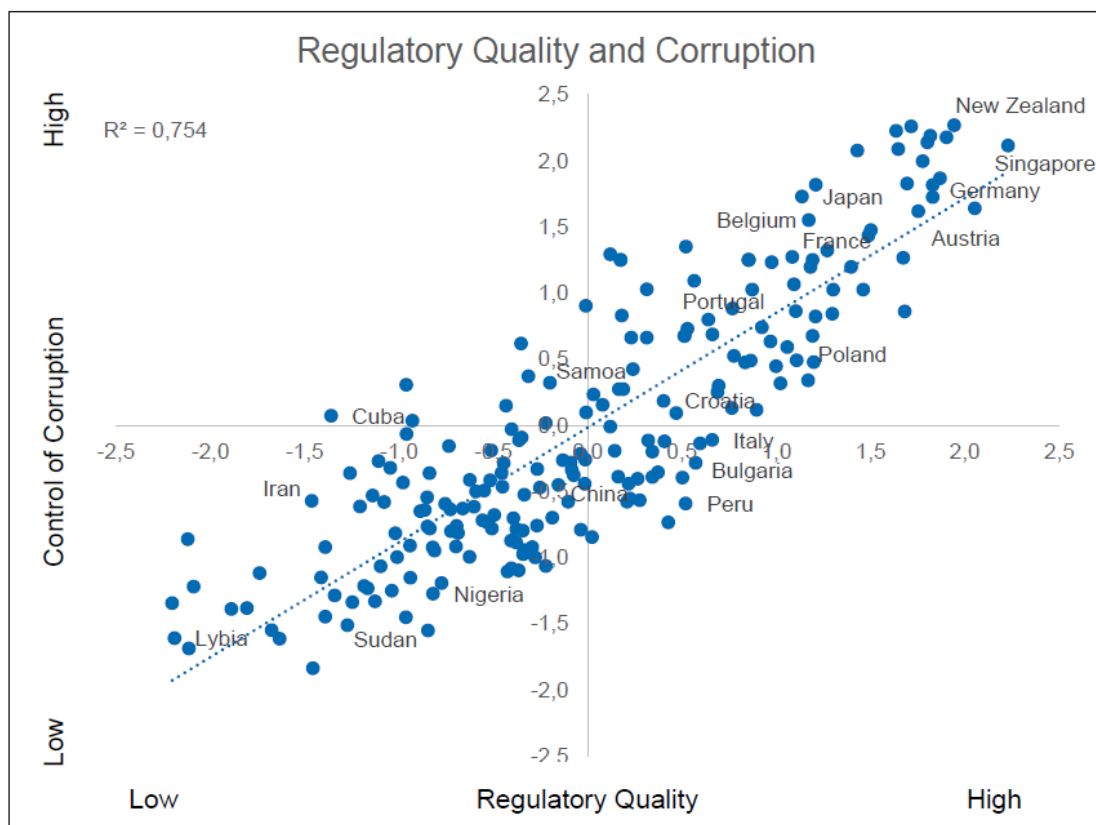
2.3.3 Ποιότητα των θεσμών

Η εμπειρική έρευνα σχετικά με τον αντίκτυπο των θεσμών στη διαφθορά δίνει μια σχετικά σαφή και προφανή εικόνα. Οι Dreher et al. (2009:776) αναλύουν 18 χώρες του ΟΟΣΑ, όσον αφορά τη θεσμική τους ποιότητα, που μετράται από έναν δείκτη κράτους δικαίου και έναν δείκτη κυβερνητικής αποτελεσματικότητας και βρίσκουν ότι έστω και η οριακή αύξηση της θεσμικής ποιότητας μειώνει το επίπεδο διαφθοράς. Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Mocan (2008:506-508), ο οποίος χρησιμοποιεί στοιχεία από τη Διεθνή Έρευνα για τα Θύματα Εγκλημάτων, που συνέταξε το Ινστιτούτο Ερευνών των Ηνωμένων Εθνών για το Διαπεριφερειακό Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη.

Ο Gatti (1999:7-10) αναλύει μέσα από δεδομένα 34 χωρών την επίδραση των εμπορικών δασμών, υποστηρίζοντας ότι οι ενιαίοι εμπορικοί δασμοί μειώνουν τη διαφθορά, δεδομένου ότι περιορίζουν τις ευκαιρίες για τους δημόσιους υπαλλήλους να αποσπάσουν δωροδοκίες από τους εισαγωγείς. Εάν οι δασμολογικοί συντελεστές διαφέρουν σημαντικά

μεταξύ των αγαθών, οι τελωνειακοί υπάλληλοι ενδέχεται να ζητήσουν δωροδοκία, προκειμένου να ταξινομήσουν τα αγαθά σε κατηγορίες χαμηλότερης φορολογίας.

Άλλοι ερευνητές, όπως οι Djankov et al. (2002:35), επικεντρώνονται στη ρύθμιση της εισόδου στην αγορά. Μετρούν τη ρύθμιση με βάση τις απαιτούμενες διαδικασίες, το κόστος και το χρόνο για την έναρξη μιας νέας επιχείρησης και δείχνουν ότι τα αυστηρότερα εμπόδια, που αφορούν την είσοδο στην αγορά, συσχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα διαφθοράς. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζονται από στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, σχετικά με τον έλεγχο της διαφθοράς και την ποιότητα των κανονιστικών ρυθμίσεων, τα οποία αντικατοπτρίζουν την αντίληψη της ικανότητας της κυβέρνησης να εφαρμόζει υγιείς πολιτικές, που επηρεάζουν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 2-3, σε χώρες όπου οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη ρυθμιστική δράση της κυβέρνησής τους ως πιο αποτελεσματική, η αντίληψη της διαφθοράς είναι γενικά χαμηλότερη.

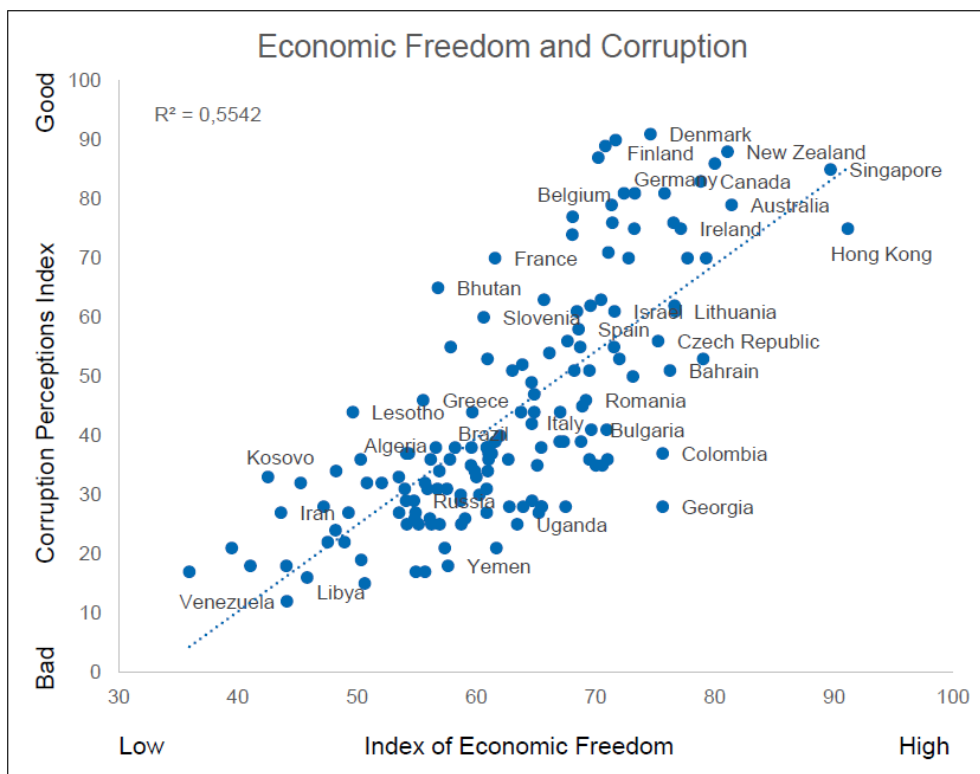
Γράφημα 2-3 Συσχέτιση μεταξύ επιπέδου ρύθμισης της αγοράς και της διαφθοράς

2.3.4 Η έκταση του ανταγωνισμού

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τη διαφθορά είναι ο ανταγωνισμός. Αν και ορισμένες εμπειρικές αναλύσεις δυσκολεύονται με τη σημασία, τα περισσότερα από τα ευρήματα δηλώνουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου διαφθοράς και των διαφορετικών υποκατάστατων για το μέγεθος του ανταγωνισμού (Treisman, 2000:414-427). Ορισμένοι μελετητές (Ades & Di Tella, 1996:10, 1997:1040-1041; Gerring & Thacker, 2005:250-251), χρησιμοποιώντας την αναλογία των εισαγωγών προς το ΑΕΠ ως υποκατάστατο για το άνοιγμα μιας χώρας, καθώς και ο Wei (2001:16-17), ο οποίος εξετάζει το φυσικό άνοιγμα από την άποψη της απόστασης από τα παγκόσμια εμπορικά κέντρα και του μεγέθους του πληθυσμού, καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα.

Μια άλλη προσέγγιση είναι η χρήση δεικτών οικονομικής ελευθερίας, όπως χρησιμοποιούνται από τον Goldsmith (1999:879-880). Ωστόσο, η χρήση τέτοιων δεικτών μπορεί να είναι μεροληπτική, δεδομένου ότι συχνά περιλαμβάνουν ήδη το επίπεδο διαφθοράς, όπως υποστηρίζει ο Lambsdorff (2006:3).

Αυτό μπορεί να αποφευχθεί με τον αποκλεισμό της αξιολόγησης της διαφθοράς από τους δείκτες οικονομικής ελευθερίας. Το Γράφημα 2-4 δείχνει τη συσχέτιση του CPI του 2015 με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας του 2015 από το Heritage Foundation, η οποία βασίζεται σε 9 μεταβλητές, συμπεριλαμβανομένης της Φορολογικής, της Επιχειρηματικής και της Εμπορικής Ελευθερίας. Τα στοιχεία δείχνουν σαφώς ότι χαμηλότερα επίπεδα οικονομικής ελευθερίας συνδέονται γενικά με περισσότερη διαφθορά.

Γράφημα 2-4 Συσχέτιση οικονομικής ελευθερίας και διαφθοράς

Το συμπέρασμα είναι ότι όσο περισσότερος ανταγωνισμός υπάρχει τόσο πιο δύσκολο είναι να κρυφτούν οι διεφθαρμένες πληρωμές, διότι οι ανταγωνιστές ενδέχεται να αποκαλύψουν τις διεφθαρμένες δραστηριότητες και, ως εκ τούτου, ο κίνδυνος εντοπισμού είναι υψηλότερος από ότι σε μια μονοπωλιακή αγορά. Επιπλέον, η μεγαλύτερη συμμετοχή στο διεθνές εμπόριο ασκεί μεγαλύτερη πίεση στην κυβέρνηση μιας χώρας να παράσχει καλές συνθήκες για τις ξένες εταιρείες και να καταπολεμήσει τη διαφθορά.

2.3.5 Προσλήψεις και μισθοί

Κατά τη διερεύνηση των αιτιών της διαφθοράς, οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο (Van Rijckeghem & Weder, 2001:308-310). Σύμφωνα με τους Becker & Stigler (1974:16-17), οι υψηλότεροι μισθοί αντιστοιχούν σε λιγότερη διαφθορά, λόγω του κόστους της κακοδιαχείρισης. Εάν ένας δημόσιος υπάλληλος αποφασίσει να δεχτεί δωροδοκίες και εντοπιστεί, θα χάσει τη θέση του και θα πρέπει να στραφεί στον ιδιωτικό τομέα. Όσο υψηλότεροι είναι οι μισθοί στον δημόσιο τομέα σε σύγκριση με τον ιδιωτικό τομέα, τόσο μεγαλύτερη είναι η αναμενόμενη απώλεια από την απώλεια της εργασίας και τόσο χαμηλότερα είναι τα κίνητρα για συμμετοχή σε δραστηριότητες διαφθοράς - υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει επαρκώς υψηλό επίπεδο

παρακολούθησης. Άλλοι μελετητές τονίζουν το ηθικό κόστος της διαφθοράς. Οι υψηλότεροι μισθοί μπορεί να φαίνονται πιο δίκαιοι στους δημόσιους υπαλλήλους, καθιστώντας ηθικά πιο δύσκολο για αυτούς να βλάψουν τον εργοδότη τους, την κυβέρνηση, αποδεχόμενοι δωροδοκίες (Van Veldhuizen, 2011:18-19).

2.3.6 Ελευθερία του Τύπου και δικαστική εξουσία

Η ελευθερία του Τύπου θεωρείται συχνά ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά μιας μη διεφθαρμένης κοινωνίας και είναι γεγονός ότι τα ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης αποτελούν ζωτικό πυλώνα της εθνικής ακεραιότητας και της χρηστής διακυβέρνησης (Brunetti & Weder, 2003:1820-1821). Ένας υψηλής ποιότητας και χωρίς λογοκρισία Τύπος ρίχνει φως στην κατάχρηση εξουσίας και καθιστά πιο δύσκολη την εμπλοκή σε αυτήν απαραίτητη, όπου ένα επαρκές επίπεδο παρακολούθησης είναι ζωτικής σημασίας για να αποτρέψει έναν υπάλληλο από τη διεφθαρμένη συμπεριφορά.

Αρκετές εμπειρικές μελέτες υποστηρίζουν αυτή την άποψη, όπως οι Lederman et al. (2005:27-28), οι οποίοι μετρούν την ελευθερία του Τύπου με έναν δείκτη που παρέχεται από το Freedom House και βρίσκουν αρνητικό αντίκτυπο στο επίπεδο της διαφθοράς. Οι Pellegrini & Gerlagh (2008:252), οι οποίοι καταγράφουν την πρόσβαση στον Τύπο σε μια χώρα, μετρώντας την κυκλοφορία των εφημερίδων, καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα.

Οι Freille et al. (2007:853-854) επισημαίνουν ότι το αποτέλεσμα μπορεί να υπερεκτιμηθεί, δεδομένου ότι η ελευθερία του Τύπου είναι μόνο μία πτυχή των χωρών με υψηλής ποιότητας θεσμούς και πλούτο και μπορεί να μην επηρεάσει τη διαφθορά. Ομοίως, ο Vaidya (2005) ισχυρίζεται ότι τα μέσα ενημέρωσης δεν μπορούν να θεωρηθούν ευεργετικά, γενικά, δεδομένου ότι οι εφημερίδες ενδέχεται να αναφέρουν ψευδείς πληροφορίες, προκειμένου να αυξήσουν τις πωλήσεις. Επίσης, οι δημοσιογράφοι μπορεί να εμπλέκονται οι ίδιοι σε διαφθορά που οδηγεί σε ψευδείς ή παραλειπόμενες πληροφορίες. Από μια πιο λεπτομερή ανάλυσή τους προκύπτει ότι η αιτιώδης συνάφεια στην πραγματικότητα εκτείνεται κυρίως από την ελευθερία του Τύπου στη μείωση της διαφθοράς.

Όχι μόνο η ανίχνευση διεφθαρμένης συμπεριφοράς λειτουργεί αποτρεπτικά, αλλά και η απειλή τιμωρίας είναι εξίσου σημαντική. Ένα δικαστικό σώμα υψηλής ποιότητας καθιστά την κυβέρνηση υπόλογη για οποιαδήποτε παράνομη ενέργεια, συμπεριλαμβανομένης της διαφθοράς. Εάν η επιβολή του νόμου είναι σταθερή και προβλέψιμη, επηρεάζει αρνητικά την απόφαση κάποιου ατόμου να εμπλακεί σε διεφθαρμένη συμπεριφορά. Αυτό έχει

διερευνηθεί και υποστηρίζεται από εμπειρική έρευνα, συμπεριλαμβανομένης μιας ανάλυσης 59 βιομηχανικών και ανεπτυγμένων χωρών που διεξήχθη από την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank, 1997).

2.3.7 Πολιτισμικοί παράγοντες

Είναι γεγονός ότι ο πολιτισμός έχει γίνει όλο και πιο σημαντικός για την εξήγηση των οικονομικών διαφορών των χωρών. Αλλά η έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων σχετικά με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά έχει καταστήσει τις αναλύσεις δύσκολες, γι' αυτό και οι οικονομολόγοι το αποφεύγουν (Guiso et al., 2011:23-25). Τα τελευταία χρόνια, όμως, αυτό έχει αλλάξει, λόγω των όλο και πιο ποικίλων και λεπτομερών δεδομένων που λαμβάνονται από έρευνες, όπως είναι η Έρευνα Παγκόσμιων Αξιών (World Values Survey), που επιτρέπει την αναλυτική σύγκριση χωρών.

Αρκετές μελέτες έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ εμπιστοσύνης και διαφθοράς και διαπιστώνουν ότι οι χώρες που έχουν υψηλή βαθμολογία στο επίπεδο εμπιστοσύνης έχουν χαμηλότερη διαφθορά. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η εμπιστοσύνη διευκολύνει και ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ όλων των μελών της κοινωνίας, βελτιώνοντας την λειτουργία των κυβερνήσεων και την ποιότητα της οικονομίας και αυτή με τη σειρά της, μειώνοντας τη διαφθορά (Uslaner, 2005:89).

Ο Harris (2007:6-7) υιοθετεί μια διαφορετική προσέγγιση για την εμπιστοσύνη και την επίδρασή της στη διαφθορά, εισάγοντας την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου. Ο δεσμός κοινωνικού κεφαλαίου είναι το επίπεδο εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας μεταξύ ανθρώπων που είναι κοντά, όπως η οικογένεια και οι φίλοι, σε αντίθεση με το επίπεδο γενικευμένης εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας μεταξύ ετερογενών ομάδων και ανθρώπων. Αυτή η προσέγγιση οδηγεί στον αποκλεισμό ατόμων που θεωρούνται «εκτός ομάδας», αποθαρρύνει την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία μαζί τους. Ταυτόχρονα, αυξάνει την ευνοιοκρατία μέσα σε μια ομάδα και συνεπώς τη διαφθορά, καθώς γίνεται περιγραφικός κανόνας για να ευνοηθεί ένα άλλο μέλος της ομάδας, ακόμη και όταν βλάπτει το κοινωνικό σύνολο. Οι κανόνες του «αλληλοβοηθούμενου» γίνονται όλο και πιο σταθεροί με την πάροδο του χρόνου, δημιουργώντας ισχυρά διεφθαρμένα δίκτυα. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής μπορούν να μειώσουν τη διαφθορά, προωθώντας τη γενικευμένη εμπιστοσύνη στην κοινωνία μέσω της αγωγής του πολίτη.

2.3.8 Ποσοστό γυναικών στο εργατικό δυναμικό

Αρκετά πειράματα συμπεριφοράς έχουν ασχοληθεί με τις διαφορές των φύλων στην αξιοπιστία και τον εγωισμό και πολλά από αυτά διαπιστώνουν ότι οι γυναίκες είναι πιο αξιόπιστες (Rau, 2012:222). Οι Swamy et al. (2001:51-53) διερευνούν αυτή τη θεωρία και βρίσκουν ότι οι γυναίκες εμπλέκονται λιγότερο στη διαφθορά από τους άνδρες, ενώ εντοπίζουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής των γυναικών στον δημόσιο τομέα και της διαφθοράς. Ωστόσο, από στατιστικής άποψης, τα δεδομένα του δείγματος ενδέχεται να πάσχουν από μεροληψία επιλογής, δεδομένου ότι υπάρχουν λιγότερες γυναίκες στο εργατικό δυναμικό και στο κοινοβούλιο.

Ο Sung (2003:718-719) παρόλο που διαπιστώνει ότι η γυναικεία εκπροσώπηση στην κυβέρνηση αντιστοιχεί σε χαμηλότερα επίπεδα διαφθοράς, το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό, όταν ελέγχεται η επιρροή ενός φιλελεύθερου συντάγματος, όπως η ελευθερία του Τύπου και το κράτος δικαίου. Δηλώνει ότι δεν είναι οι γυναίκες που μειώνουν τη διαφθορά, αλλά οι δομές και η ιδεολογία της φιλελεύθερης δημοκρατίας, που οδηγούν σε δικαιότερη και πιο έντιμη συμπεριφορά.

Στενά συνδεδεμένη με αυτό το επιχείρημα είναι και η έρευνα των Branisa & Ziegler (2011:13-15), οι οποίοι εξετάζουν το επίπεδο των διακρίσεων κατά των γυναικών σε μια κοινωνία, υποθέτοντας ότι η αποδοχή της ανισότητας των φύλων από την κοινωνία πηγάζει από ένα κακώς λειτουργικό πολιτικό σύστημα, που ενθαρρύνει, επίσης, τη διαφθορά. Οι ερευνητές δείχνουν ότι σε κοινωνίες, όπου οι γυναίκες είναι λιγότερο ικανές να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, η διαφθορά είναι υψηλότερη. Τα αποτελέσματα παραμένουν στατιστικά σημαντικά ακόμη και μετά τον έλεγχο διαφόρων παραγόντων, όπως η δημοκρατία και η πολιτική και οικονομική συμμετοχή των γυναικών. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση του αριθμού των γυναικών στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα δεν επαρκούν για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Είναι μάλλον οι κοινωνικοί θεσμοί που στερούν από τις γυναίκες τη συμμετοχή, που επηρεάζουν τη λειτουργία μιας κοινωνίας και με τη σειρά τους επηρεάζουν το επίπεδο της διαφθοράς.

2.3.9 Πρώην αποικίες και φυσικοί πόροι

Ο αντίκτυπος μιας αποικιακής κληρονομιάς έχει ενδιαφέρον, δεδομένου ότι συνήθως οι πρώην αποικίες υποφέρουν από υψηλότερα επίπεδα διαφθοράς, αν και υπάρχουν λίγες μόνο μελέτες, που εξετάζουν αυτή τη σχέση. Ενδεικτικά αναφέρεται αυτή της Serra

(2006:250), η οποία εξετάζει την επίδραση της αποικιακής κληρονομιάς (βρετανική, γαλλική, ισπανική) και διαπιστώνει ότι μόνο η βρετανική κληρονομιά παρουσιάζει αρνητικό αντίκτυπο. Τα ευρήματα των Treisman (2000:414-427) και Swamy et al. (2001:41-45) αποδεικνύουν, επίσης, μια σημαντική διαφορά στο επίπεδο διαφθοράς μεταξύ των πρώην βρετανικών αποικιών, που έχουν αγγλοσαξονική νομική και πολιτική παράδοση και των χωρών με διαφορετική νομική και πολιτική παράδοση.

Θεωρητικά, η αφθονία των φυσικών πόρων θα έπρεπε να έχει θετική επίδραση στην ανάπτυξη, δεδομένου ότι ενθαρρύνει το εμπόριο, τις επενδύσεις και κατ' επέκταση το βιοτικό επίπεδο. Ωστόσο, υπάρχει και μια άλλη θεωρία, που συχνά αποκαλείται «κατάρρα των πόρων», σύμφωνα με την οποία χώρες που είναι πλούσιες σε φυσικούς πόρους συχνά υποφέρουν από περισσότερες συγκρούσεις, χαμηλότερη οικονομική ανάπτυξη, μεγαλύτερη διαφθορά, μεγαλύτερη ανισότητα, λιγότερη πολιτική ελευθερία (Ruggiero, 2017:212-214). Με την παρουσία της αφθονίας των πόρων, οι κυβερνήσεις γίνονται λιγότερο αποτελεσματικές, δεδομένου ότι οι πολίτες και οι κρατικοί αξιωματούχοι ανταγωνίζονται για προσοδοθηρία και επενδύουν λιγότερο σε άλλες μορφές κεφαλαίου, όπως το ανθρώπινο κεφάλαιο (Ross, 1999:321-322).

Οι Leite & Weidemann (1999:30) εξηγούν ότι οι φυσικοί πόροι παράγουν προσόδους, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε αυξημένο κίνδυνο προσοδοθηρικής δραστηριότητας. Ομοίως, οι Ades & Di Tella (1999:991-992) υποστηρίζουν αυτή τη θεωρία, εξετάζοντας τις εξαγωγές καυσίμων και ορυκτών 52 χωρών, ως ποσοστό του ΑΕΠ. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι όταν μια χώρα ανακαλύπτει πλούσια αποθέματα φυσικών πόρων, απαιτούνται ισχυροί θεσμοί για την πρόληψη κατά της διαφθοράς.

Αυτά τα ευρήματα υποστηρίζονται και από τους Bhattacharyya & Hodler (2010:619), οι οποίοι χρησιμοποιούν δεδομένα 124 χωρών από το 1980-2004. Στις πλούσιες σε πόρους χώρες, οι προσοδοθηρικές δραστηριότητες ενθαρρύνουν τη διεφθαρμένη συμπεριφορά. Ωστόσο, εάν οι δημοκρατικοί θεσμοί είναι ισχυροί και οι δημόσιοι αξιωματούχοι λογοδοτούν για ατασθαλίες, αυτή η τάση μπορεί να αντιμετωπιστεί. Σε χώρες που διαθέτουν αφθονία φυσικών πόρων, ο εκδημοκρατισμός μπορεί, επομένως, να συμβάλει στη μείωση της διαφθοράς.

2.4 Συνέπειες διαφθοράς

Ο οικονομικός αντίκτυπος της διαφθοράς έχει ερευνηθεί αναλυτικά τις τελευταίες δεκαετίες. Παρά την ηθική πτυχή, η οποία καταδικάζει ομόφωνα τη διαφθορά, ορισμένοι οικονομολόγοι ισχυρίζονται ότι η διαφθορά έχει οικονομικά πλεονεκτήματα (Lui, 1985:778). Βλέπουν τη διαφθορά ως ευκαιρία να διατεθούν περιορισμένοι πόροι προς τις εταιρείες με τη μεγαλύτερη προθυμία να πληρώσουν και άρα προς τις πιο παραγωγικές. Επιπλέον, οι διοικήσεις είναι σε θέση να αποφύγουν τις ουρές και να πληρώσουν το λεγόμενο «χρήμα ταχύτητας», προκειμένου να μειώσουν το χρόνο που απαιτείται για μια γραφειοκρατική διαδικασία. Ως εκ τούτου, εξετάζουν τη διαφθορά ως μέσο για την αύξηση της αποτελεσματικότητας μιας οικονομίας και την αποφυγή χρονοβόρων γραφειοκρατικών διαδικασιών. Επιπλέον, ισχυρίζονται ότι οι δωροδοκίες μπορούν να βοηθήσουν στην αποφυγή άχρηστων κανονισμών ή αναποτελεσματικών νόμων. Αυτή η άποψη τροφοδοτήθηκε ακόμη και στη δεκαετία του ενενήντα, όταν τα ασιατικά κράτη «τίγρεις» κατάφεραν να συνδυάσουν υψηλή οικονομική ανάπτυξη με υψηλό ποσοστό διαφθοράς. Στην πραγματικότητα, όμως, όπως προκύπτει από τη συντριπτική πλειονότητα της βιβλιογραφίας, σπάνια παρατηρείται θετικός αντίκτυπος της διαφθοράς, ενώ επικρατούν οι αρνητικές επιπτώσεις.

2.4.1 Συνολική επένδυση

Η εμπειρική έρευνα δείχνει ότι η διαφθορά μειώνει τις συνολικές επενδύσεις (Mauro, 1997, Habib & Zurawicki, 2002, Azam & Ahmad, 2013). Η συνολική επένδυση περιλαμβάνει τόσο τις δημόσιες όσο και τις ιδιωτικές επενδύσεις. Ενώ οι οικονομολόγοι συμφωνούν σχετικά με τον γενικό αντίκτυπο της διαφθοράς στις ιδιωτικές επενδύσεις, οι επιπτώσεις της διαφθοράς στις δημόσιες επενδύσεις αμφισβητούνται ευρέως.

Οι ιδιώτες επενδυτές λαμβάνουν υπόψη ότι πρέπει να δωροδοκήσουν αρκετούς δημόσιους αξιωματούχους, προκειμένου να λάβουν τις άδειες για τα έργα τους. Αυτό αυξάνει το κόστος των ιδιωτικών έργων και το χρόνο που απαιτείται σε αυτά, με συνέπεια να είναι λιγότερο ελκυστικά. Ως εκ τούτου, τα έργα που θα ήταν κερδοφόρα χωρίς την καταβολή δωροδοκιών, δεν πραγματοποιούνται, λόγω των δωροδοκιών.

Οι πρώτες μελέτες που ασχολούνται με αυτό το θέμα αποδεικνύουν μια γενική αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και του λόγου των επενδύσεων προς το ΑΕΠ (Mauro, 1995:700-704). Αυτά τα αποτελέσματα αμφισβητούνται από αρκετούς οικονομολόγους

που ισχυρίζονται ότι οι επιπτώσεις εξαρτώνται από τη μορφή της διαφθοράς και τη θεσμοποίησή της.

Υποστηρίζουν ότι δεν είναι το απόλυτο επίπεδο διαφθοράς που επηρεάζει τις επενδύσεις, αλλά η προβλεψιμότητα της διαφθοράς (Campos et al., 2010:15-16; World Bank, 1997). Ωστόσο, ο Lambsdorff (2006:31) ισχυρίζεται ότι είναι μάλλον η μορφή διαφθοράς – μικρή ή μεγάλη διαφθορά – που επηρεάζει τη συμπεριφορά του επενδυτή και εξηγεί ότι η μεγάλη διαφθορά προτιμάται από τη μικροδιαφθορά, καθώς είναι πιο αποτελεσματική, εφόσον ο επενδυτής ασχολείται μόνο με έναν υπάλληλο και μια δωροδοκία του δίνει ό, τι χρειάζεται.

Επιπλέον, η προοπτική απόκτησης εμπιστευτικών πληροφοριών καθιστά τη δωροδοκία πιο πολύτιμη. Η μεγάλη διαφθορά είναι πιθανό να είναι πιο προβλέψιμη, επειδή ο επενδυτής ασχολείται μόνο με έναν διεφθαρμένο κρατικό αξιωματούχο ή πολιτικό, που είναι υπεύθυνος για ολόκληρη τη διαδικασία. Η μεγάλη διαφθορά συχνά συνοδεύεται από διαφθορά από «πάνω προς τα κάτω» εντός της Δημόσιας Διοίκησης, επειδή ο υψηλόβαθμος διεφθαρμένος αξιωματούχος πρέπει πιθανώς να πληρώσει και κατώτερους υπαλλήλους για την εκπλήρωση των απαιτήσεων του επενδυτή. Φυσικά, ο διεφθαρμένος αξιωματούχος μπορεί να προσπαθήσει να αποσπάσει περισσότερα χρήματα, αφού λάβει την πρώτη δωροδοκία, αλλά υπάρχουν δύο λόγοι που περιορίζουν την απληστία του. Πρώτα απ' όλα, η απαίτηση περαιτέρω δωροδοκιών θα του έδινε μια φήμη αμφίβολης αξιοπιστίας, που στρεβλώνει τους μελλοντικούς επενδυτές. Δεύτερον, ο επενδυτής μπορεί να αποσυρθεί από τη συμφωνία και να απειλήσει τη θέση του διεφθαρμένου αξιωματούχου, αποκαλύπτοντας τις παράνομες δραστηριότητές του (Rose-Ackerman & Palifka, 2016:48).

2.4.2 Άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) και εισροές κεφαλαίων

Η εμπειρική έρευνα δείχνει παρόμοια αποτελέσματα με τις επιπτώσεις της διαφθοράς στις συνολικές επενδύσεις. Στην ανάλυσή τους σε 20 χώρες προέλευσης του ΟΟΣΑ και 52 χώρες υποδοχής από το 1996 έως το 2003, οι Barassi & Zhou (2012:311) διαπιστώνουν ότι η διαφθορά μειώνει την πιθανότητα εμφάνισης άμεσων ξένων επενδύσεων σε μια χώρα κατά περίπου 3%, κάτι που είναι τόσο στατιστικά όσο και οικονομικά σημαντικό. Αυτά τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με τους Egger & Winner (2006:479-480), οι οποίοι δείχνουν ότι η διαφθορά αποτρέπει τις ΑΞΕ στο σύνολο δεδομένων τους από 21 χώρες προέλευσης και 59 χώρες υποδοχής. Αυτή η επίδραση είναι ιδιαίτερα ισχυρή στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες δεν υποφέρουν τόσο πολύ, γεγονός που δείχνει ότι οι

ΑΞΕ σε χώρες εκτός ΟΟΣΑ, καθοδηγούνται κυρίως από άλλους παράγοντες, όπως η οικονομική ανάπτυξη.

Αρκετοί οικονομολόγοι αποδεικνύουν ότι η μορφή των επενδύσεων σε μια χώρα αλλάζει λόγω της διαφθοράς. Οι ξένοι επενδυτές τείνουν να προτιμούν κοινοπραξίες ή βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε χώρες με υψηλό επίπεδο διαφθοράς. Η προτίμηση για κοινές επιχειρήσεις περιορίζεται σε προϊόντα με απλή τεχνολογία παραγωγής. Στις κοινοπραξίες, οι ξένοι επενδυτές βασίζονται στην εμπειρογνομosύνη και τις εμπιστευτικές πληροφορίες των τοπικών εταιρειών για την αντιμετώπιση της διεφθαρμένης γραφειοκρατίας. Ωστόσο, αυτό το πλεονέκτημα χάνεται, εάν περιλαμβάνονται προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, επειδή ο επενδυτής πρέπει να αντιμετωπίσει και την ενδεχόμενη κλοπή της τεχνολογίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας (Smarzynska & Wei, 2000; Uhlenbruck et al., 2016:6-12).

2.4.3 Εξωτερικό εμπόριο και εξωτερική βοήθεια

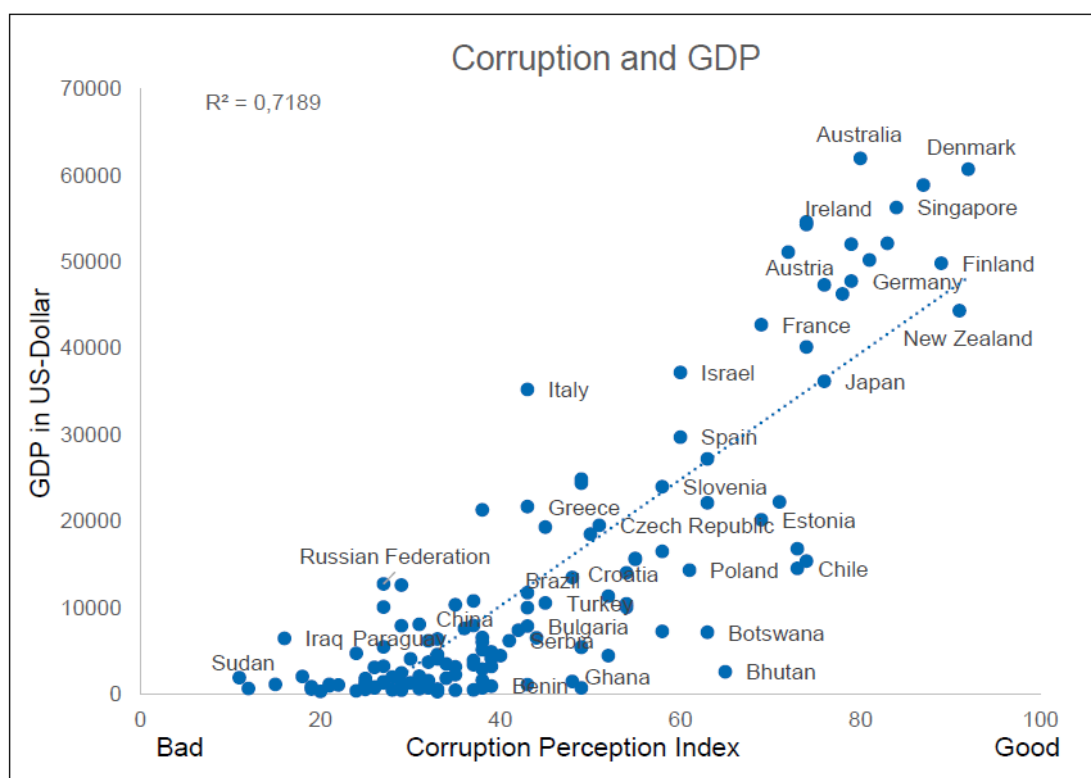
Η διαφθορά στο διεθνές εμπόριο είναι αρκετά συνηθισμένη. Αυτό οφείλεται κυρίως τόσο στον στόχο των χωρών να ελέγξουν το εξωτερικό εμπόριο όσο και στην υψηλή αξία της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε νέες αγορές. Κάθε χώρα έχει κανονισμούς που οργανώνουν το εξωτερικό εμπόριο, οι οποίοι πρέπει να τηρούνται από τους τελωνειακούς υπαλλήλους και περιλαμβάνουν απαγορεύσεις, περιορισμούς και δασμούς στις εισαγωγές. Όμως, είναι αρκετά δύσκολο να ελεγχθεί η δουλειά του τελωνειακού, καθώς ο διεφθαρμένος υπάλληλος ενδέχεται να χρεώνει ένα «τέλος» χαμηλότερο από τους επίσημους τελωνειακούς δασμούς και με αυτό τον τρόπο οι δύο πλευρές επωφελούνται από τη διεφθαρμένη συμφωνία εις βάρος του κράτους και κανένας δεν έχει κίνητρο να αποκαλύψει τη συμφωνία. Οι εκτελωνιστές έχουν, επίσης, μεγάλη διακριτική ευχέρεια στην υποστήριξη της διαφθοράς και οι υψηλοί και λιγότερο διαφανείς κανονισμοί αυξάνουν τη διακριτική τους ευχέρεια, παρέχοντας πολλές δυνατότητες εκβιασμού δωροδοκιών.

Τέλος, πολλές εταιρείες αντιμετωπίζουν ανταγωνιστικά μειονεκτήματα στο εμπόριο με διεφθαρμένες χώρες. Είτε πρέπει να πληρώσουν υψηλές δωροδοκίες για να φέρουν τα προϊόντα τους στη χώρα είτε αρνούνται να πληρώσουν δωροδοκίες και ο διεφθαρμένος αξιωματούχος τους κρατά έξω από την αγορά. Ο Lambsdorff (1998:45-50) δείχνει ότι οι εταιρείες που προέρχονται από την Αυστραλία, τη Μαλαισία ή τη Σουηδία αντιμετωπίζουν σημαντικό ανταγωνιστικό μειονέκτημα στο διμερές εμπόριο με διεφθαρμένες χώρες, ενώ

το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ιταλία, οι Κάτω Χώρες και η Νότια Κορέα έχουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.

2.4.4 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)

Η ανάλυση των επιπτώσεων της διαφθοράς στις συνολικές επενδύσεις έδειξε ήδη μια πιθανή επίδραση της διαφθοράς στο ΑΕΠ. Με βάση τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Transparency International, προκύπτει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και της διαφθοράς, όπως φαίνεται στο επόμενο Γράφημα (2-5). Οι χώρες με υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ έχουν καλύτερες επιδόσεις στον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI), δηλαδή θεωρούνται λιγότερο διεφθαρμένες.

Γράφημα 2-5 Συσχέτιση ΑΕΠ με CPI

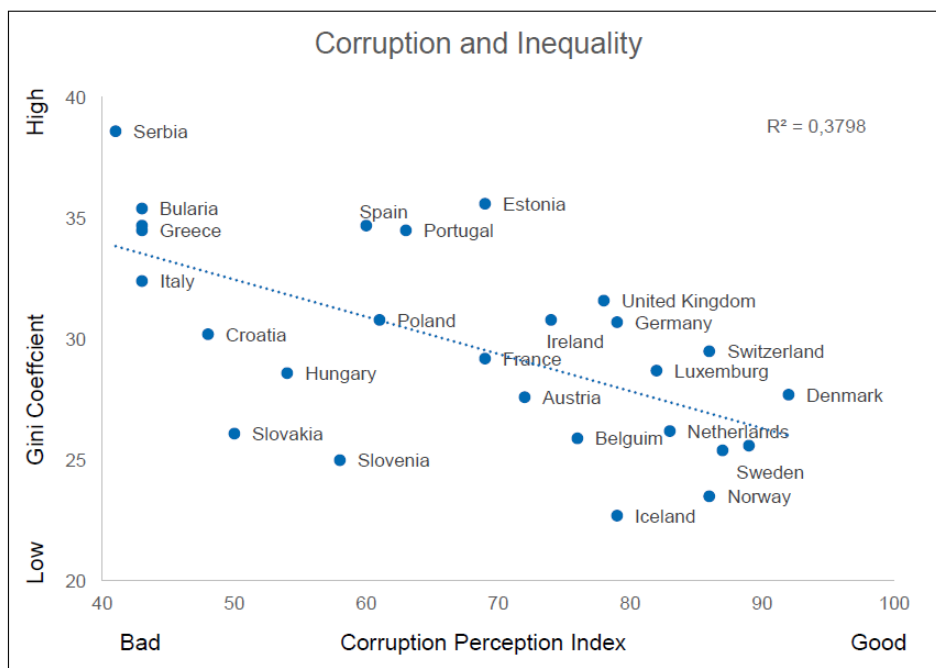
Ωστόσο, η συσχέτιση δεν συνεπάγεται αιτιώδη συνάφεια. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που δείχνουν ότι η διαφθορά μειώνει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά υπάρχουν, επίσης, πολλοί λόγοι που υποδηλώνουν ότι ένα χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ υποστηρίζει τη διαφθορά. Οι επιπτώσεις μεταξύ διαφθοράς και ΑΕΠ είναι πιθανό να λειτουργήσουν αμφίδρομα. Η υψηλή διαφθορά αποτρέπει τις επενδύσεις και αυτό οδηγεί σε χαμηλό ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, ένα χαμηλό ΑΕΠ περιορίζει τις ικανότητες μιας χώρας να μειώσει τη διαφθορά.

Οι Aidt et al. (2008:213) διαπιστώνουν ότι η διαφθορά μειώνει μόνο την αύξηση του ΑΕΠ σε χώρες με ισχυρούς πολιτικούς θεσμούς. Σε χώρες, όπου οι θεσμοί είναι χαμηλής ποιότητας, η διαφθορά δεν επηρεάζει καθόλου την ανάπτυξη.

Οι Drury et al. (2006:133) κάνουν διάκριση μεταξύ μη δημοκρατικών και δημοκρατικών χωρών, χρησιμοποιώντας στοιχεία για την αύξηση του ΑΕΠ από 100 χώρες σε διάστημα 16 ετών, βρίσκοντας ότι η διαφθορά έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη μόνο σε μη δημοκρατικές χώρες. Αυτό, ενδεχομένως, οφείλεται στους εκλογικούς μηχανισμούς στις δημοκρατικές χώρες, καθώς όταν οι πολιτικοί αξιωματούχοι εμπλέκονται σε διεφθαρμένες δραστηριότητες που έχουν αρνητικό αντίκτυπο σε πτυχές, που επηρεάζουν την κοινωνία στο σύνολό της, όπως η ανάπτυξη, οι πολίτες πιθανότατα θα τους καταψηφίσουν στις εκλογές, γεγονός που μειώνει τα κίνητρα για συμμετοχή σε αυτό το είδος συμπεριφοράς.

2.4.5 Ανισότητα

Μια ενδιαφέρουσα πτυχή της διαφθοράς, που συχνά συζητείται σε σχέση με τις επιπτώσεις στο ΑΕΠ, είναι η επίδραση στην κατανομή του εισοδήματος. Σχεδιάζοντας με βάση τα στοιχεία της Eurostat και της Transparency International, τον Δείκτη GINI (ο οποίος μετράει την οικονομική ανισότητα) για αρκετές ευρωπαϊκές χώρες έναντι του επιπέδου διαφθοράς (Γράφημα 2-6), η αρνητική συσχέτιση γίνεται ορατή (δηλαδή όσο πιο πολύ αυξάνεται ο δείκτης CPI τόσο μειώνεται ο δείκτης GINI), αλλά δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή, καθιστώντας δύσκολη μια απλή εξήγηση.

Γράφημα 2-6 Διαφθορά και ανισότητα

Πολλοί ερευνητές (Policardo & Carrera, 2018:93) θεωρούν, ωστόσο, ότι υπάρχει σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και διαφθοράς, αλλά είναι αμφίσημη, λόγω προβλήματος αιτιότητας. Η διαφθορά μπορεί να στηρίζει την εισοδηματική ανισότητα για διάφορους λόγους. Πρώτα απ' όλα, οι δωροδοκίες δεν καταβάλλονται σε φτωχούς ανθρώπους, αλλά σε προνομιούχους, επειδή έχουν τη δύναμη και τα μέσα να δώσουν αντάλλαγμα στον πληρωτή. Ως εκ τούτου, το εισόδημά τους αυξάνεται, ενώ οι φτωχοί δεν ωφελούνται. Επιπλέον, παράνομες πληρωμές συμβαίνουν πολύ συχνά σε τομείς, όπου το κράτος προσφέρει ένα δημόσιο αγαθό δωρεάν ή χαμηλότερο από την αγοραία αξία του. Σκοπός, όμως, του κράτους είναι η παροχή ορισμένων δημόσιων αγαθών (π.χ. υγειονομική περίθαλψη) σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Αν όμως υπάρξει έλλειψη, ένας διεφθαρμένος αξιωματούχος λύνει το πρόβλημα, απαιτώντας δωροδοκία ισοδύναμη με την εκκαθάριση των τιμών στην αγορά. Οι δωροδοκίες κατευθύνουν τα δημόσια αγαθά στους ανθρώπους που είναι σε θέση να πληρώσουν τα περισσότερα. Για παράδειγμα ένας γιατρός που απασχολείται από το κράτος για να κάνει ιατρικές εξετάσεις δωρεάν, μπορεί να αρνηθεί ή να καθυστερήσει τη βοήθεια προς τους φτωχούς, που δεν είναι σε θέση να πληρώσουν την παράνομη προμήθεια που απαιτείται για μια θεραπεία. Για τον πληρωτή δωροδοκίας είναι αδιάφορο εάν το αντίτιμο είναι νόμιμο ή αποτελεί δωροδοκία. Ωστόσο, η κατεύθυνση των χρημάτων είναι διαφορετική. Ένα νομικό τέλος αυξάνει το δημόσιο ταμείο και συμβάλλει στον πλούτο της κοινότητας, ενώ η διαφθορά πλουτίζει τους δημόσιους υπαλλήλους που

είναι υπεύθυνοι για τη διανομή του δημόσιου καλού. Αυτά τα επιχειρήματα αποδεικνύονται εμπειρικά και από τους Gupta et al. (2000: 24-26).

Αρκετοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν, όμως, το αντίστροφο. Η υψηλή εισοδηματική ανισότητα οδηγεί σε υψηλό επίπεδο διαφθοράς (Husted, 1999:354-356). Ισχυρίζονται ότι οι πλούσιοι έχουν αρκετή διακριτική ευχέρεια για να τελέσουν δωροδοκίες, επειδή οι φτωχοί δεν έχουν ούτε την πολιτική δύναμη ούτε τις οικονομικές δυνατότητες να πράξουν αναλόγως, κάτι που υποστηρίζεται και από τους Khagram & You (2012:153-155).

2.4.6 Κρατικές δαπάνες και υπηρεσίες

Τα εμπειρικά αποτελέσματα που αφορούν τη σχέση μεταξύ διαφθοράς και κρατικών δαπανών είναι πολύ αντιφατικά, γεγονός που καθιστά δύσκολη την ερμηνεία. Σε γενικές γραμμές, οι διεφθαρμένοι κρατικοί αξιωματούχοι προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το συνολικό εισόδημά τους (τακτικό εισόδημα συν δωροδοκίες που συλλέγονται). Επομένως, έχουν κίνητρο να οδηγήσουν τις κρατικές δαπάνες σε περιοχές με τις περισσότερες δυνατότητες εκβιασμού. Οι Rose-Ackerman & Palifka (2016:203-204) ισχυρίζονται ότι οι διεφθαρμένοι κυβερνήτες ευνοούν τα δημόσια έργα έντασης κεφαλαίου έναντι των τακτικών κρατικών δαπανών και, επίσης, τα δημόσια έναντι των ιδιωτικών επενδύσεων. Προσθέτουν ότι μια άλλη πηγή διεφθαρμένων πληρωμών είναι η έκδοση κυβερνητικών παραχωρήσεων, ενώ επιπλέον ευκαιρίες προσοδοθηρίας περιλαμβάνουν την παραχώρηση μονοπωλίων και τις ιδιωτικοποιήσεις.

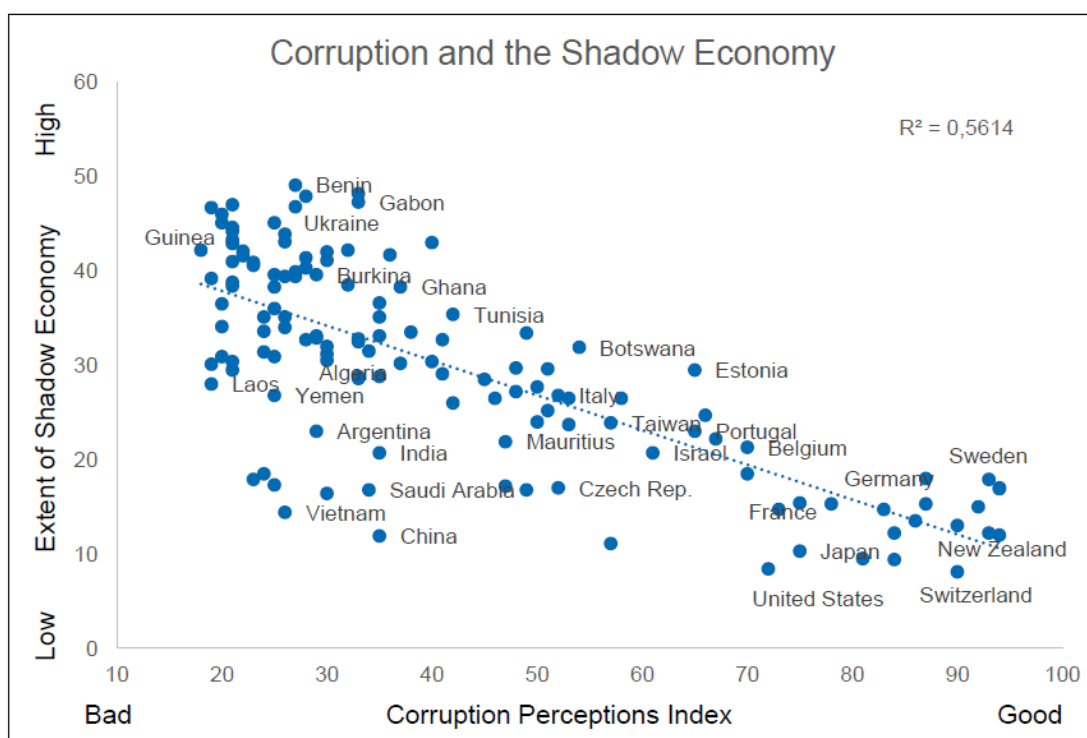
Ο Hessami (2014:383) υποθέτει ότι η διαφθορά στρεβλώνει τις δημόσιες δαπάνες προς την κατεύθυνση τομέων, που περιλαμβάνουν δημόσιες προμήθειες. Σε τομείς που αφορούν τις δημόσιες συμβάσεις, οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται, δωροδοκώντας πολιτικούς, προκειμένου να επηρεάσουν αυτή τη διαδικασία. Η θεωρία αυτή υποστηρίζεται από την αξιολόγηση εμπειρικών δεδομένων από 29 χώρες του ΟΟΣΑ. Αν και δεν υποστηρίζει τη σύνδεση μεταξύ διαφθοράς και συγκεκριμένα στρατιωτικών δαπανών, σε αντίθεση με τους Gupta et al. (2001:771-772), δείχνει ότι τα υψηλότερα επίπεδα διαφθοράς οδηγούν σε υψηλότερες δαπάνες σε άλλους τομείς, που βασίζονται στις δημόσιες συμβάσεις, όπως η υγεία (συμπεριλαμβανομένων των ιατρικών προϊόντων και του εξοπλισμού) και η προστασία του περιβάλλοντος (συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης αποβλήτων) και χαμηλότερες επενδύσεις στην αναψυχή, τον πολιτισμό και τη θρησκεία.

Η εκτροπή των κρατικών δαπανών οδηγεί σε περαιτέρω επιπτώσεις της διαφθοράς. Υπάρχει σημαντική μείωση της ποιότητας των κυβερνητικών υπηρεσιών, η οποία μετράται

με βάση το χρόνο, που οι υπεύθυνοι πρέπει να αντιμετωπίσουν τη γραφειοκρατία (Kaufmann & Wei, 2000:19) και η εμπιστοσύνη στους δημόσιους υπαλλήλους είναι σημαντικά χαμηλότερη σε χώρες με υψηλό επίπεδο διαφθοράς (Andersen & Tverdova, 2003:102-105). Η έλλειψη εμπιστοσύνης στη Δημόσια Διοίκηση μπορεί να οδηγήσει σε αποσταθεροποίηση της χώρας, επειδή αμφισβητείται η νομιμότητα της πολιτικής εξουσίας.

2.4.7 Παραοικονομία, έγκλημα και διαφθορά

Η σχέση μεταξύ της παραοικονομίας και της διαφθοράς έχει βρεθεί στο επίκεντρο αρκετών εμπειρικών μελετών (Schneider, 2012:59). Το Γράφημα 2-7 παρουσιάζει αυτή τη σχέση και δείχνει ότι τα χαμηλά επίπεδα διαφθοράς αντιστοιχούν σε χαμηλότερο ποσοστό παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ και αντιστρόφως.

Γράφημα 2-7 Συσχέτιση διαφθοράς και σκιώδους οικονομίας

Η κατεύθυνση της αιτιότητας, ωστόσο, είναι ένα αμφιλεγόμενο θέμα και υπάρχουν δύο διαφορετικές θεωρίες για τη σχέση. Η μία είναι ότι ένας μεγαλύτερος ανεπίσημος τομέας μειώνει τα περιθώρια των δημοσίων υπαλλήλων να ζητούν δωροδοκίες, καθιστώντας τα δύο αυτά μέρη υποκατάστατα (Choi & Thum, 2005:832-833). Η άλλη άποψη, σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς, υποστηρίζει ότι είναι συμπληρωματικά, δεδομένου ότι τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς μπορεί να προκαλέσουν περισσότερες επιχειρήσεις να δράσουν

υπόγεια (Dreher & Schneider, 2010:223-230). Συνεπώς, ο αντίκτυπος της διαφθοράς στο μέγεθος της ανεπίσημης οικονομίας συνδέεται με τις επιπτώσεις που έχει η διαφθορά στις κρατικές δαπάνες και υπηρεσίες, επειδή καθιστούν την επίσημη οικονομία αναποτελεσματική, αυξάνοντας την ελκυστικότητα της ανεπίσημης οικονομίας. Οι Johnson et al. (1998:391-392) δεν βρίσκουν μόνο σημαντικές επιπτώσεις της διαφθοράς στη παραοικονομία, αλλά και μια σημαντική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού ρύθμισης της αγοράς και της παραοικονομίας.

Ένας αποτελεσματικός δείκτης για τη μέτρηση των επιπτώσεων της διαφθοράς στην παραοικονομία είναι οι αλλαγές στα φορολογικά έσοδα. Η διαφθορά μειώνει σημαντικά τα φορολογικά έσοδα σε σχέση με το ΑΕΠ, όπως δείχνουν οι Friedman et al. (2000:481). Υποστηρίζουν ότι η διαφθορά αυξάνει την πραγματική φορολογική επιβάρυνση που πρέπει να επωμιστούν οι επιχειρήσεις, ενθαρρύνοντάς τις να κρύβουν τις δραστηριότητές τους υπόγεια, γεγονός που μειώνει τα φορολογικά έσοδα.

Οι Dreher & Schneider (2010:217), χρησιμοποιώντας ένα δείκτη, που αναπτύχθηκε από τους Dreher et al. (2007), βασίζονται σε μια μέτρηση των πιο πιθανών συνεπειών της διαφθοράς και βρίσκουν ότι στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, η διαφθορά και η παραοικονομία συμβαδίζουν, ενώ στις χώρες υψηλού εισοδήματος, δεν μπορεί να βρεθεί ισχυρή σχέση.

Στενά συνδεδεμένες με τις συνέπειες της διαφθοράς στην ανεπίσημη οικονομία είναι οι συνέπειες της διαφθοράς στο οργανωμένο έγκλημα (Ruggiero, 2012:12-14). Αρκετές μελέτες απέδειξαν ότι δεν υπάρχει μόνο αιτιώδης συνάφεια ότι το έγκλημα επηρεάζει τη διαφθορά, αλλά και το αντίστροφο (Azfar & Gurgur, 2005:17). Η διαφθορά παρέχει ένα περιβάλλον, όπου ειδικά το οργανωμένο έγκλημα, μπορεί να λειτουργήσει χωρίς να ενοχλείται από κρατικούς αξιωματούχους. Οι εγκληματικές οργανώσεις ενδέχεται να ιδρύσουν νόμιμες επιχειρήσεις για σκοπούς νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Σε μια διεφθαρμένη χώρα μπορούν να εξασφαλίσουν μονοπωλιακή ισχύ για τις επιχειρήσεις τους, πληρώνοντας κρατικούς αξιωματούχους για να κρατήσουν τους νεοεισερχόμενους έξω, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό περιβάλλον για το οργανωμένο έγκλημα.

2.5 Μέτρα πολιτικής κατά της διαφθοράς

Αν και ορισμένες από τις συνέπειες που αναφέρθηκαν παραπάνω πάσχουν από προβλήματα αιτιότητας, οι αρνητικές επιπτώσεις της διαφθοράς δεν μπορούν να αγνοηθούν. Σε γενικές γραμμές, η διαφθορά μειώνει τις επενδύσεις και συνεπώς περιορίζει την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας, μειώνοντας το ΑΕΠ. Επιπλέον, αυξάνει την ανισότητα και αυτό μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικές εντάσεις και αστάθεια. Η εκτροπή των κρατικών δαπανών και η μείωση της ποιότητας των δημόσιων υπηρεσιών, λόγω διαφθοράς, οδηγεί σε ανεπάρκειες της αγοράς, ωθώντας τις εταιρείες να εισέλθουν στην ανεπίσημη οικονομία. Οι συνέπειες είναι χαμηλότερα φορολογικά έσοδα και περιορισμένη πολιτική επιρροή για την εφαρμογή των νόμων.

Λαμβάνοντας υπόψη τις αιτίες της διαφθοράς, καθίσταται σαφές ότι τα μέτρα πολιτικής πρέπει να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα στη ρίζα του. Όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, υπάρχουν αρκετές επιφυλάξεις στην ανάλυση των αιτιών και των συνεπειών της διαφθοράς και στην εξαγωγή μέτρων πολιτικής. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Η απόκτηση δεδομένων σχετικά με τη διαφθορά είναι ένα δύσκολο έργο, δεδομένου ότι αυτές οι ενέργειες αποκρύπτονται από το κοινό και επομένως είναι δύσκολα μετρήσιμες. Οι μελετητές στρέφονται σε έρευνες που μετρούν την αντιληπτή διαφθορά, αλλά δεν είναι πλήρως ικανές να συλλάβουν το εύρος της διαφθοράς. Ένα άλλο ζήτημα είναι το αδιαχώριστο των αιτιών και των συνεπειών της διαφθοράς, καθώς αυτά τα δύο συχνά μεγεθύνουν το ένα το άλλο, οδηγώντας σε έναν φαύλο κύκλο (Lambsdorff, 2006:23-24). Οι αδύναμοι θεσμοί, για παράδειγμα, ενισχύουν τη διεφθαρμένη συμπεριφορά, αλλά ταυτόχρονα αυτές οι ενέργειες μειώνουν τα έσοδα μιας κυβέρνησης και αυτά με τη σειρά τους μειώνουν την ποιότητα των θεσμών.

Αυτό οδηγεί σε μια ασάφεια στην εμπειρική βιβλιογραφία, για παράδειγμα, όσον αφορά την επίδραση του μεγέθους και της δομής μιας κυβέρνησης ή των μισθών των δημόσιων υπαλλήλων. Άλλοι παράγοντες βρίσκουν σαφή υποστήριξη στα εμπειρικά δεδομένα, αλλά αφήνουν ελάχιστα περιθώρια για παρεμβάσεις πολιτικής, όπως είναι η αφθονία των φυσικών πόρων και του πολιτισμού. Ωστόσο, ορισμένες επιρροές που εντοπίζονται στην εμπειρική ανάλυση παρέχουν, επίσης, πολύτιμες πληροφορίες για μέτρα πολιτικής. Μια πτυχή που επικρατεί είναι η ποιότητα των θεσμών και η δημοκρατία, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι δείχνει ότι η δημοκρατία δεν μετριάξει την ίδια τη διαφθορά, παρά μόνο όταν έχει εγκαθιδρυθεί για σημαντικό χρονικό διάστημα και συνοδεύεται από

σταθερούς θεσμούς. Η έκταση και το είδος της κρατικής παρέμβασης αποτελεί περαιτέρω σημαντική μεταβλητή για τη μείωση των επιπέδων διαφθοράς. Εάν η παρέμβαση οδηγήσει σε μείωση του ανταγωνισμού, π.χ. εμποδίζοντας την είσοδο στην αγορά, η διαφθορά θα ενισχυθεί. Άλλες σημαντικές πτυχές είναι η ενσωμάτωση σε διεθνείς οργανισμούς και η ελευθερία του Τύπου, οι οποίες μειώνουν την παράνομη συμπεριφορά από δημόσιους αξιωματούχους.

Παρόλο που τα επιχειρήματα αυτά είναι απλά, πολλές χώρες δεν διαθέτουν τα μέσα και τις γνώσεις για να τα αντιμετωπίσουν επαρκώς. Ως εκ τούτου, μια ενιαία και διεθνής προσέγγιση είναι απαραίτητη για τη μείωση των επιπέδων διαφθοράς σε όλο τον κόσμο, καθώς ασκείται σε διασυννοριακό επίπεδο. Η ίδρυση της FATF το 1989 αρχικά όρισε διασυννοριακά μέτρα για την καταπολέμηση του εμπορίου ναρκωτικών και της χρήσης τραπεζικών συστημάτων για τη λεηλασία χρημάτων σε όλο τον κόσμο. Ένα χρόνο μετά πρότεινε 40 συστάσεις προς υιοθέτηση από χώρες, που επεδίωκαν να οικοδομήσουν ένα αυστηρό διεθνές καθεστώς καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και κατ' επέκταση κατά φαινομένων διαφθοράς (Nanyun & Nasiri, 2020:231-237).

Τα Ηνωμένα Έθνη συνέταξαν τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς (UNCAC) το 2003, η οποία έχει επικυρωθεί από 178 χώρες μέχρι το 2015 και είναι η πρώτη διεθνώς δεσμευτική συνθήκη κατά της διαφθοράς. Βασικός σκοπός της Σύμβασης είναι να διευκολύνει την καταπολέμηση της διαφθοράς, ενισχύοντας τις πολιτικές και προωθώντας τη διεθνή συνεργασία. Περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής, σχετικά με την πρόληψη, την επιβολή του νόμου, τη συνεργασία και τη βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες και τις χώρες σε μεταβατικό στάδιο (Argandoña, 2007:491-493; United Nations, 2003). Προκειμένου να παρακολουθείται η εφαρμογή, έχει θεσπιστεί μια σχετική διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας, οι χώρες αξιολογούν την πρόοδό τους και εξετάζονται από εμπειρογνώμονες από άλλες χώρες.

Ενώ αναγνωρίζεται ότι ένα σύστημα παρακολούθησης αποτελεί απαραίτητο μέρος της συνθήκης, η Διεθνής Διαφάνεια εντοπίζει αρκετές αδυναμίες, καθώς δεν υπάρχει σύστημα παρακολούθησης, που να διασφαλίζει την εφαρμογή των συστάσεων που διατυπώνονται στις εκθέσεις, ενώ υπάρχουν και ζητήματα έλλειψης διαφάνειας. Μόνο λίγες χώρες δημοσιοποιούν εκθέσεις εμπειρογνομόνων, παρόλο που η διαφάνεια είναι μία από τις βασικές πτυχές για την καταπολέμηση της διαφθοράς και για την κατανόηση από το κοινό

των τρεχόντων ζητημάτων και των λύσεων που περιέχονται σε αυτήν. Επικρίνεται, επίσης, η υλοποίηση της τεχνικής βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Παρόλο που αποτελεί σημαντικό μέρος της Σύμβασης, υφίσταται έλλειψη συνέπειας, παρακολούθησης και αποκλεισμού άλλων μερών, όπως οι ΜΚΟ, κατά τη συζήτηση και την ανάπτυξη των προγραμμάτων βοήθειας (Transparency International, 2013).

Επίσης, σημαντική είναι και η Σύμβαση του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας, η οποία στοχεύει στην «πλευρά της προσφοράς» της δωροδοκίας, δηλαδή εταιρείες που εδρεύουν σε χώρες του ΟΟΣΑ και εμπλέκονται στη δωροδοκία ξένων δημόσιων αξιωματούχων, διαμορφώνοντας πρότυπα για την ποινικοποίηση τέτοιων ενεργειών (OECD, 2016). Ο ΟΟΣΑ, ωστόσο, δεν υποχρεώνει τα μέλη του να εφαρμόσουν αυτά τα πρότυπα και παρόλο που 41 χώρες έχουν υπογράψει τη Σύμβαση, περισσότερες από τις μισές δεν την εφαρμόζουν και έτσι συνεχίζουν να «εξάγουν» διαφθορά μέσω των εξαγωγών τους και των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Αυτά τα ευρήματα είναι ανησυχητικά, διότι η «εισαγωγή» δωροδοκίας υποσκάπτει τις εθνικές προσπάθειες μείωσης των επιπέδων διαφθοράς και είναι εξαιρετικά συγκρουόμενη με την ξένη αναπτυξιακή βοήθεια. Ως εκ τούτου, το επόμενο βήμα για την καταπολέμηση της διαφθοράς, μετά τη βελτίωση της κυβερνητικής ποιότητας, είναι οι επιχειρήσεις να αναγνωρίσουν την ευθύνη τους στη διαδικασία και να εφαρμόσουν τους εγχώριους κανόνες στο εξωτερικό (Zander, 2021:368-370).

3. Μορφές της διαφθοράς υπό το πρίσμα εγκληματολογικών προσεγγίσεων

3.1 Η έννοια της διαφθοράς

Η διαφθορά δεν αφορά μόνο τις επιχειρήσεις, αλλά διαπράττεται και από κράτη, ΜΚΟ και κάθε είδους οργανισμούς. Οι πιο σοβαρές παράνομες πράξεις μπορεί να διαπράττονται όχι μόνο από εταιρείες, ιδιαίτερα σε συνεννόηση με ένα διεφθαρμένο κράτος, αλλά και από οργανισμούς, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, οι οποίοι μπορούν και διαπράττουν, επίσης, πράξεις διαφθοράς. Ο όρος «διαφθορά» αναφέρεται σε νόμιμες, αλλά ανήθικες πράξεις, όπως ο νεποτισμός και σε εξαιρετικά παράνομες πράξεις, όπως η απάτη (Brooks et al., 2013:21-24). Επιπλέον, οι πράξεις διαφθοράς ονομάζονται και εγκλήματα λευκού κολάρου (Wheeler et al., 1982:641-642), δηλαδή οικονομικά αδικήματα, που διαπράττονται με τη χρήση κάποιου συνδυασμού απάτης, εξαπάτησης ή συμπαιγνίας (Gottschalk, 2010:112-114; Weisburd & Waring, 2001:11-18). Το έγκλημα του λευκού κολάρου υποδηλώνει μόνο τη θέση - λευκό κολάρο - του ατόμου που έχει διαπράξει την πράξη. Η ίδια πράξη μπορεί να έχει διαπραχθεί από διαφορετικά άτομα, αλλά η κοινωνική ή επαγγελματική θέση του προσώπου έχει καθορίσει το έγκλημα.

Υπάρχει, επίσης, πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με τη διαφθορά ως έννοια, τις αιτίες της, τη μέτρηση και τη θέση της, τον αντίκτυπό της και τον τρόπο πρόληψής της (Golden & Picci, 2005:38-43; Hough, 2015:20-22; Johnston, 2005:10-15; Philp, 2015:17-29). Το πρόβλημα, ωστόσο, είναι ότι για να μπορέσει να μετρηθεί χρειάζεται ένας ορισμός, ο οποίος συχνά αμφισβητείται. Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1990 οι περισσότερες προσπάθειες καταπολέμησης της διαφθοράς αποτέλεσαν μια σημαντική αποτυχία πολιτικής (McCusker, 2000:214-219). Αυτό οφείλεται, ίσως, στο γεγονός ότι η πλειοψηφία της έρευνας μέχρι στιγμής έχει επικεντρωθεί στο έθνος-κράτος ως κύρια μονάδα αξιολόγησης, ιδιαίτερα εάν στοχεύει στη μέτρηση της διαφθοράς ή προσπαθεί να εντοπίσει τις αιτίες της διαφθοράς. Στην πράξη, ωστόσο, οι πραγματικές περιπτώσεις διαφθοράς είναι τοπικές και σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα και πλαίσια, που δεν χαρτογραφούνται εύκολα σε ένα έθνος-κράτος, λόγω διαφορών εντός και μεταξύ τομέων (Heywood, 2015:137-142).

Επιπλέον, η διαφθορά, ιδίως η πολιτική διαφθορά, θεωρείται πρωτίστως ζήτημα του δημόσιου τομέα. Αυτή η άποψη, ωστόσο, μεταβάλλεται, με την αναγνώριση ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι διεφθαρμένος, χωρίς απαραίτητα να έχει καμία σύνδεση ή εμπλοκή με τον δημόσιο τομέα (Hough, 2015:32-35). Η παροχή δημόσιων υπηρεσιών έχει, επίσης, αλλάξει το τοπίο, καθώς η συρρίκνωση και η ανάθεση συμβάσεων στον ιδιωτικό τομέα έχει θολώσει την κάποτε σαφή διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, στην οποία ο τελευταίος «καταδικάστηκε» ως διεφθαρμένος (Tanzi, 1998:4-8). Ο μετασχηματισμός αυτός στην παροχή υπηρεσιών δημιουργεί νέους κινδύνους διαφθοράς με τα στενά και κατεστημένα συμφέροντα, που υπάρχουν πλέον μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Επομένως, μια τέτοια έμφαση στη διαφθορά του δημόσιου τομέα είναι παραπλανητική και δεν λαμβάνει υπόψη την εμβέλεια και την έκταση της διαφθοράς, καθώς και από ποιον διαπράττεται και άρα πρέπει να υπάρξει μια εκ νέου βαθμονόμηση του τρόπου με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η διαφθορά, δηλαδή πως μελετάται εμπειρικά και αναλύεται, ώστε να καταπολεμηθεί καλύτερα (Heywood, 2015:146-150).

Οι νέες, λοιπόν, μεταρρυθμίσεις δημόσιας διαχείρισης (New Public Management Reforms) που έχουν σταδιακά αντικαταστήσει μεγάλο μέρος της παροχής υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, έχουν δημιουργήσει νέα ανοίγματα για διαφθορά και αυξημένες συγκρούσεις συμφερόντων, καθώς οι δημόσιοι υπάλληλοι μετακινούνται μεταξύ υψηλά αμειβόμενων θέσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα είτε μετά από λίγα χρόνια απασχόλησης είτε μετά τη συνταξιοδότηση. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι παραπάνω άνθρωποι είναι διεφθαρμένοι, αλλά ότι δημιουργούνται νέες ευκαιρίες για διαφθορά. Για παράδειγμα, ο Geoff Hoon (πρώην υπουργός Άμυνας του Ηνωμένου Βασιλείου) έγινε αργότερα αντιπρόεδρος Διεθνών Επιχειρήσεων για την Agusta Westland, στην οποία ανατέθηκε σύμβαση τον Μάιο του 2011 χωρίς διαγωνισμό. Ο Sir Sherard Coper-Coles (πρώην πρεσβευτής του Ηνωμένου Βασιλείου στη Σαουδική Αραβία), ο οποίος πίεσε για να σταματήσει η έρευνα σχετικά με τις συμφωνίες όπλων της BAE Saudi, αργότερα, τον Φεβρουάριο του 2011, έγινε Διευθυντής Διεθνούς Επιχειρηματικής Ανάπτυξης της BAE Systems και ο Marshall Sir Glenn Torpy (πρώην αρχηγός του Αεροπορικού Επιτελείου) έγινε ανώτερος σύμβουλος της BAE Systems τον Ιανουάριο του 2011 (Heywood, 2015a: 10).

Αυτές οι μετακινήσεις ανθρώπων έχουν προκαλέσει κάποια ανησυχία σχετικά με τη χρήση προνομιακών πληροφοριών στον ιδιωτικό τομέα, καθώς ένας οργανισμός μπορεί να

εξασφαλίσει προνομιακές πληροφορίες ή / και να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες εις βάρος άλλων, που υποβάλλουν αίτηση σε διαγωνισμούς για συμβάσεις του δημόσιου τομέα. Το καθαρό αποτέλεσμα αυτών είναι μια αυξανόμενη ιδιωτικοποίηση του κράτους, αλλά και των «επιχειρηματικών πολιτικών» (Della Porta & Vannucci, 1997:527-530), που συνδυάζουν τη διαμεσολάβηση σε νόμιμες ή παράνομες συμφωνίες, με την αύξηση της κατάχρησης εξουσίας, την άσκηση πίεσης σε πρώην συναδέλφους και την ακατάλληλη χρήση επίσημων πληροφοριών με τη συνήθη υποψία μίζας, δωροδοκίας και υπεξαίρεσης. Η προοπτική της μελλοντικής διαφθοράς, ίσως πέρα από την εμβέλεια των φορέων καταπολέμησης της διαφθοράς, είναι μια νέα οδός, που προκύπτει μεταξύ αυτών των οικονομικών και πολιτικών τομέων και η οποία χαρακτηρίζεται από ελάχιστη κρατική ρύθμιση.

Υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά διαφθοράς, όπως η κατάχρηση εξουσίας, η παραβίαση της εμπιστοσύνης και της θέσης, καθώς και το προσωπικό ή το οργανωσιακό οικονομικό όφελος (Bowman & Gilligan, 2007:438-439; Brooks et al., 2013:19-25). Αυτά τα στοιχεία δεν είναι εξαντλητικά και η προσπάθεια ταξινόμησης της διαφθοράς επιδεινώνεται από την προσπάθεια αναθεώρησης των κοινωνικών, πολιτιστικών και νομικών στάσεων απέναντί της. Ακόμη και με έναν σαφή ορισμό, ο οποίος θα ήταν δύσκολος, αν όχι αδύνατος, η μέτρηση (Andersson & Heywood, 2009:748-752; Brooks et al., 2013:28-33) και η μυστικοπαθής φύση της διαφθοράς είναι δύσκολο να ελεγχθεί (Sandholtz & Gray, 2003:762-768). Αυτό ισχύει περισσότερο σε διασυννοριακό διεθνές επίπεδο, καθώς η διαφθορά δεν εδράζεται σε σταθερό τόπο και δεν σέβεται τα διεθνή σύνορα (Becker et al., 2009:300-302). Η πολύπλοκη φύση αυτών των πράξεων και οι διαφορές στις κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές εξελίξεις απλώς «θολώνουν τα νερά», σχετικά με την έννοια της διαφθοράς και με τον δικαιοδοτικό έλεγχο. Είναι ίσως καλύτερο να γίνει αντιληπτή η διαφθορά ως συνεχές, όπου μπορεί να κυμαίνεται από νόμιμες πράξεις, οι οποίες καταδικάζονται ηθικά, έως εξαιρετικά παράνομες και εγκληματικές πράξεις, στις οποίες εμπλέκεται ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας, είτε ξεχωριστά είτε σε συνεργασία (Gutmann & Lucas, 2017:759-762; Soreide, 2006:382-384).

3.2 Η διαφθορά υπό την μορφή του κρατικού εγκλήματος

Το κρατικό έγκλημα θεωρείται επιβλαβής συμπεριφορά, που διαπράττεται από τα κράτη είτε κατά των εσωτερικών πολιτών, τους οποίους έχει τον γεωγραφικό έλεγχο είτε κατά των πολιτών άλλου κράτους, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως είναι η εισβολή ή μια μορφή

αποικιοκρατίας (Barak, 1993:18-19; Chambliss, 1989:192-197), Ωστόσο, αυτός ο ορισμός της επιβλαβούς συμπεριφοράς εξακολουθεί να διατηρεί την ουσιαστική ένταση, που υπάρχει σε όλες τις έρευνες για το έγκλημα του λευκού κολάρου και αυτή είναι οι διαφορές στις ατομικές ενέργειες και σε εκείνες που υποκινούνται από τους οργανισμούς και τις ανάγκες τους (Simpson, 2013:313-320).

Ωστόσο, για να γίνει αντιληπτό το κρατικό έγκλημα, πρέπει να υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των εγκλημάτων, που διαπράττονται από το κράτος προς το συμφέρον του ίδιου του κράτους και των εγκλημάτων, που διαπράττονται από το κράτος προς το συμφέρον μιας ελίτ. Οι Messner & Rosenfeld (2000:13-16) θεωρούν ότι η επιρροή των ελίτ στην διαμόρφωση των πολιτικών διαδικασιών και ως εκ τούτου στο κρατικό έγκλημα, αντικατοπτρίζει τα συμφέροντα του ιδιωτικού τομέα, ακόμη και σε ένα πλουραλιστικό δημοκρατικό κράτος.

Στο συνεχές των κρατικών εγκλημάτων υπάρχουν πράξεις διάπραξης και πράξεις παράλειψης. Η διάπραξη είναι η ενεργός, σκόπιμη και συνειδητή πράξη των κρατικών εγκλημάτων, ενώ η παράλειψη συνεπάγεται την απόλυτη αδιαφορία του κράτους για μια συνθήκη ή / και αμέλεια. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι υπάρχουν δύο μορφές εγκλήματος που αφορούν τη σχέση μεταξύ του κράτους και των εταιρειών. Η πρώτη είναι το εταιρικό έγκλημα που υποκινείται από το κράτος, όπου εταιρείες που συνεργάζονται με την κυβέρνηση (αναθέσεις έργων ή υποέργων) εμπλέκονται σε οργανωσιακές παρεκλίσεις με την έγκριση ή τη συνενοχή του κράτους. Η δεύτερη μορφή είναι το εταιρικό έγκλημα που υποβοηθείται - διευκολύνεται από το κράτος, όπου τα κυβερνητικά ρυθμιστικά όργανα αποτυγχάνουν να ελέγξουν αποκλίνουσες επιχειρηματικές δραστηριότητες λόγω συνεργασίας – συμπαιγνίας μεταξύ επιχειρήσεων και κυβέρνησης ή λόγω κοινών συμφερόντων που εμποδίζουν αυστηρές ρυθμίσεις (Kramer et al., 2002:271-272).

Οι Kauzlarich et al. (2003:248-251) ανέπτυξαν ένα θεωρητικό συνεχές, που αποτελείται από τα παρακάτω σημεία. Το πρώτο σημείο σχετικά με το συνεχές σχετίζεται με πράξεις αποστολής, οι οποίες αντιπροσωπεύουν φανερές, σκόπιμες ενέργειες, οι οποίες είναι κυρίως προσπάθειες για την επίτευξη υλικών κρατικών στόχων ή ιδεολογικών συμφερόντων των ελίτ. Τα πιο σοβαρά είδη κρατικών εγκλημάτων τείνουν να συγκεντρώνονται σε αυτό το τμήμα του συνεχούς. Αυτά τα εγκλήματα τείνουν, επίσης, να είναι τα πιο αξιοσημείωτα, όπως οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή η

καταστολή των πολιτικών αντιφρονούντων.

Το δεύτερο σημείο σχετίζεται με σιωπηρές πράξεις διάπραξης, όπου το κράτος υποστηρίζει σιωπηρά ενέργειες, που οδηγούν σε κοινωνική ζημιά, αλλά των οποίων η σχέση είναι περισσότερο αδιαφανής παρά σαφής, όπως όταν το κράτος προκαλεί σκόπιμα κοινωνική ζημιά μέσω μιας μικρής κρατικής υπηρεσίας και όχι ενός μεγάλου κρατικού οργάνου, ενός ιδιωτικού οργανισμού ή κάποιου άλλου εγχώριου ή διεθνούς οργανισμού ή φορέα.

Το τρίτο σημείο αφορά ρητές πράξεις παράλειψης. Τέτοια εγκλήματα συμβαίνουν, όταν το κράτος αγνοεί τις μη ασφαλείς και επικίνδυνες συνθήκες, όταν έχει σαφή εντολή και ευθύνη να καταστήσει μια κατάσταση ή ένα πλαίσιο ασφαλές. Η ασφάλεια, συνήθως, διακυβεύεται στο όνομα της συσσώρευσης κεφαλαίου, όταν διαπράττεται αυτό το είδος εγκλήματος για το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια.

Το τέταρτο σημείο σχετίζεται με σιωπηρές πράξεις ή παράλειψης, οι οποίες είναι ίσως οι πιο αμφιλεγόμενες. Με το να μην κάνει τίποτα ή σχεδόν τίποτα, για να αποτρέψει ή / και να μειώσει το επίπεδο των κοινωνικών ζητημάτων, όπως οι συνθήκες φτώχειας και έλλειψης στέγης και οι επακόλουθες κακουχίες, το κράτος εμπλέκεται στο έγκλημα, καθώς επιτρέπει στους θεσμούς και τους φορείς να παραμένουν άδικοι και επιβλαβείς. Και τα δύο παραδείγματα, σύμφωνα με τους προηγούμενους συγγραφείς, το διεθνικό έγκλημα και το κρατικό έγκλημα, δείχνουν ότι η διαφθορά, που προκύπτει είτε από το οργανωμένο έγκλημα είτε από νόμιμες επιχειρήσεις ή/και μεταξύ τους, είναι μέρος του καπιταλισμού και ότι η σύγκρουση για πόρους, ανθρώπους και γεωγραφικό έλεγχο ή περιοχές είναι αναπόφευκτη.

3.3 Η διαφθορά υπό τη μορφή του κρατικού - εταιρικού εγκλήματος

Η διαφθορά, συχνά, θεωρείται όχι έγκλημα, αλλά μια αποκλίνουσα πράξη από ορισμένους και για άλλους ένας απλός τρόπος «επιχειρηματικής δραστηριότητας». Ενώ η εγκληματολογία είναι ένας κλάδος, που έχει το έγκλημα ως αντικείμενο μελέτης και υπάρχουν πολλές εγκληματικές πράξεις διαφθοράς, σπάνια υπήρξε το επίκεντρο της ογκώδους βιβλιογραφίας στην εγκληματολογική έρευνα. Όταν ερευνάται η διαφθορά, είναι κυρίως στο πλαίσιο ευρύτερων εννοιών, όπως τα εγκλήματα για την υγεία και την ασφάλεια (Gray, 2009:330-332; Tombs & Whyte, 2007:2-7, 2015:16-20) και το οργανωμένο έγκλημα (Beare, 1997:156-160).

Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι υπάρχουν, επίσης, εγκληματολογικές και κοινωνιολογικές έννοιες σχετικά με την ανάλυση της διαφθοράς. Πρόκειται για το οργανωμένο έγκλημα (Ruggiero, 2012:3-14), το επαγγελματικό έγκλημα (Friedrichs, 2002:245-253; Gray, 2013:535-537) το εταιρικό έγκλημα (Braithwaite, 1984:1-10), το κρατικό-εταιρικό έγκλημα (Rothe, 2020:7-11) και το κρατικό έγκλημα (Green & Ward, 2004:11-27).

Η εγκληματολογία, συχνά, αλλά όχι πάντα, χρησιμοποιεί το ποινικό δίκαιο ως βάση για τον ορισμό του εγκλήματος. Στην περίπτωση της διαφθοράς, ο ορισμός του ποινικού δικαίου καλύπτει ένα σημαντικό τμήμα της βιβλιογραφίας, αλλά ο ορισμός αυτός δεν καλύπτει το φάσμα των εγκλημάτων που αποτελούν μέρος της διαφθοράς. Αντί να περιορίζεται η ανάλυση της διαφθοράς σε εκείνη που ποινικοποιείται από τους νόμους, το πεδίο εφαρμογής της χρειάζεται να επεκταθεί σε πράξεις, που υπερβαίνουν το νόμο και επικεντρώνονται σε πράξεις συμπαιγνίας, άσκησης πίεσης και δικτύωσης, ως πράξεις που μπορεί να μην είναι εγκληματικές, αλλά αποτελούν «αγωγό» για εγκληματική διαφθορά (Nelken, 1994:623-626).

Αντλώντας από μια σειρά θεωρητικών προσεγγίσεων σχετικά με την αιτιολογία του εγκλήματος, οι περισσότερες βασίζονται στην υπόθεση ότι η διαφθορά διαπράττεται, κυρίως, από άτομα που λειτουργούν στο πλαίσιο οργανισμών είτε ως άτομα είτε σε συμπαιγνία με άλλους. Ως εκ τούτου, γίνεται αναφορά σε μια πολυεπίπεδη προσέγγιση, διερευνώντας πιθανούς αιτιώδεις παράγοντες σε μακρο-επίπεδο (εθνικά κράτη), μεσο-επίπεδο (οργανισμοί) και μικρο-επίπεδο (ατομικές αλληλεπιδράσεις).

Τα ερευνητικά ενδιαφέροντα έχουν δημιουργήσει συνδέσεις και δίκτυα μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος, του εταιρικού, του κρατικού και του επαγγελματικού εγκλήματος και, ως εκ τούτου, η διαφθορά δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένο περιστατικό, αλλά ως διασυνδεδεμένο σε όλα αυτά τα επίπεδα. Η πιο παραγωγική έρευνα για τη διαφθορά στην εγκληματολογία μέχρι στιγμής ήταν για το οργανωμένο έγκλημα. Αυτό οφείλεται στη διεθνή εμβέλεια του οργανωμένου εγκλήματος και στις επιπτώσεις του για τη διεθνή οικονομία (Gounev & Ruggiero, 2012). Αυτό έχει επιδεινωθεί από την περιορισμένη επιτυχία στην πρόληψη των παράνομων δικτύων πίσω από το οργανωμένο έγκλημα, καθώς και από τις διαφορές στις προσπάθειες αντιμετώπισής του στις διάφορες δικαιοδοσίες. Η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ειδικότερα, έχει απασχολήσει την ακαδημαϊκή κοινότητα (Bin Belaisha & Brooks, 2014:343-347; Chaikin

& Sharman, 2009:14-27; Levi & Reuter, 2006:289-299; Levi, 2002:182-185). Στην περίπτωση της διαφθοράς, οι διαφορές στις δικαιοδοσίες γίνονται σε πολιτικό, αστυνομικό και διοικητικό επίπεδο και η έρευνα έχει δείξει ότι αυτοί οι δεσμοί και οι τύποι συμπεριφοράς μεταξύ και εντός του οργανωμένου εγκλήματος και των νόμιμων επιχειρήσεων είναι μερικές φορές παρόμοιοι. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλες οι επιχειρήσεις είναι διεφθαρμένες, παρά μόνο ότι μερικές φορές συνεργάζονται με το οργανωμένο έγκλημα και εν γνώσει τους σε συμπαιγνία με αυτό ή λόγω κακής εσωτερικής ρύθμισης και διαδικασιών συμμόρφωσης, διαπράττουν εγκληματική πράξη (Gounev & Ruggiero, 2012). Η έρευνα έχει δώσει μια πιο ρεαλιστική εικόνα του οργανωμένου εγκλήματος στην εγκληματολογία (Kleemans, 2008) με ιδιαίτερη προσοχή στη διεπαφή μεταξύ του νόμιμου και του παράνομου κόσμου, όπου υπάρχει μια παρασιτική και συμβιωτική σχέση μεταξύ παράνομης και νόμιμης επιχείρησης. Σε μια παρασιτική σχέση οι επαφές με τη νόμιμη οικονομία είναι μάλλον περιορισμένες και μόνο προς το συμφέρον του «υποκόσμου». Μια συμβιωτική σχέση είναι πιο περίπλοκη και βασίζεται στα αμοιβαία συμφέροντα της εγκληματικής οργάνωσης και του «ανώτερου κόσμου» και είναι δύσκολο να αποκαλυφθεί. Με την «εμφύτευση» βασικών ατόμων η εγκληματική οργάνωση απορροφάται εν μέρει στον «ανώτερο κόσμο» και οι εγκληματικές πράξεις αναμειγνύονται με νόμιμες επιχειρήσεις. Ως εκ τούτου, η μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος εστίασε την προσοχή στη διαφθορά. Ακόμη και αν δεν υπάρχει συναίνεση σχετικά με την αναγκαιότητα της διαφθοράς για την ανάπτυξη και τη συνέχεια των παράνομων δραστηριοτήτων, η διαφθορά είναι τουλάχιστον ένας «αγωγός» που διευκολύνει το έγκλημα. Αυτή η σύνδεση με παράνομες οργανώσεις είναι μόνο μία συγκεκριμένη διάσταση της διαφθοράς.

Ήταν η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου, ωστόσο, και το έργο του Sutherland, όπου η διαφθορά από ισχυρά μέλη της ανώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης έγινε πολύ ενδιαφέρουσα για την κοινωνιολογία και αργότερα την εγκληματολογία (Sutherland, 1939). Ο Sutherland ήταν πεπεισμένος ότι το ποινικό δίκαιο δεν κάλυπτε όλες τις μορφές εγκλημάτων λευκού κολάρου, επειδή οι περισσότερες περιπτώσεις εγκληματιών των επιβλαβών αυτών δραστηριοτήτων, διευθετήθηκαν εκτός των ποινικών δικαστηρίων με διαδικασία αστικού δικαίου ή πειθαρχικούς κανόνες.

Η έλλειψη σαφήνειας των κανονιστικών απαιτήσεων και των ορίων της αποδεκτής συμπεριφοράς θεωρείται συχνά ως τυπικό χαρακτηριστικό του εγκλήματος του λευκού κολάρου και των πράξεων διαφθοράς, ανεξάρτητα από το αν εμπίπτει στο συνεχές της

διαφθοράς (Zimring & Johnson, 2005:805-807).

Η συζήτηση για το έγκλημα του λευκού κολάρου συνεχίζεται με το οργανωσιακό έγκλημα να ορίζεται σε ένα πλαίσιο ιδιωτικού δικαίου ή να απορρίπτεται από το ποινικό δίκαιο, επειδή επιβάλλεται από το κράτος και ελέγχεται από τους ισχυρούς. Υπάρχουν κάποια στοιχεία που υποστηρίζουν αυτή την τελευταία άποψη, καθώς ακόμη και σε δημοκρατικά κράτη οι υποθέσεις συχνά οδηγούν σε πειθαρχικές κυρώσεις ή/και απορρίπτονται, λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων (Warren, 2016:5-8). Είναι ακόμη πιο έντονη, εάν η διαφθορά είναι μόνο θέμα του ιδιωτικού τομέα και διευθετείται κυρίως στην ιδιωτική σφαίρα ή τιμωρείται από τους μηχανισμούς της αγοράς. Αυτό είναι ιδιαίτερα αισθητό στη Νότια Κορέα (Hough, 2015:71-92) και την Ιαπωνία (Black, 2004:603-605), όπου μια στερητική ποινή της ελευθερίας, είναι ανήκουστη για πράξεις διαφθοράς.

Αυτή η έννοια του επαγγελματικού εγκλήματος του λευκού κολάρου είναι, επίσης, σημαντική υπό την έννοια της παθητικής δωροδοκίας. Αυτό συμβαίνει, όταν ένας υπάλληλος, σε δημόσιο ή ιδιωτικό οργανισμό, έχει καταχραστεί τη θέση εξουσίας του για προσωπικό όφελος. Ενώ ο δράστης έχει προσωπική ευθύνη όσον αφορά την παθητική δωροδοκία, το κοινωνικό πλαίσιο δεν μπορεί να αγνοηθεί. Συχνά, αποτελεί ένα υβριδικό μείγμα προσωπικών χαρακτηριστικών του εμπλεκόμενου ατόμου και του αντίκτυπου της οργανωτικής δομής, της κουλτούρας, της κοινωνικής συνοχής και του ύφους της ηγεσίας στις επιχειρήσεις (Tillman, 2009:82-83; Walle & Huisman, 2010: 119-120), καθώς και των εξωτερικών στοιχείων προς τον οργανισμό, όπως ο αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης, το νομικό πλαίσιο και η επιβολή του νόμου (Box, 1983:6-12).

Είναι γεγονός ότι ένας οργανισμός είναι σε θέση να διαπράξει εγκλήματα λευκού κολάρου χωρίς να θεωρηθεί εγκληματικός, να εντοπιστεί ή να διωχθεί. Μία από τις εξηγήσεις για τον αποκλεισμό τους από τον ορισμό του εγκλήματος ήταν και εξακολουθεί να είναι το κοινωνικό δίκτυο, το οποίο αναφέρεται στην πολιτιστική ομοιογένεια των ανθρώπων που εργάζονται για ένα κράτος και των ατόμων που εργάζονται για τις επιχειρήσεις (Walle & Huisman, 2010: 122-123). Επιπλέον, οι Campos & Giovannoni (2007:3-5) θεωρούν ότι νομικοί μηχανισμοί, όπως η άσκηση πίεσης, προτιμώνται στα πλούσια έθνη, ενώ τα φτωχά κράτη πρέπει να βασίζονται στη διαφθορά. Ένα κατάλληλο παράδειγμα για αυτό είναι η σχέση μεταξύ της φαρμακευτικής βιομηχανίας και των γιατρών, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ. Οι ιατροί λαμβάνουν εξοπλισμό από μια φαρμακευτική εταιρεία για να συμμετάσχουν σε ένα συνέδριο και στη συνέχεια «ενθαρρύνονται» ή παρασύρονται να συνταγογραφήσουν νέα

φαρμακευτικά προϊόντα, που παρασκευάζονται από τη συγκεκριμένη εταιρεία (Martinez et al., 2017). Δεν υπάρχει τίποτα που να υποδηλώνει ότι υπάρχει κάτι ηθικά λάθος ή παράνομο. Αυτή η προσέγγιση είναι ίσως μια κοινή πρακτική για την εμπορία των φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμάκων με την προοπτική ότι οι επαγγελματίες υγείας θα τα συστήσουν.

Σε συνέχεια των παραπάνω, είναι απαραίτητη μια ανάλυση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Ο Quinney (1977) θεωρεί ότι ο ορισμός κάποιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής και η επιλογή άλλων ως αποδεκτών, είναι οι συνέπειες κάποιων κοινωνικά ενσωματωμένων διαδικασιών. Ορισμένες συμπεριφορές, που διαπράττονται στο πλαίσιο της συνεργασίας των εταιρειών με το κράτος δεν θεωρούνται εγκληματικές είτε επειδή δεν κατονομάζονται ως τέτοιες από το νόμο είτε επειδή δεν αντιμετωπίζονται ως τέτοιες από εκείνους που διαχειρίζονται και επιβάλλουν το νόμο, ανεξάρτητα από την κοινωνική βλάβη, που προκαλεί αυτό το είδος συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τους Kramer και Michalowski, τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα αναφέρονται σε παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς ενέργειες που προκύπτουν όταν θεσμοί πολιτικής διακυβέρνησης συνεργάζονται με θεσμούς οικονομικής παραγωγής και διανομής για την επίτευξη κοινών στόχων. Με άλλα λόγια, τα εγκλήματα αυτά αποτελούν παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς ενέργειες που προκύπτουν από τη σύμπραξη μεταξύ πολιτικών θεσμών που επιδιώκουν στόχους πολιτικής διακυβέρνησης και οικονομικών θεσμών για την επίτευξη οικονομικών στόχων. Ο Kramer αναλύει την έκρηξη του διαστημικού λεωφορείου Challenger και οι Kauzlarich & Kramer εξετάζουν τη σχέση μεταξύ της αμερικανικής κυβέρνησης και των κατασκευαστών όπλων για την παραγωγή πυρηνικών όπλων, επισημαίνοντας τον κεντρικό και άμεσο ρόλο του κράτους στην εγκατάσταση συνεργασίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, που οδηγεί σε αποκλίνουσες επιπτώσεις. Οι Aulette και Michalowski εξετάζουν την πυρκαγιά στο εργοστάσιο επεξεργασίας κοτόπουλου Imperial Food Products στο Hamlet της Βόρειας Καρολίνας και οι Matthews & Kauzlarich αναλύουν τη συντριβή της πτήσης ValuJet 592, αποκαλύπτοντας μια διαφορετική σχέση, όπου οι κυβερνητικές παραλείψεις επιτρέπουν στις εταιρείες να διεξάγουν παράνομες και επιβλαβείς δραστηριότητες, εξυπηρετώντας ορισμένες πολιτικές του κράτους (Kramer et al., 2002:272-278).

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έχει συμβάλει σε μια πληρέστερη εικόνα του δικτύου των υπεύθυνων φορέων, που εμπλέκονται στο εταιρικό έγκλημα. Δεν είναι μόνο ο ιδιωτικός

οργανισμός σημαντικός, αλλά και το κράτος, ως θεσμός που κατασκευάζει και επιβάλλει νόμους. Η έννοια του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος υπογραμμίζει, επίσης, τη συζήτηση σχετικά με τον ορισμό του ποινικού δικαίου της διαφθοράς και την αδυναμία της να συμπεριλάβει κοινωνικά επιζήμιες, επιβλαβείς πράξεις μεταξύ αυτών των τομέων. Οι Green & Ward (2004:7-10) προσδιόρισαν, αργότερα, τις κοινωνικά επιζήμιες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως μέρος του ορισμού του κρατικού εγκλήματος.

Ωστόσο, υπάρχουν λίγες θεωρητικές εξηγήσεις για το τι είναι ένα κρατικό έγκλημα και πώς ορίζεται. Μία προσέγγιση πολυεπίπεδης ανάλυσης βασίζεται στο διεθνές δίκαιο και σε μακροοικονομικές, μεσο- (οργανωσιακές) και μικρο- (διαφορικές συσχετίσεις) εξηγήσεις, προκειμένου να διερευνήσει τους αιτιώδεις μηχανισμούς για το κρατικό έγκλημα. Επίσης, είναι χρήσιμη για τη διερεύνηση των εγκλημάτων διάπραξης και παράλειψης, που αποτελούν μέρος του κρατικού εγκλήματος. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, επιδέχεται κριτική, καθώς οι Green & Ward (2000:110-111) πρότειναν έναν ορισμό του κρατικού εγκλήματος με βάση την αποκλίνουσα συμπεριφορά και τόνισαν τη σημασία του ρόλου ενός κοινωνικού κοινού (social audience) στην εφαρμογή αποκλίνοντων ετικετών στην κρατική συμπεριφορά.

Ενώ αναγνωρίζεται ότι τα κράτη μπορούν να αποτελέσουν «αγωγό εγκλήματος» και να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια των ατόμων είτε για τη συσσώρευση κεφαλαίου είτε για τη χαλάρωση των νόμων για την υγεία και την ασφάλεια (Tombs & Whyte, 2007:145-157), η τελευταία είναι πολιτική όταν το κράτος επιδιώκει τη δημόσια αποδοχή για τη διεξαγωγή κρατικών επιχειρήσεων, ενώ η άλλη άποψη ασχολείται με τη συσσώρευση κεφαλαίου, αντλώντας από τη δύναμη του κράτους να προωθήσει τα δικά του συμφέροντα. Μια τέτοια θεωρητική προσέγγιση τονίζει το ρόλο της τάξης και της ανισότητας ως εγκληματικής δύναμης. Το κρατικό έγκλημα είναι σε αυτή την περίπτωση η πρόσβαση και ο υπερβολικός έλεγχος των κοινωνικών πόρων και των βασικών κοινωνικών θεσμών (Tittle, 1995) του κράτους. Αυτός ο έλεγχος είναι πολύ πιο ευθύς σε μια χώρα που ελέγχει όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και όπου οι δημόσιοι θεσμοί είναι ελάχιστοι. Ωστόσο, τα δημοκρατικά κράτη μπορούν και ενεργούν προς το δικό τους συμφέρον χωρίς καμία επιρροή από τις ελίτ και ενεργούν, για να επεκτείνουν ή να διατηρήσουν την επιρροή ή / και τη νομιμότητα.

Η ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της βλάβης σε έναν ορισμό της διαφθοράς υπογραμμίζει τη μεγάλη ποικιλία θυματοποίησης, που διαπράττεται από το

κράτος, τους ανταγωνιστικούς οργανισμούς και την κοινότητα. Επιπλέον, η απόσταση μεταξύ των δραστών και των θυμάτων ενισχύει την αορατότητα της κακοποίησης. Ακόμα και αν οι άνθρωποι έχουν επίγνωση της θυματοποίησης, η κοινωνική θέση που κατέχουν συχνά, καθιστά σχεδόν αδύνατη την αντίδραση. Το Παγκόσμιο Βαρόμετρο Διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας δείχνει ότι τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος πρέπει να πληρώσουν τις περισσότερες δωροδοκίες και ως εκ τούτου οι πιο αδύναμοι, οι φτωχοί και οι απληροφόρητοι, είναι κυρίως τα θύματα. Από την άλλη μεριά η βιβλιογραφία της εγκληματολογίας επικεντρώνεται στο φάσμα των δρώντων, των ατόμων, των οργανισμών και των κρατών, αλλά και στα κίνητρα για τη διάπραξη πράξεων εγκλήματος και διαφθοράς. Σε ένα πλαίσιο εταιρικού εγκλήματος, μπορεί να είναι ένα άτομο σε έναν οργανισμό που δωροδοκεί άλλους για να εξασφαλίσει μια σύμβαση. Από την παθητική πλευρά, θα είναι μέλος ενός ιδιωτικού ή δημόσιου οργανισμού, που παίρνει τη δωροδοκία για δικό του όφελος, σε αντάλλαγμα για μια υπηρεσία ή παράλειψη που πιθανότατα δεν θα είναι προς όφελος του οργανισμού (Huisman & Vande Walle, 2010:133-137). Αυτή η «ανταλλαγή» θα περιλαμβάνει κίνητρα, ευκαιρίες και αυτό που αναφέρεται ως «λειτουργικότητα του κοινωνικού ελέγχου».

Οι εξηγήσεις για τις πράξεις διαφθοράς μπορούν να εντοπιστούν σε διάφορα επίπεδα, όπως το επίπεδο των ατομικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, το οργανωσιακό επίπεδο των δομικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών των οργανισμών και το θεσμικό επίπεδο της πολιτικής οικονομίας και της ρύθμισης των επιχειρήσεων. Έχει, επίσης, τονιστεί η σημασία της κατανόησης αυτών των διασυνδέσεων και των σχέσεων μεταξύ του περιβάλλοντος, του οργανωτικού πλαισίου και της συμπεριφοράς των ατόμων για την εξήγηση των πράξεων ρήξης που διαπράττονται, όπου σε μακρο-επίπεδο, η εγκληματογενής επίδραση αποδίδεται στην «κουλτούρα του ανταγωνισμού» (Coleman, 1987: 414-420). Από αυτή την άποψη, δίνεται σημασία στον πλούτο και την επιτυχία, με τους ανθρώπους να θεωρούνται αυτόνομα άτομα με δυνάμεις λογικής και ελεύθερης επιλογής και ως εκ τούτου υπεύθυνοι για τη δική τους κατάσταση. Η κουλτούρα του ανταγωνισμού ορίζει τον ανταγωνιστικό αγώνα για προσωπική επιτυχία ως θετικό, παρά αρνητικό ή εγωιστικό. Ο ανταγωνισμός παράγει μέγιστη οικονομική αξία για την κοινωνία στο σύνολό της, αλλά αυτή η απαίτηση για επιτυχία και επιδίωξη πλούτου θεωρείται από ορισμένους ως εγκληματική από μόνη της (Merton, 1938:674-678; Punch, 2000:301-305).

3.4 Το ευρύτερο πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας για τη διαφθορά

Η οπτική της κριτικής εγκληματολογίας έδωσε έμφαση στους τομείς των εγκλημάτων των προνομιούχων και των εγκλημάτων του κράτους, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον σε σχέση με τη συμβατική εγκληματολογία, η οποία έθετε στο επίκεντρο τη συμπεριφορά των φτωχότερων και ασθενέστερων μελών κάθε κοινωνίας. Ο Μαρξ και ο Ένγκελς έκαναν ελάχιστη αναφορά στο έγκλημα, αλλά με τη μείωση της κοινωνικής αλληλεγγύης στα μέσα του 1800 το έγκλημα θεωρήθηκε ως σύμπτωμα ταχείας εκβιομηχάνισης. Αυτή η άποψη προηγήθηκε και διέφερε από την ανάλυση του Durkheim. Για τον Durkheim μια τέτοια αλλαγή ήταν ένα ηθικό πρόβλημα και η κοινωνική αλληλεγγύη στο μέλλον θα εξαρτιόταν από μια σειρά αποτελεσματικών ελέγχων και από το επίπεδο κοινωνικής ένταξης και ρύθμισης. Για τον Μαρξ και τον Ένγκελς ήταν ένα οικονομικό πρόβλημα, που συνεπαγόταν την εκμετάλλευση μιας κοινωνικής τάξης, πρωτίστως από μια άλλη, με τη σύγκρουση αναπόφευκτη και εγγενή σε ένα σύστημα, στο οποίο τεράστιες διαφορές συμφερόντων και εξουσίας προέκυπταν από το συσσωρευμένο παραγόμενο κεφάλαιο (Lilly et al., 2012:175-179). Αν και το έργο του Μαρξ και του Ένγκελς είναι περίπλοκο, υπάρχουν βασικά στοιχεία σε όλες τις προσεγγίσεις σύγκρουσης, που βασίζονται στο έργο τους: ανταγωνισμός για σπάνιους πόρους (τροφή, ρούχα, στέγη), που οδηγεί σε σύγκρουση, καθώς εκείνοι με το μικρότερο ποσό πόρων αμφισβητούν τη νομιμότητα της κατανομής των πόρων. Έτσι, εκείνοι που «έχουν ανάγκη» θα οργανωθούν και η σύγκρουση θα είναι ορατή και ανοιχτή, οδηγώντας σε πόλωση και βία.

Ο Bonger (1916) εφάρμοσε τη θεωρία της σύγκρουσης στο έγκλημα και σκέφτηκε ότι οι άνθρωποι ήταν εγγενώς κοινωνικοί και ως εκ τούτου το έγκλημα οφειλόταν σε ένα δυσάρεστο περιβάλλον, που διαστρέβλωνε την ανθρώπινη συμπεριφορά. Αυτή η στρέβλωση ήταν ο καπιταλισμός και η απότομη διαίρεση στο οικονομικό σύστημα. Ένα τέτοιο περιβάλλον, όπου οι άνθρωποι βρίσκονταν σε σύγκρουση για πόρους, το άτομο ενθαρρύνθηκε να αναζητήσει ευχαρίστηση, χωρίς να ενδιαφέρεται για τους άλλους και η αναζήτηση της εκπλήρωσης ήταν η απόκτηση χρημάτων, που θα οδηγούσε σε έναν «εγωισμό» (Lilly et al., 1989:310) και η οποία κατέστησε τους ανθρώπους τελικά ικανούς να διαπράξουν εγκλήματα. Ο Bonger έβλεπε το έγκλημα ως αντίδραση στη φτώχεια, που προκαλείται από τον καπιταλισμό τόσο άμεσα – το έγκλημα ήταν απαραίτητο για την επιβίωση – όσο και έμμεσα – μια αίσθηση αδικίας και αποθάρρυνσης του ατόμου. Λόγω

αυτής της σύγκρουσης σημείωσε, επίσης, ότι οι ισχυροί διέπραξαν εγκλήματα, εξαιτίας της ευκαιρίας να το πράξουν και της ηθικής παρακμής, λόγω του καπιταλισμού. Επιπλέον, τόνισε ότι ενώ το έγκλημα θεωρείται ανήθικη πράξη, οι ορισμοί αυτού ποικίλλουν, αν και τόνισε ότι η πηγή των επικρατέστερων ορισμών και παραλλαγών προήλθε από τα συμφέροντα των ισχυρών. Οι απόψεις του ήταν ότι το έγκλημα ορίζεται ως τέτοιο, εάν απειλεί τα συμφέροντα των ισχυρών και ότι σχεδόν καμία πράξη δεν τιμωρείται όταν διαπράττεται από αυτά τα «συμφέροντα».

Ο Sellin (1938:97-100) τόνισε, επίσης, το πρόβλημα της «πολιτισμικής σύγκρουσης» ως πηγή εγκλήματος και ότι οι «κανόνες συμπεριφοράς» μπορεί να συγκρούονται με εκείνες ενός άλλου. Όσον αφορά το ποιοι «κανόνες συμπεριφοράς» έπρεπε να θεωρηθούν δυνητικά εγκληματικοί, υποστήριξε ότι η συμπεριφορά την οποία το κράτος χαρακτηρίζει ως εγκληματική και που θεωρείται επιζήμια για την κοινωνία σε τελική ανάλυση είναι κάτι που πραγματοποιείται από εκείνους που ασκούν πολιτική εξουσία και ως εκ τούτου ελέγχουν τις νομοθετικές, δικαστικές και εκτελεστικές λειτουργίες. Αυτές, όμως, είναι φιλικές προς τις επιχειρήσεις και έτσι το κράτος είναι απρόθυμο να επιβάλει τους νόμους, που θέσπισε, για να τιμωρήσει τα παράνομα άτομα και οργανισμούς (Lilly et al., 1989:312).

Ακολουθώντας αυτή την άποψη, ο Vold το 1958 αναγνώρισε τη σύγκρουση ως θεμελιώδη για την κοινωνική ζωή και ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση παράγει προσαρμογές σε μια περισσότερο ή λιγότερο σταθερή ισορροπία αντίρροπων δυνάμεων (Jeffery, 1958:696). Από αυτή την άποψη, η κοινωνική τάξη στηριζόταν περισσότερο στη σύγκρουση παρά στη συναίνεση, δεδομένου ότι είχε ως αποτέλεσμα μια ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των διαφόρων αντιτιθέμενων δυνάμεων, που αποτελούν μια πλουραλιστική κοινωνία. Για τον Vold η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη και οι πρακτικοί συμβιβασμοί ήταν μέρος ενός δημοκρατικού συστήματος. Θεωρούσε ότι μεγάλο μέρος του εγκλήματος είναι πολιτικό, ανεξάρτητα από τη φύση του, όπως το νεανικό έγκλημα ή τα αντιπολεμικά κινήματα διαμαρτυρίας και ως εκ τούτου η ανάλυσή του απέφευγε την «κανονιστική» ανάλυση. Η έρευνά του επεκτάθηκε στις συγκρούσεις μεταξύ συνδικάτων και διοίκησης, στο οργανωμένο έγκλημα και στο έγκλημα του λευκού κολάρου, καθώς και στις στρατηγικές και τακτικές, που χρησιμοποιούνται σε συγκρούσεις (Lilly et al., 2012:313).

Βασιζόμενος στις ιδέες των Sutherland και Vold, καθώς επίσης και στο έργο του Dahrendorf (1958), ο Turk το 1969 είδε τη σύγκρουση ως βασικό γεγονός της ζωής και

προσπάθησε να εξηγήσει την ποινικοποίηση και τη διαδικασία απόδοσης ποινικού χαρακτηρισμού σε άτομα και όχι στο ίδιο το έγκλημα. Αυτή η προσέγγιση έδινε έμφαση σε αυτό που είναι κάποιος και όχι σε αυτό που διαπράττει, είτε η πράξη είναι πραγματική ή φανταστική. Η εξουσία, όμως, εδώ σήμαινε νόμιμη εξουσία, η χρήση της οποίας είναι αποδεκτή από εκείνους που υπόκεινται σε αυτήν. Ο Turk απέρριψε την ιδέα ότι η αποδοχή ήταν το αποτέλεσμα κάποιας διαδικασίας εσωτερίκευσης και αντ' αυτού το εξήγησε ως συνέπεια των «μαθησιακών ρόλων», που ανατίθενται σε καταστάσεις, όπου η νομιμότητα των κανόνων ορίζεται μέσα από τις λέξεις και τη συμπεριφορά εκείνων που βρίσκονται στην εξουσία και στις οποίες τα υποκείμενα υποτάσσονται (Lilly et al., 2012:318-322). Το αποτέλεσμα της ανάλυσης του Turk είναι ότι η πιθανότητα σύγκρουσης επηρεάστηκε από τη «φύση των δεσμών μεταξύ εξουσίας και υποκειμένων», το οποίο ήταν το ίδιο συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν οι Hirschi & Gottfredson (1987). Η βασική διαφορά, ωστόσο, είναι ότι για τους Hirschi & Gottfredson αυτοί οι δεσμοί είναι κεντρικοί για τον έλεγχο, ενώ για τον Turk τέτοιοι δεσμοί επεξεργάστηκαν σε μια διαδικασία συνεχιζόμενης σύγκρουσης (Lilly et al., 2012:208-214).

Εστιάζοντας στη διάκριση μεταξύ δικαίου στη θεωρία και δικαίου στην πράξη, το θεωρητικό μοντέλο των Chambliss & Seidman το 1971 πρότεινε ότι λόγω της πολυπλοκότητας, που έρχεται με την τεχνολογική ανάπτυξη και τους διαφοροποιημένους κοινωνικούς ρόλους, αυτό προκαλεί συγκρούσεις, απαιτώντας επίσημους θεσμούς για τη θέσπιση κυρώσεων ή νόμων. Εκείνοι που ήταν επιφορτισμένοι με τη δημιουργία κυρώσεων θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για την τάξη μεταξύ ανταγωνιστικών συμφερόντων, τα οποία γίνονται πιο έντονα, όσο πιο περίπλοκη είναι η κοινωνία, οδηγώντας σε μια κοινωνική διαστρωμάτωση, όπου ορισμένα συμφέροντα είχαν περισσότερη δύναμη και πλούτο από άλλα. Όσο πιο οικονομικά διαστρωματωμένη γίνεται μια κοινωνία, τόσο περισσότερο χρειάζεται να εξαναγκάσει τους κανόνες συμπεριφοράς. Οι Chambliss & Seidman θεώρησαν ότι οι κυρώσεις δημιουργήθηκαν προς το συμφέρον των κυρίαρχων ομάδων και ότι η εφαρμογή αυτών των κυρώσεων έγινε μέσω κρατικών θεσμών, που είχαν αυτά τα συμφέροντα. Με αυτή την έννοια ο νόμος στην πράξη ήταν ένας συνδυασμός των συμφερόντων των ισχυρών και των θεσμικών συμφερόντων, που δημιουργήθηκαν για την επιβολή των κανόνων. Έτσι, η διαχείριση του ποινικού δικαίου επικεντρώθηκε σε εκείνα, που μπορούν να υποβληθούν σε «επεξεργασία» χωρίς υπερβολική πίεση στις οργανώσεις, που απαρτίζουν το νομικό σύστημα, παρά στην έννοια της αμερόληπτης επιβολής του νόμου. Ένα τέτοιο σύστημα «στοχοποιεί» ευκολότερα εκείνους που είναι πολιτικά

αδύναμοι και ανίσχυροι, αποφεύγοντας να «ασχοληθεί» με εκείνους που είναι πολιτικά ισχυροί (Lilly et al., 2012:325-328).

Για τους Chambliss & Seidman, η ικανότητα και η δύναμη του ατόμου ή του νομικού εκπροσώπου μετά τη σύλληψή του να διαπραγματευτεί με τον εισαγγελέα, εξαρτάται από το πόσο πολιτικά και οικονομικά ισχυρός είναι ο δράστης. Επιπλέον, επεσήμαναν ότι οι φορείς επιβολής του νόμου έπρεπε να συνεργαστούν με τους «επαγγελματίες εγκληματίες» και όχι να επιβάλουν το κράτος δικαίου. Αυτή η συμβιωτική σχέση οδήγησε τους συγγραφείς αυτούς στο συμπέρασμα ότι η πιο σημαντική πτυχή της ευρείας παρουσίας του οργανωμένου εγκλήματος είναι τέτοια, που οι οργανώσεις είναι αδύνατες χωρίς τη συνεργασία του νομικού συστήματος. Ο Chambliss (1975:155-167) εξήγησε ότι το μεγαλύτερο μέρος του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης είναι αφιερωμένο στην θεσμοθέτηση και την επιβολή αυστηρών κυρώσεων σε εκείνους που αποθαρρύνονται λιγότερο από όλες τις ποινές του, όπως εκείνοι με εθισμό στα ναρκωτικά ή οι δολοφόνοι, σε αντίθεση με τις σκληρές κυρώσεις για εγκληματίες λευκού κολάρου, που θα μπορούσαν να αποθαρρυνθούν από κυρώσεις. Αυτό ταίριαζε στη γραφειοκρατική λογική, όπου η αποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης κρινόταν από τη σκληρή μεταχείριση των ανίσχυρων, αποφεύγοντας παράλληλα την «πίεση», που θα προέκυπτε όταν προσπαθούσαν να τιμωρήσουν τους ισχυρούς.

Ο Quinney (1969) θεώρησε ότι η κοινωνία βασιζόταν σε συμφέροντα παρόμοια με αυτά του Dahrendorf (1958), με το νόμο να εξυπηρετεί ισχυρά συμφέροντα. Απηχώντας προηγούμενες σκέψεις για συγκρούσεις, πίστευε, επίσης, ότι η κοινωνική αλλαγή παρήγαγε σύνθετες, διαφορετικές, ανταγωνιστικές νόρμες και ως εκ τούτου αναπόφευκτη σύγκρουση. Αμφισβητώντας τους αποδεκτούς ορισμούς των πράξεων/συμπεριφορών, ασχολήθηκε με το γιατί αναπτύχθηκαν και διατηρήθηκαν συλλογικές έννοιες. Αυτές οι έννοιες ήταν, κυρίως, εκείνες των συμφερόντων, που αναφέρθηκαν παραπάνω και που έχουν τη δύναμη να διαμορφώσουν την επιβολή και την εφαρμογή των ποινικών νόμων, την προβολή και τη δημόσια αναφορά των αδικημάτων και της επαγγελματικής οργάνωσης, καθώς και την ιδεολογία και τις ενέργειες της νομικής κοινότητας, στην οποία μεταβιβάζεται η εξουσία επιβολής των ποινικών νόμων. Ο Quinney, τροποποιώντας την προσέγγισή του, ισχυρίστηκε ότι οποιαδήποτε θεωρητική προσέγγιση, που υποδηλώνει ότι υπάρχει αντίθεση μεταξύ των ελίτ και του λαού, αποτυγχάνει να παράσχει επαρκή κατανόηση της δύναμης του καπιταλισμού. Αυτό κορυφώθηκε σε μια τυπολογία του

εγκλήματος και αναλύθηκε σε εγκλήματα κυριαρχίας και εγκλήματα στέγασης. Τα εγκλήματα κυριαρχίας περιελάμβαναν αστυνομική βία, τα εγκλήματα οικονομικής κυριαρχίας ήταν εγκλήματα λευκού κολάρου και οργανωμένου εγκλήματος, ενώ τα κρατικά εγκλήματα συνοψίζονταν στο Γουότεργκαϊτ. Τα εγκλήματα στέγασης και αντίστασης ήταν ληστρικά, όπως η κλοπή, τα προσωπικά εγκλήματα (πχ φόνος), που προκλήθηκαν από τις συνθήκες του καπιταλισμού και τα εγκλήματα αντίστασης, όπως η τρομοκρατία, περιλάμβαναν έναν πολιτικό αγώνα με το κατεστημένο κράτος (Quinn, 1977). Η σύγκρουση αυτή εξηγήθηκε από τη ριζοσπαστική εγκληματολογία, η οποία παρήγαγε μια διεξοδική κριτική της εγκληματολογίας και προσπάθησε να προσφέρει μια καινοτόμο και θεωρητική προοπτική για την κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος (Bernard, 1981:366-370). Σε αυτό το πλαίσιο οι Taylor et al. (1973) θεώρησαν ότι η εγκληματολογία έτεινε να επικεντρώνεται σε εκείνες τις κοινωνικές συνθήκες, που παράγουν το έγκλημα της εργατικής τάξης, ενώ έδινε λίγη προσοχή στο έγκλημα του λευκού κολάρου.

Συμπερασματικά, οι προαναφερθείσες κεντρικές και βασικές τάσεις των θεωρητικών προσεγγίσεων εξηγούν τη σύγκρουση. Αυτά είναι, ωστόσο, παραδείγματα του πώς η σύγκρουση είναι εγγενής σε οποιοδήποτε κοινωνικό, πολιτικό δομημένο σύστημα. Αυτό παρατηρείται στο διεθνή χρηματοπιστωτικό τομέα, όπου οι οργανισμοί βρίσκονται σε συνεχή αναζήτηση αυξημένων κερδών, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα που προκύπτουν. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, είναι αναμενόμενο το γεγονός ότι άτομα και οργανισμοί διαπράττουν πράξεις διαφθοράς. Αυτό δεν αποτελεί δικαιολογία για τη διαφθορά ή το έγκλημα, αλλά σημαίνει ότι προκειμένου κάποιοι να επιβιώσουν, υπό ορισμένες συνθήκες, άτομα και οργανισμοί θα διαπράξουν εγκλήματα. Αυτό, ωστόσο, συμβαίνει και στο επίπεδο του κράτους. Τα ισχυρά κατεστημένα συμφέροντα ενός κράτους μπορούν και διαπράττουν εγκλήματα, που ευνοούν συγκεκριμένα ιδιωτικά συμφέροντα. Ανεξάρτητα από τον τύπο του κράτους και τη σχέση του με τις επιχειρήσεις, ο ανταγωνισμός για πόρους θα οδηγήσει σε σύγκρουση μεταξύ ατόμων, οργανισμών και κρατών, με εκείνους με το μικρότερο ποσό πόρων να αμφισβητούν τη νομιμότητα της κατανομής των πόρων. Μια τέτοια σύγκρουση, που μπορεί να αφορά οικονομικό, γεωγραφικό έλεγχο, μονοπώλιο εμπορεύσιμου προϊόντος κλπ, θα οδηγήσει σε απάτες, πράξεις νόμιμης και παράνομης διαφθοράς, απειλές βίας και τελικά κρατική βία, ώστε να εξασφαλιστεί ή να διατηρηθεί μια θέση εξουσίας και ελέγχου.

3.5 Ανομία και λειτουργικός χαρακτήρας της διαφθοράς

3.5.1 Το έργο του Merton

Το έργο του Merton (1938) και η εξήγησή του για τα αίτια του εγκλήματος – διαφθοράς, βασίστηκε στο έργο του Durkheim (Gunnar, 2014:76-77), ο οποίος πρότεινε ότι οι άνθρωποι βιώνουν «ανομικές» σκέψεις σε περιόδους κοινωνικής και οικονομικής αναταραχής. Ενώ οι ανθρώπινες ανάγκες, όπως η τροφή και η στέγη (η ιεραρχία των αναγκών του Maslow) έχουν παραμείνει στατικές, ξαφνικές αλλαγές στην κοινωνική δομή, οδηγούν στην παρακμή της κοινωνικής ρύθμισης και ως εκ τούτου αυξάνουν την κοινωνική αναταραχή.

Για τον Merton, ωστόσο, η έλλειψη νόμιμων ευκαιριών για επιτυχία στην επιδίωξη του «αμερικανικού ονείρου» και του απώτερου στόχου του πλούτου, σήμαινε ότι για εκείνους που δεν μπορούσαν να επιτύχουν αυτόν τον αναμενόμενο στόχο, μια παράνομη διαδρομή προς την επιτυχία ήταν αναπόφευκτη. Η απόκτηση πλούτου στις ΗΠΑ την περίοδο εκείνη ήταν κάτι περισσότερο από φιλοδοξία, ώστε να φτάνει στο σημείο να εξισώνεται με την προσωπική αξία και την κοινωνική θέση. Ήταν ο διαχωρισμός μεταξύ των πολιτισμικών επιθυμιών για πλούτο και των πιθανοτήτων επιτυχίας που επέφερε η «πίεση» αυτή. Αυτή η «πίεση» των πολιτισμικών στόχων του υλικού πλούτου και των διαθέσιμων οδών για να επιτευχθεί νόμιμα, αναλύεται από μεγάλο αριθμό μελετητών (Agnew, 1992:48-56; Agnew & White, 1992:476-479; Langton & Piquero, 2007:1-4; Merton, 1938; Schoepfer & Piquero, 2006:227-231).

Η δομική ανισότητα της αμερικανικής κοινωνίας, στην οποία επικεντρώθηκε ο Merton (1938) αναφέρεται στο γεγονός ότι αυτή η «πίεση» δεν θα μπορούσε να επηρεάσει όλους με τον ίδιο τρόπο. Η δέσμευση στο «αμερικανικό όνειρο» εξαρτάται από τη δύναμη της δέσμευσης του ατόμου στο όνειρο και τα θεσμικά μέσα για την επιδίωξή του. Ο Merton αρχικά παρήγαγε πέντε διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι θα μπορούσαν να αντιδράσουν σε αυτή την «πίεση», για να επιτύχουν πλούτο: συμμόρφωση, καινοτομία, τελετουργία, υποχώρηση και εξέγερση.

Η κατηγορία της συμμόρφωσης περιλαμβάνει ανθρώπους που ανεξάρτητα από το αν επιτυγχάνουν τους οικονομικούς τους στόχους, συνεχίζουν να προσπαθούν. Μέρος της μεσαίας τάξης και μέρος της κοινωνικής δομής, που διατηρεί την ελπίδα του πλούτου εξακολουθεί να σαγηνεύει τους ανθρώπους να ακολουθήσουν τις αποδεκτές πολιτισμικές

προσδοκίες. Ο Merton υπέθεσε ότι αυτό συνέβαινε, διότι διαφορετικά το ποσοστό εγκληματικότητας με βάση τις επίσημες στατιστικές (εκείνη την εποχή) θα ήταν εξαιρετικά υψηλό. Ωστόσο, τα ποσοστά εγκληματικότητας είναι μια περιορισμένη μέτρηση του πραγματικού εγκλήματος και ενώ είναι κατανοητό για εκείνη την εποχή, αυτά αποτελούν ένα ανακριβές μέτρο του επιπέδου εγκληματικότητας σε μια κοινωνία (Coleman, 1987:406-409) και αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο, όταν πρόκειται για κρυφά εγκλήματα και πράξεις εγκληματικής διαφθοράς (Brooks et al., 2013:54-56).

Η κατηγορία της καινοτομίας προβάλλει την άποψη ότι ο απώτερος στόχος του υλικού πλούτου είναι αποδεκτός, αλλά απορρίπτονται τα θεσμικά μέσα για την επίτευξή του. Για τον Merton, η επιτυχία περιοριζόταν από τις διαθέσιμες νόμιμες θεσμικές οδούς στην εκπαίδευση και την απασχόληση και έτσι αυτή η διαρθρωτική ανισότητα περιόριζε τις οδούς ευκαιριών και εξηγούσε γιατί οι φτωχοί διέπρατταν την πλειοψηφία του (καταγεγραμμένου) εγκλήματος. Κατά συνέπεια η περιορισμένη νόμιμη πρόσβαση σε μια ευημερούσα καριέρα «ώθησε» τους ανθρώπους να διαπράξουν εγκλήματα για να επιτύχουν το «αμερικανικό όνειρο». Ο Merton σημείωσε ότι οι άνθρωποι διαπράττουν, επίσης, εγκλήματα λευκού κολάρου και ότι αυτά θα συμβούν εκτός εάν ελέγχονται από κάποια μορφή τιμωρίας, καθώς αυτός ο τύπος εγκλήματος ήταν ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την επιτυχία (Heckert & Heckert, 2004:82-83).

Η κατηγορία του τελετουργισμού αναφέρεται σε εκείνους που δεν απορρίπτουν, αλλά «χάνουν» από τα μάτια τους τον τελικό στόχο του υλικού πλούτου και επικεντρώνονται στα μέσα. Οι άνθρωποι αυτής της κατηγορίας έχουν ουσιαστικά εγκαταλείψει την πολιτισμική επιτυχία και έχουν επιτύχει έναν μικρό βαθμό επιτυχίας, ίσως σε μια γραφειοκρατία, εμμένοντας σε θεσμικά μέσα, αλλά δεν έχουν καμία ελπίδα προόδου και φοβούνται ότι θα χάσουν και τα λίγα που έχουν εξασφαλίσει. Ο Merton αποκάλυψε, επίσης, αυτούς τους ανθρώπους «φοβισμένους υπαλλήλους», καθώς φοβόντουσαν την πιθανότητα αποτυχίας περισσότερο από τον κίνδυνο που απαιτείται για την επιτυχία (Schweiker, 1968:536).

Η κατηγορία της υποχώρησης αποτελείται από ανθρώπους που λόγω της εσωτερικής πίεσης, όπως η συνείδηση, απορρίπτουν τον τελικό στόχο του πλούτου και επίσης τα μέσα επίτευξής του. Ο Merton τόνισε ότι αυτή η κατηγορία δεν σημαίνει ότι κάτι τέτοιο αποτελεί απόρριψη του πολιτισμού, αλλά του σκοπού επίτευξης του πλούτου και τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν έγιναν από αυτοσυντήρηση και ανάγκη (Hopper &

Weyman, 1975:72-73).

Η κατηγορία της εξέγερσης είναι εκεί, όπου απορρίπτεται ο τελικός στόχος και τα μέσα για την επίτευξή του πλούτου, αλλά αντικαθίστανται από έναν νέο σκοπό και μέσα. Οι άνθρωποι μπορεί να απεμπλακούν εντελώς από τον κόσμο και να αποσυρθούν για κάποιους πνευματικούς λόγους, αλλά μπορούν εξίσου να διαπράξουν και τρομοκρατικές ενέργειες (Johnson & Turner, 1984: 6-7).

Αυτές οι εξηγήσεις δεν είναι περιγραφές τύπων προσωπικότητας, αλλά περιγραφές για το πώς οι άνθρωποι μπορεί να αντιδράσουν υπό πίεση, χωρίς οι αντιδράσεις, ωστόσο, να αλληλοαποκλείονται. Επιπλέον, αυτές οι εξηγήσεις δεν σημαίνουν ότι οι άνθρωποι επιλέγουν το έγκλημα. Ένα καινοτόμο άτομο μπορεί να διαπράξει κάποια ακατάλληλη πράξη διαφθοράς, που δεν είναι παράνομη, αλλά ηθικά κατακριτέα. Πολλοί συγγραφείς υιοθέτησαν και προσάρμοσαν την έννοια της «πίεσης» (Cohen, 1965:6-8; Dubin, 1959:147-150) με πιο αξιοσημείωτες εξελίξεις αυτές των Agnew (1992:74-76), Langton & Piquero (2007:11-13) και Schoepfer & Piquero (2006:233-234). Για τον Agnew (2001:351-353) η «πίεση» ήταν κάτι περισσότερο από μια απόκλιση από την επίτευξη των αναμενόμενων προσωπικών φιλοδοξιών και πολιτιστικών προσδοκιών. Παρουσιάζεται ως η γενική «θεωρία της πίεσης» (GST - General Strain Theory), η οποία προκαλείται από την αποτυχία επίτευξης επιθυμητών στόχων ή την κατανάλωση προϊόντων, πέρα από τις προσωπικές προσδοκίες.

Η «θεωρία της δομικής ανομίας» των Messner & Rosenfeld (IAT - Institutional Anomie Theory) προσπαθεί, επίσης, να παράσχει μια ολοκληρωμένη εξήγηση του εγκλήματος (Bjerregaard, 2014:2531-2542). Η IAT είναι μια θεωρία μακρο-επιπέδου, που υποθέτει την αλληλεπίδραση του αμερικανικού πολιτισμού και της κοινωνικής δομής, σύμφωνα με την οποία υπάρχουν ορισμένες διακριτές αξίες: α) επίτευγμα, με το οποίο επιτυγχάνονται προσωπικοί στόχοι, β) ατομικισμός, όπως η προσωπική αυτονομία, γ) οικουμενισμός, όπως η φιλοδοξία επιτυχίας ανεξάρτητα από τις διαθέσιμες οδούς επιτυχίας και δ) την υποκείμενη πολιτιστική αξία του υλισμού, σύμφωνα με την οποία η επιτυχία μετριέται από την οικονομική επιτυχία. Αυτή η πολιτισμική εξήγηση συνδέεται με κοινωνικούς θεσμούς, όπως η οικονομία, η πολιτεία, η οικογένεια και η εκπαίδευση. Η βασική έννοια της IAT είναι η θεσμική ισορροπία (ή ανισορροπία) της εξουσίας μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών θεσμών. Ως εκ τούτου, τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας στις ΗΠΑ αποδίδονται στην κυριαρχία της οικονομίας πέρα και πάνω από την επιρροή άλλων

κοινωνικών θεσμών (Messner et al., 2008:164-167).

Επεκτείνοντας τις προηγούμενες αναλύσεις, τόσο του Merton όσο και των άλλων θεωρητικών, προκύπτει ότι ο στόχος της επιτυχίας, χαρακτηριστικός του ανταγωνιστικού καπιταλισμού, έχει εξαπλωθεί στην παγκόσμια οικονομία. Αυτή η κουλτούρα ανταγωνισμού και ανομίας συνδέεται συχνά με υψηλά επίπεδα εγκλημάτων λευκού κολάρου, όπως η διαφθορά, όπου η απαίτηση για ακόμη μεγαλύτερο κέρδος θέτει άτομα και οργανισμούς στην αναπόφευκτη θέση να προσπαθούν να επιτύχουν μη ρεαλιστικούς στόχους, γεγονός που οδηγεί σε σύγκρουση. Μια μακροοικονομική προσέγγιση δεν μπορεί να εξηγήσει πλήρως, γιατί ορισμένα άτομα και οργανισμοί είναι πρόθυμοι να δωροδοκήσουν αξιωματούχους για να αποκτήσουν ορισμένες συμβάσεις ή να εξασφαλίσουν ορισμένες άδειες ή να αποφύγουν τις κυρώσεις, ενώ άλλοι δεν είναι. Η μακρο-προοπτική δεν εξηγεί τις διαφορές στη συμμόρφωση εντός και μεταξύ οργανισμών και ατόμων / ομάδων που υπόκεινται στις ίδιες μακρο-μεταβλητές. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να εξεταστούν τα χαρακτηριστικά των οργανισμών που θα μπορούσαν, επίσης, να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των μελών τους. Σε μεσο-επίπεδο, η κουλτούρα του ανταγωνισμού μπορεί να συσχετιστεί με το οργανωσιακό έγκλημα ως αποτέλεσμα της πίεσης που γίνεται αισθητή μεταξύ των φιλοδοξιών, αφενός, και της ικανότητας επίτευξής τους ή των μέσων για την επίτευξή τους, αφετέρου. Αν γίνει δεκτό ότι η οικονομική επιτυχία ισχύει για όλα τα μέλη της κοινωνίας – το «αμερικανικό όνειρο» – αλλά τα πολιτισμικά προδιαγεγραμμένα μέσα για την επίτευξή του δεν είναι ομοιόμορφα κατανομημένα, αυτό θα μπορούσε να φέρει άτομα/ομάδες με λιγότερη πρόσβαση σε νόμιμα μέσα για την απόκτηση πλούτου, να αναζητήσουν εναλλακτικά, πιθανώς παράνομα μέσα (Di Tella & Dubra, 2008: 1564-1567).

Οι Cloward & Ohlin το 1960 βασίστηκαν σε αυτή την άποψη, τονίζοντας το γεγονός ότι δεν πρόκειται μόνο για την πρόσβαση σε νόμιμες οδούς επιτυχίας, αλλά και για τη διαθεσιμότητα παράνομων οδών επιτυχίας, καθώς αυτές δεν κατανέμονται ομοιόμορφα στην κοινωνία. Για παράδειγμα, οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε γειτονίες με εκτεταμένες άτυπες οικονομίες μπορεί να έχουν πρόσβαση σε παράνομα επιχειρηματικά ανοίγματα περισσότερο από τους νέους, που μεγαλώνουν σε γειτονίες χωρίς αυτές τις εγκληματικές δομές ευκαιριών (Cullen, 1988:214-222). Ενώ αναπτύχθηκε για να εξηγήσει το έγκλημα στις κατώτερες τάξεις της κοινωνίας, η «θεωρία της πίεσης» έχει αποδειχθεί πολύ δημοφιλής στην εξήγηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου, ειδικά όταν συνδυάζεται

με την έννοια της ανομίας (Passas, 1990:173-175) και όταν απειλείται μια ευκαιρία για κέρδη και διακυβεύεται η συνέχιση ενός οργανισμού.

Η χρήση της τεχνολογίας για την εξαπάτηση των δοκιμών εκπομπών από την αυτοκινητοβιομηχανία της VolksWagen (Crête, 2016:25-26; Siano et al., 2017:27-28) και ο κίνδυνος των επενδύσεων για την επίτευξη των καθορισμένων στόχων στον χρηματοπιστωτικό τομέα για την εξασφάλιση πληρωμών μπόνους, αποτελούν δύο σύγχρονα παραδείγματα της «θεωρίας της πίεσης». Ακόμη και σε αρκετά κερδοφόρες και οικονομικά υγιείς επιχειρήσεις, η πίεση μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για παραβίαση κανόνων, όταν οι φιλοδοξίες είναι τόσο υψηλές, ώστε να μπορούν να ικανοποιηθούν μόνο με καινοτόμους τρόπους. Επομένως, η «θεωρία της πίεσης» υποδηλώνει την παρουσία παραβίασης κανόνων σε οποιοδήποτε οργανισμό και σε κάθε επίπεδο. Αυτό υποστηρίζεται από ορισμένους συγγραφείς (Ashforth & Anand, 2003:37-40), όπου οι φιλοδοξίες σε επίπεδο διοικητικού συμβουλίου μπορεί να προκαλέσουν εσωτερική πίεση σε εκείνους, που είναι επιφορτισμένοι με την επίτευξη των καθορισμένων στόχων, ανεξάρτητα από το πόσο μη ρεαλιστικοί είναι, με αποτέλεσμα την παραβίαση του νόμου, συχνά με αντάλλαγμα το κέρδος. Αποδεικτικά στοιχεία έχουν, επίσης, προσκομιστεί από τους Langton & Piquero (2007:11-13), αντλώντας από τη θεωρία GST (General Strain Theory), απέχοντας, όμως, αρκετά από το να εξηγούν αποκλειστικά την πρόβλεψη του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Εκείνοι που βρίσκονται πιο χαμηλά στην κλίμακα ιεραρχίας μπορεί, επίσης, να αναγκαστούν να συμμετάσχουν σε πράξεις διαφθοράς, για να εξασφαλίσουν μια σύμβαση, όπου τόσο ο οργανισμός όσο και το άτομο ωφελείται.

Πράγματι, η επίτευξη προσωπικής επιτυχίας μπορεί να συνδέεται και να εξαρτάται από την ευημερία του οργανισμού και μπορεί να λάβει τη μορφή εξέλιξης της σταδιοδρομίας ή προσφοράς μετοχών ή / και προσωπικών μπόνους. Η ευθυγράμμιση των προσωπικών συμφερόντων και των οργανωσιακών στόχων δεν περιορίζεται στον κόσμο του εμπορίου και, ως εκ τούτου, η παραβίαση των νόμων μπορεί ταυτόχρονα να συνιστά συμπεριφορά που συμμορφώνεται με τα πρότυπα και τις προσδοκίες που επικρατούν στον οργανισμό. Αυτό σημαίνει ότι οι διαδικασίες λειτουργίας μπορούν να γίνουν μέρος του ανεπίσημου «τρόπου επιχειρηματικής δραστηριότητας», που δεν είναι σύμφωνος με το νόμο, αλλά εξακολουθεί να θεωρείται ως αποδεκτός και μη εγκληματικός, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν άμεσα θύματα και/ή θεωρείται κοινή πρακτική στον κλάδο. Αυτές οι εκλογικεύσεις οδηγούν σε ένα μύθο κανονικότητας, που εδραιώνεται βαθιά στην

οργανωτική κουλτούρα και ο οποίος μεταβιβάζεται στα νέα οργανωτικά μέλη, κάτι που σημαίνει ότι η στάση απέναντι στην ηθική συμπεριφορά και τη συμμόρφωση με το νόμο εξαρτάται συχνά από την ποιότητα και τα ηθικά πρότυπα της οργανωτικής ηγεσίας και κουλτούρας. Η επιλογή καινοτόμων στρατηγικών για πράξεις διαφθοράς είναι ευκολότερη, όταν τα όρια μεταξύ νόμιμης και παράνομης συμπεριφοράς είναι δυσδιάκριτα, λόγω ρυθμιστικών ασαφειών. Η παραπάνω ανάλυση δείχνει ότι η σχέση μεταξύ πίεσης και ανομίας αλληλοενισχύεται. Όταν δεν είναι σαφές ποιοι κανόνες είναι εφαρμόσιμοι ή όταν μια τέτοια συμπεριφορά δικαιολογείται στη συγκεκριμένη υποκουλτούρα, οι πράξεις ρήξης – νόμιμες και παράνομες – θα θεωρηθούν ως ένας αποδεκτός τρόπος επίτευξης οργανωσιακής ή προσωπικής επιτυχίας, και ως εκ τούτου αυτός ο άτυπος «τρόπος επιχειρηματικής δραστηριότητας» θα εδραιωθεί περισσότερο (Jung et al., 2009:1092-1094).

Ενώ τα ιεραρχικά συστήματα σε έναν γραφειοκρατικό οργανισμό μπορεί να οδηγήσουν σε διάχυση πληροφοριών και εσωτερικό έλεγχο, που βοηθά στην κακή συμπεριφορά, η διεφθαρμένη συμπεριφορά σχετίζεται, επίσης, με τη σύγχρονη τάση των «χαλαρών επιχειρησιακών δεσμών» στους οργανισμούς. Αυτή η τάση είναι η απάντηση στην αυξανόμενη αβεβαιότητα στο περιβάλλον των οργανισμών, εν μέρει, λόγω της διεθνοποίησης των αγορών και δημιουργεί την ικανότητα ανταπόκρισης στις αλλαγές στο περιβάλλον - απειλές ή ευκαιρίες - με ευελιξία (Bracking, 2015:226-233). Αποτελεί, επίσης, μια μορφή αποκέντρωσης, στην οποία οι υπομονάδες αποσπώνται εν μέρει από τη μητρική οργάνωση και λαμβάνουν ένα συγκεκριμένο βαθμό αυτονομίας. Αν και μια χαλαρά συνδεδεμένη δομή επιτρέπει σε έναν οργανισμό να προσαρμόζεται καλύτερα στις αλλαγές, έχει, επίσης, κάποια δυσλειτουργία που μπορεί να αποτελέσει ώθηση σε ανυπόληπτη, παράνομη και διεφθαρμένη συμπεριφορά και να αποστασιοποιηθεί από την ευθύνη και τις συνέπειες. Ένα εξαιρετικά διαιρετικό, χαλαρά συνδεδεμένο σύστημα, μπορεί να στερείται εσωτερικού ελέγχου και λόγω της αυτονομίας των υπομονάδων, οι πράξεις διαφθοράς ενδέχεται να μην περιέλθουν στην προσοχή της μητρικής εταιρείας. Ενώ αυτή η συμπεριφορά μπορεί να είναι μια ανεπιθύμητη παρενέργεια, η αποσύνδεση μπορεί, επίσης, να είναι μια σκόπιμη στρατηγική για την απομόνωση υπομονάδων, που μπορεί να διατρέχουν υψηλό κίνδυνο ανυπόληπτης ή διεφθαρμένης, παράνομης συμπεριφοράς, όπως η εργασία σε μια διεφθαρμένη αγορά ή χώρα (Dion, 2008:310-316; Sullivan et al., 2007:55-58).

Ενώ ένας οργανισμός μπορεί να καθορίσει τη συμπεριφορά του ατόμου και να εκμηδενίσει τις ηθικές ευαισθησίες, οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης μπορούν, επίσης, να δημιουργήσουν ένα καθεστώς, στο οποίο ανήθικες, διεφθαρμένες ή παράνομες πράξεις φαίνεται να είναι ένα φυσιολογικό μέρος της καθημερινής ρουτίνας. Τα μέλη του οργανισμού που υπόκεινται στις αντιφάσεις μεταξύ των κανόνων συμπεριφοράς στην κοινωνία και των κανόνων που επικρατούν στην οργανωσιακή υποκουλτούρα μπορεί να υποφέρουν από ψυχολογική ανομία. Ωστόσο, οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης της απόκλισης προσφέρουν μια διέξοδο από αυτή την κατάσταση αλλοτρίωσης (Clinard & Meier, 1963:201-206). Ο Passas (1990:166) θεωρεί ότι σε καταστάσεις ανομίας οι παραβάτες είναι σε καλύτερη θέση να εξουδετερώσουν και να εκλογικεύσουν τις πράξεις τους και ταυτόχρονα να διατηρήσουν την αυτοεκτίμησή τους.

3.5.2 Τα όρια του μερτονικού λειτουργισμού

Αυτή η θεωρητική προσέγγιση ήταν δημοφιλής στις δεκαετίες του 1950 και του 1960, αλλά τελικά αμφισβητήθηκε. Μια κοινή κριτική της «θεωρίας της πίεσης» (strain theory) είναι η υπόθεση ότι υπάρχει συναίνεση στην Αμερική ή σε οποιαδήποτε καπιταλιστική κοινωνία, σχετικά με την επιδίωξη του τελικού στόχου του πλούτου και του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους για να καθορίσουν το νόημα και την κατανόηση του πλαισίου της ζωής. Δεν αναγνωρίζει τον πλουραλισμό, εθνικό και άλλο και γι' αυτό είναι μια υπερβολικά ευρεία περιγραφή των πολιτιστικών στάσεων στην κοινωνία, καθώς οι συνθήκες που ίσχυαν στην Αμερική των δεκαετιών του 1950 και του 1960 έχουν αλλάξει, λόγω της μετανάστευσης. Είναι αδύνατο να ισχυριστεί κανείς ότι οποιαδήποτε σύγχρονη κοινωνία έχει ένα ενιαίο σύνολο αξιών, ακόμη και αν η πλειοψηφία των ανθρώπων φιλοδοξεί να γίνει μεσαία τάξη. Σχετικά με το θέμα της διαφθοράς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η κοινή χρήση ενός συγκεκριμένου στόχου – του πλούτου – δεν παρέχει από μόνη της συναίνεση ως προς τον τρόπο επίτευξης αυτού του στόχου. Αυτή η προσέγγιση υποβαθμίζει, επίσης, την έννοια της εξουσίας και το λόγο που μια τέτοια συναίνεση, εάν γίνει αποδεκτή, θα οδηγήσει σε αναπόφευκτη σύγκρουση και διαφθορά μέσω έντονου ανταγωνισμού (Thio, 1975).

Μια τέτοια συζήτηση για την έννοια της εξουσίας θα είχε ενισχύσει την εξήγηση του Μέρτον για τη δύναμη των επιχειρήσεων και των κατεστημένων συμφερόντων στην αμερικανική κοινωνία, αλλά δεν υπάρχει τίποτα στην προσέγγισή του που να το ορίζει ξεκάθαρα. Κατέστησε, επίσης, σαφές ότι δεν υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ φτώχειας και

εγκληματικότητας, μόνο πιθανή συσχέτιση μεταξύ τους. Οι Box (1983:201-206) και Passas (1990:172-175), ωστόσο, θεωρούν ότι η πίεση είναι μια ιδιαίτερα αξιόλογη εξήγηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου και μια καινοτόμος απάντηση στην πίεση για την επίτευξη μη ρεαλιστικών στόχων και την ολοένα αυξανόμενη αναζήτηση κέρδους. Ο Merton βασίστηκε, επίσης, σε επίσημες στατιστικές για να εξηγήσει την πίεση της προσπάθειας εξασφάλισης πλούτου, κάτι που είναι ίσως κατανοητό στις δεκαετίες του 1950 και του 1960, όπου επικρατούσε πίστη στα επίσημα δεδομένα. Σε μεγάλη κλίμακα, οι επίσημες στατιστικές αποτελούν, κυρίως, ένδειξη του επιπέδου εγκληματικότητας. Επιπλέον, αν γίνει δεκτή η άποψη ότι ο ορισμός των ποινικών αδικημάτων καθορίζεται από τους πιο ισχυρούς, τότε ίσως εξηγείται το γεγονός ότι η πλειοψηφία των επίσημα καταγεγραμμένων εγκλημάτων προέρχεται από την «εργατική» ή «κατώτερη» τάξη, σε συνδυασμό με την εγγενή προκατάληψη στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

3.6 Τελικές παρατηρήσεις

Η διαφθορά είναι μερικές φορές μια μορφή εγκλήματος και επίσης μια αποκλίνουσα πράξη και αυτό που έχει και μπορεί να συμβάλει η εγκληματολογία είναι η ιδέα ότι η διαφθορά είναι τόσο αιτιώδης παράγοντας όσο και παρενέργεια άλλων μορφών εγκλήματος. Αποτελεί αιτιώδη παράγοντα του οργανωμένου εγκλήματος, δεδομένου ότι καλύπτει παράνομες δραστηριότητες που επιτρέπουν την άνθηση αυτού του εγκλήματος και αποτελεί παρενέργεια μορφών οργανωσιακού και κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, που στοχεύουν στην απάτη, οι οποίες οδηγούν, επίσης, στη διαφθορά. Εξετάζοντας το ζήτημα του οργανωμένου εγκλήματος και της σχέσης του με τη διαφθορά, υποτίθεται ότι το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του ποινικού δικαίου ή οποιεσδήποτε νομικές κυρώσεις για το θέμα αυτό, είναι μάλλον περιορισμένο, καθώς οι κυρώσεις που συχνά χρησιμοποιούνται από ένα κράτος, αστικό ή ποινικό όργανο, αποτυγχάνουν να το αποτρέψουν. Ωστόσο, εφαρμόζοντας περισσότερα από τις οικονομικές, πολιτικές και νομικές προσεγγίσεις στη διαφθορά και επεκτείνοντας τα θεωρητικά εργαλεία, στην πραγματικότητα αναλύεται το γιατί και το πώς οι άνθρωποι είναι διεφθαρμένοι.

Σύμφωνα με τον Merton, η ρίζα της διαφθοράς δεν έγκειται σε ατομοκεντρικές αιτιολογίες, αλλά στην επίδραση των κοινωνικών δομών. Η ανομία δεν οφείλεται σε ατομικές παθογένειες, οικονομική ανεπάρκεια ή φυλετικές ανισότητες της εποχής. Το κύριο κίνητρο για την εγκληματική συμπεριφορά βρίσκεται στη δομή της κοινωνίας και στην υπόσχεση ισότητας, που όμως δεν επαληθεύεται ομοιόμορφα για όλους. Αυτή η

καταναλωτική πολιτιστική τάση, σε συνδυασμό με την ανεργία και την έλλειψη κοινωνικής αναγνώρισης, οδηγεί πολλούς στην απογοήτευση και την ανομία. Οι οικονομικά αδύναμοι βρίσκονται αντιμέτωποι με την ανομία της αποστέρησης, ενώ τα άτομα των υψηλών οικονομικών τάξεων αντιμετωπίζουν την ανομία της επιτυχίας. Οι ανισότητες στις ευκαιρίες και η έλλειψη μέσων και δικαιωμάτων για κοινωνική και οικονομική πρόοδο οδηγούν στην ανατροπή των θεσμών και στην παραβίαση του νόμου. Εκεί όπου υπάρχουν κενά στις κοινωνικές δομές και το κράτος δεν επιδεικνύει τη δέουσα φροντίδα για την ισότητα, εμφανίζονται μη νόμιμοι μηχανισμοί, που ανέχονται τη διαφθορά. Οι κοινωνίες απαρτίζονται από θεσμούς, κανόνες, αξίες και λειτουργίες, που είναι απαραίτητοι για την επιβίωσή τους. Όταν οι κοινωνικές δομές αποτυγχάνουν, εμφανίζεται η «πολιτική μηχανή» του Merton, που δημιουργεί ένα παράλληλο άτυπο σύστημα εξουσίας. Αυτό το σύστημα λειτουργεί μέσω μη νόμιμων πρακτικών, όπως οι κρυφές υπηρεσίες και οι χάρες, δηλαδή μέσω πελατειακών σχέσεων. Μέσω αυτού του τρόπου λειτουργίας, επιτυγχάνεται όχι μόνο η αποδοχή από την κοινωνία, αλλά και η αντίληψη ότι αυτός είναι ο μοναδικός τρόπος επιβίωσης στη νοοτροπία των ατόμων-πελατών, ενώ γίνεται και η νομιμοποίηση αυτού του συστήματος. Μέσω αυτής της διαδικασίας επιτυγχάνεται μια ισορροπία και μια κανονικότητα, καθώς καλύπτονται τα κενά στους θεσμούς, αποτρέπονται οι δυσλειτουργίες και αντιμετωπίζεται η έλλειψη ίσων ευκαιριών και δικαιωμάτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:94-101).

Ο Merton προσφέρει μια θεωρητική προσέγγιση, που μπορεί να ερμηνεύσει τη διαφθορά και την ανομία ως απόκριση σε ανισότητες και δυσλειτουργίες στις κοινωνικές δομές. Οι απόψεις αυτές είναι πράγματι διαχρονικές και εξακολουθούν να είναι επίκαιρες και στη σύγχρονη εποχή. Η διαφθορά συχνά λειτουργεί ως μια εναλλακτική μορφή οργάνωσης και εξουσίας σε σχέση με τον επίσημο τρόπο λειτουργίας της δημόσιας ζωής. Σε ορισμένες κοινωνίες, ιδίως όταν υπάρχει έλλειψη διαφάνειας, ανισότητα και αναξιοκρατία, η διαφθορά μπορεί να θεωρηθεί ως μια «κανονική» λειτουργία ή ένας θεσμός από ένα μέρος του κοινωνικού συνόλου. Επομένως, η διαφθορά δεν αποτελεί απαραίτητα μια δυσλειτουργία, αλλά μια «λανθάνουσα» αντίδραση σε ένα περιβάλλον που αντιμετωπίζει προβλήματα όπως η ανομία, η αναξιοκρατία και η έλλειψη ισότητας. Αυτή η θεώρηση υπογραμμίζει την ανάγκη για δομικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές και τις πρακτικές, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ρίζες της διαφθοράς και να εδραιωθεί η δημοκρατία και η δικαιοσύνη (Γασπαρινάτου, 2019:175-183).

4. Συμπεράσματα

Η διαφθορά είναι ένας από τους πιο δύσκολους όρους για να οριστεί, αν και είναι αρκετά σαφές ότι διαπράττεται από άτομα, πολυεθνικές και κράτη, μόνα τους ή σε συνεννόηση μεταξύ τους. Παρά τις δυσκολίες γύρω από την ιδέα, ο δημόσιος τομέας θεωρείται ένα από τα πιο εύφορα εδάφη για διαφθορά. Ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος ορισμός επικεντρώνεται στις «κακές» πρακτικές από δημόσιους φορείς, δίνοντας έμφαση στον δημόσιο τομέα. Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι μόνο το κράτος μπορεί νόμιμα να δημιουργήσει νομοθεσίες και κανονισμούς, που οι αξιωματούχοι μπορούν να εκμεταλλευτούν.

Από την άλλη μεριά, ενώ τα άτομα διαπράττουν πράξεις διαφθοράς, πολλές από αυτές τις πράξεις βρίσκονται στο πλαίσιο της «επιχειρηματικής δραστηριότητας». Οι επιχειρήσεις θεωρούνται συχνά ως εγγενώς εγκληματογόνες και φαίνεται ότι ορισμένες πτυχές της οργανωτικής κουλτούρας επιτρέπουν το έγκλημα και τη διαφθορά στο χώρο εργασίας, ενώ άλλες πτυχές το εμποδίζουν. Η διαφθορά ενεργοποιείται ανάλογα με το αν υπάρχουν σαφή μηνύματα σχετικά με το ποια είναι αποδεκτή και μη αποδεκτή συμπεριφορά και εξαρτάται από παράγοντες, όπως η στάση των συναδέλφων, το παράδειγμα που θέτει η ανώτατη διοίκηση και οι εσωτερικές πρακτικές, αλλά και από τις περιορισμένες δυνατότητες, εάν εφαρμόζονται, για πράξεις διαφθοράς.

Η επιδίωξη των κύριων επιχειρηματικών στόχων συνδέεται συχνά με μια πληθώρα οικονομικών αξιών, όπως ο ατομικισμός, τα ανταγωνιστικά επιτεύγματα, η κερδοφορία, η αποτελεσματικότητα και ο πραγματισμός. Πολλές από τις πράξεις διαφθοράς έχουν ένα δομικό πρόβλημα, δηλαδή αποτελούν μέρος ενός παγκόσμιου προβλήματος και ενός συστήματος που συμβάλλει στη διαφθορά. Επιπλέον, λόγω της διεθνοποίησης των εμπορικών θεσμών, οι αρχές επιβολής του νόμου και οι ιδιωτικές πολυεθνικές οργανώσεις είναι απαραίτητο να σχηματίσουν μια υπηρεσία για την αντιμετώπιση της διαφθοράς. Ωστόσο, η πρόληψη της διαφθοράς είναι ευθύνη όλων.

Παρόλο που μεγάλο μέρος του ακαδημαϊκού έργου για τη διαφθορά επικεντρώνεται στις κυβερνήσεις, η διαφθορά που αφορά τις επιχειρήσεις και η συμβιωτική σχέση της διαφθοράς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα είναι εξίσου σημαντικά ζητήματα προς διερεύνηση. Το κόστος του ανταγωνισμού στις επιχειρήσεις είναι μερικές φορές προφανές. Το μέτρο της επιτυχίας ενός οργανισμού είναι συχνά το μέγεθός του και η

επιδίωξη της επέκτασης, που επιδιώκεται με ριψοκίνδυνο ανθρώπινο, οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος, γίνεται σαφές μόνο χρόνια αργότερα. Ο γρηγορότερος τρόπος για έναν οργανισμό να εξασφαλίσει αύξηση του μεριδίου αγοράς του είναι οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές. Αυτό είναι μέρος του καπιταλισμού, αλλά η επέκταση για την εξασφάλιση πόρων, τον έλεγχο των πληθυσμών, των υπηρεσιών και την πρόσβαση στις αγορές είναι, επίσης, μέρος οποιουδήποτε πολιτικού συστήματος.

Είναι γεγονός ότι αυτά τα φαινόμενα έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και απαιτείται μια συνεκτική θεωρία, όπου η διαφθορά στις επιχειρήσεις θα πρέπει να αποτελέσει επίκεντρο της έρευνας σε μελλοντικές μελέτες. Στην πραγματικότητα, αυτό που είναι σαφές είναι ότι ο ρόλος που διαδραματίζει ο ιδιωτικός τομέας στη διαφθορά του δημόσιου τομέα είναι ένας πεδίο ανάλυσης, που παραμένει σχετικά υποερευνημένο (Gopinath, 2008:747) και ότι «η έκκληση για περισσότερη έρευνα σε επίπεδο επιχείρησης δεν έχει απαντηθεί πολύ μέχρι σήμερα» (De Jong & Van Ees, 2014:189).

Ο δεσμός μεταξύ δημόσιας και εταιρικής διαφθοράς περιλαμβάνει διάφορες αλληλένδετες πτυχές, αποκαλύπτοντας μια συμβιωτική σχέση. Η δωροδοκία και οι «μίζες» συχνά χαρακτηρίζουν αυτή τη σχέση, καθώς οι εταιρείες αναζητούν ευνοϊκή μεταχείριση από δημόσιους αξιωματούχους με αντάλλαγμα οικονομικά κίνητρα. Η ρυθμιστική «αιχμαλωσία» επιτρέπει στις εταιρείες να ασκούν δυσανάλογη επιρροή στους ρυθμιστικούς φορείς, διαμορφώνοντας πολιτικές προς όφελός τους. Η σύγκρουση συμφερόντων προκύπτει, όταν οι δημόσιοι υπάλληλοι διατηρούν οικονομικούς δεσμούς με εταιρείες, θέτοντας σε κίνδυνο την αμερόληπτη λήψη αποφάσεων. Τα συστήματα νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και η αδιαφανής χρηματοδότηση θολώνουν περαιτέρω τα «νερά», επιτρέποντας σε εταιρείες και δημόσιους υπαλλήλους να συμμετέχουν σε παράνομες οικονομικές δραστηριότητες. Η συμβιωτική σχέση ευδοκιμεί σε ένα περιβάλλον αδύναμης λογοδοσίας, όπου και τα δύο μέρη επωφελούνται από διεφθαρμένες πρακτικές, διαιωνίζοντας έναν κύκλο αμοιβαίου οφέλους (Ruggiero, 2012:7-12).

Με άλλα λόγια, το πλέγμα αυτό αντιπροσωπεύει μια επικίνδυνη «διασταύρωση», όπου τα συμφέροντα ιδιωτικών φορέων και δημόσιων αξιωματούχων συγκλίνουν για να υπονομεύσουν τις αρχές της διαφάνειας, της δικαιοσύνης και της ηθικής διακυβέρνησης. Σε αυτό το περίπλοκο δίκτυο κακομεταχείρισης, αδίστακτες εταιρείες μπορεί να επιδιώξουν αθέμιτη επιρροή σε κυβερνητικούς αξιωματούχους μέσω δωροδοκίας,

άσκησης πίεσης ή άλλων φαύλων μέσων, για να εξασφαλίσουν ευνοϊκές πολιτικές, συμβάσεις ή ρυθμιστικές αποφάσεις. Ταυτόχρονα, διεφθαρμένοι δημόσιοι αξιωματούχοι μπορούν να εκμεταλλευτούν τις θέσεις εξουσίας τους για προσωπικό όφελος, αποδεχόμενοι δωροδοκίες ή μίζες με αντάλλαγμα τη διευκόλυνση των εταιρικών συμφερόντων. Αυτή η τοξική συμβίωση διαβρώνει την εμπιστοσύνη του κοινού, στρεβλώνει τη δυναμική της αγοράς και θέτει σε κίνδυνο την ακεραιότητα των δημοκρατικών θεσμών. Η αντιμετώπιση αυτού του ύπουλου δεσμού απαιτεί ισχυρά νομικά πλαίσια, αποτελεσματικούς μηχανισμούς επιβολής και δέσμευση για την προώθηση μιας κουλτούρας λογοδοσίας, που υπερβαίνει τα όρια μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα (Kumanayake et al., 2023: 1058-1061).

Είναι, επομένως, αρκετά σαφές ότι η συμβιωτική σχέση προκύπτει, όταν τόσο οι δημόσιοι υπάλληλοι όσο και οι εταιρικές οντότητες επωφελούνται από αυτές τις διεφθαρμένες πρακτικές, ενισχύοντας έναν κύκλο αμοιβαίου οφέλους. Το σπάσιμο αυτού του δεσμού απαιτεί ολοκληρωμένες προσπάθειες για την ενίσχυση της διαφάνειας, την επιβολή μέτρων κατά της διαφθοράς και την προώθηση δεοντολογικών πρακτικών διακυβέρνησης (Mugellini et al., 2021:33-34).

Από την ανάλυση που προηγήθηκε θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η παραπάνω σχέση είναι συμβιωτική με βάση τα αμοιβαία οφέλη, που προκύπτουν και από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη. Σε μια συμβιωτική σχέση, κάθε συμμετέχων κερδίζει πλεονεκτήματα, παρόλο που ο συνολικός αντίκτυπος μπορεί να είναι επιζήμιος για την κοινωνία. Οι εταιρείες μπορεί να θεωρήσουν συμφέρουσα τη συμμετοχή σε παράνομες πρακτικές, όπως η δωροδοκία ή η αθέμιτη επιρροή σε ασφαλείς ευνοϊκές πολιτικές, συμβάσεις ή ρυθμιστικές αποφάσεις. Ταυτόχρονα, οι διεφθαρμένοι δημόσιοι αξιωματούχοι επωφελούνται από οικονομικά κέρδη, μίζες ή άλλες μορφές προσωπικού πλουτισμού σε αντάλλαγμα για τη χρήση της επιρροής τους για την προώθηση εταιρικών συμφερόντων. Η συμβίωση έγκειται στο γεγονός ότι και τα δύο μέρη λαμβάνουν κάτι αξίας - είτε πρόκειται για ευνοϊκή νομοθεσία, προσοδοφόρα συμβόλαια ή χρηματικά κέρδη - παρόλο που οι ευρύτερες συνέπειες μπορεί να περιλαμβάνουν συμβιβασμό της δημόσιας ευημερίας, διάβρωση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς και στρέβλωση των δίκαιων πρακτικών της αγοράς (Rabl & Kühlmann, 2008:477-479).

Οι θεωρητικές εγκληματολογικές προσεγγίσεις αποτελούν ένα εργαλείο, που βοηθά στην προσπάθεια κατανόησης και πρόληψης της διαφθοράς. Οι προσεγγίσεις τόσο στη

βιβλιογραφία για τη διαφθορά όσο και στην εγκληματολογία είναι φυσικά περιορισμένες, αλλά αντλώντας από διαφορετικές προσεγγίσεις υπάρχει η δυνατότητα για καλύτερη θεωρητική κατανόηση της εμβέλειας και των επιπτώσεων της διαφθοράς. Η διαφθορά έχει μεγάλο βαθμό ευελιξίας και προσαρμοστικότητας και οι προσπάθειες πρόληψης ή μείωσής της πρέπει, επίσης, να είναι οι ίδιες. Ανεξάρτητα από τα άτομα, τους οργανισμούς και τη χώρα, η διαφθορά είναι πάντα επωφελής για ορισμένους, και ως εκ τούτου, το καλύτερο που μπορεί να γίνει είναι η μείωση της διαφθοράς.

Η προσοχή του Merton (1938) στην κοινωνική δομή εξηγεί το φαινόμενο υπερεκπροσώπησης των ατόμων από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα στο έγκλημα. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, αν και η κυρίαρχη κουλτούρα αποδίδεται ισότιμα από όλες τις κοινωνικές ομάδες, η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα για την επίτευξη του «αμερικανικού ονείρου» είναι ταξικά διακριτή. Υπάρχει ανισότητα ευκαιριών πρόσβασης στους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους μεταξύ ατόμων από διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα. Συνεπώς, σύμφωνα με τον Merton, η αδυναμία επίτευξης αυτών των στόχων μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα διαφθοράς και στην προσπάθεια να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι μέσω μη αποδεκτών ή παράνομων μέσων στην κοινωνία.

Όπως επεσήμανε ο Sutherland (1939) ένα άτομο γίνεται εγκληματίας λόγω υπερβολικών ευνοϊκών ορισμών για την παραβίαση του νόμου αντί ορισμών που είναι δυσμενείς για μια τέτοια παραβίαση. Ο Sutherland τόνισε, επίσης, ότι η «διαφορική συσχέτιση» θα μπορούσε να εξηγήσει τα αδικήματα, που διαπράχθηκαν από ένα άτομο με αξιοπρέπεια και υψηλή κοινωνική θέση κατά τη διάρκεια του επαγγέλματός του και αποκάλυψε ότι το έγκλημα ήταν ευρέως διαδεδομένο στην πολιτική, τις επιχειρήσεις και τα επαγγέλματα, όπου οι αμερικανικές εταιρείες παραβίαζαν συχνά τα νομικά πρότυπα και αναφέρονταν ως «συνήθεις» εγκληματίες (Sutherland, 1940:10-12). Αν και περιορισμένοι στην εξήγηση του εγκλήματος, οι ορισμοί που ευνοούν την παραβίαση του νόμου μπορούν να αντιμετωπιστούν σε κάποιο βαθμό με αποτελεσματικούς ρυθμιστικούς φορείς και κυρώσεις. Ωστόσο, οι ρυθμιστικοί φορείς και οι κυρώσεις είναι συχνά αναποτελεσματικές. Πρέπει να διεξαχθεί περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις κυρώσεις και την αποτροπή σε περιπτώσεις διαφθοράς και εδώ είναι που η εγκληματολογία και οι θεωρητικές προσεγγίσεις της σε συνεργασία με την εμπειρική οικονομική έρευνα μπορούν να συμβάλουν στις συζητήσεις και στη δυνατότητα μείωσης των περιστατικών τρέχουσας και μελλοντικής διαφθοράς.

Η διαφθορά είναι, επίσης, ένα φαινόμενο στο οποίο καμία χώρα δεν είναι απρόσβλητη και είναι γνωστό ότι η κλασική άποψη για τη διαφθορά, ότι αφορά τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, δεν ισχύει. Παρόλο που οι αναπτυσσόμενες χώρες σημειώνουν συστηματικά χειρότερες επιδόσεις στις αξιολογήσεις διαφθοράς, οι δείκτες αυτοί δείχνουν, επίσης, ότι πάνω από τα δύο τρίτα των χωρών παγκοσμίως υποφέρουν σημαντικά από τη διαφθορά, συμπεριλαμβανομένης της μισής G20 και ότι δεν υπάρχει έθνος στον κόσμο, όπου η διαφθορά να μην αποτελεί κεντρικό ζήτημα. Ως εκ τούτου, δεν αρκεί η αντιμετώπιση της διαφθοράς αποκλειστικά ως ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Η καταπολέμηση της διαφθοράς απαιτεί μάλλον μια διεθνή συνεργασία με όλα τα έθνη που κατανοούν τη σημασία της σε αυτή τη διαδικασία, από τη στιγμή που η διαφθορά συνδέεται στενά με την ανισότητα και την ανάπτυξη (Hauser, 2019:293-296).

Η ενίσχυση της ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με τη διαφθορά και η προώθηση μιας «κουλτούρας ακεραιότητας» (δηλαδή μέσω εκστρατειών κατά της διαφθοράς), τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, είναι άλλα κρίσιμα μέτρα. Ωστόσο, η ανάπτυξη μιας κουλτούρας καταπολέμησης της διαφθοράς και δεοντολογίας, έχει περιορισμένη αξία, εάν οι εργαζόμενοι δεν έχουν σαφή κατεύθυνση ως προς το τι είναι διαφθορά. Ένα κωδικοποιημένο σύνολο κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τους κινδύνους, την ηθική συμπεριφορά, έναν καθορισμένο κώδικα δεοντολογίας, τα σχέδια αντίδρασης και τις πολιτικές καταπολέμησης της διαφθοράς είναι από μόνα τους ανεπαρκή. Μια στρατηγική καταπολέμησης χρειάζεται κατεύθυνση, ηγεσία και κώδικες συμπεριφοράς, οι οποίοι πρέπει να επιβληθούν, εάν πρόκειται να έχει οποιαδήποτε πιθανότητα επιτυχίας και οι οργανισμοί και οι εκπρόσωποι των κρατών πρέπει να λογοδοτήσουν, εάν οι διεθνείς νόμοι και συμβάσεις αναμένεται να έχουν οποιαδήποτε ισχύ πέρα από τις υπερεθνικές δηλώσεις αποστολής και τους ανυπολόγιστους στόχους.

Προκειμένου να επιτευχθούν συγκεκριμένα αποτελέσματα (π.χ. η αποκάλυψη πρακτικών διαφθοράς από τους υπαλλήλους μιας εταιρείας), είναι απαραίτητο να τεθούν σε εφαρμογή αποτελεσματικοί μηχανισμοί λογοδοσίας (π.χ. νομοθεσία και συστήματα προστασίας των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος). Θα πρέπει να εξεταστούν περαιτέρω εργαλεία για την καταπολέμηση της διαφθοράς, όπως η εφαρμογή του κανονισμού για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή η δήμευση περιουσιακών στοιχείων, που προκύπτουν από πρακτικές διαφθοράς (Everett et al., 2007:513-515).

Άλλωστε οι σοβαρές δράσεις, προκειμένου να ελεγχθεί η διαφθορά, είναι πολλές φορές τόσο παλιές όσο και το ίδιο το φαινόμενο της διαφθοράς (Riley, 1998: 132). Συνεπώς, απαιτούνται ενέργειες, οι οποίες στοχεύουν στην καταπολέμηση διεφθαρμένων πρακτικών, όπως κυβερνητικές πρωτοβουλίες και συνέργειες μεταξύ των χωρών, κάτι που όμως είναι δύσκολο να επιτευχθεί, εξαιτίας της διαφορετικής αντίληψης, της εθνικής νομοθεσίας για τη διαφθορά και των θεσμικών κενών μεταξύ των κρατών.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι σε αυτή τη διπλωματική εργασία ακολουθήθηκε μια διπλή προσέγγιση, η οποία συνδύασε την ποσοτική-οικονομική έρευνα με την εγκληματολογική θεωρία. Αυτή η μεθοδολογία μπορεί να προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη κατανόηση του φαινομένου της διαφθοράς.

Η εμπειρική έρευνα στηρίζεται σε στατιστικά δεδομένα και οικονομετρικά μοντέλα για την εξέταση των αιτιών και των συνεπειών της διαφθοράς. Μέσω αυτής της προσέγγισης, δίνει ιδιαίτερη σημασία σε μετρήσιμα μεγέθη, όπως είναι τα επίπεδα του ΑΕΠ, η ανισότητα και οι επενδυτικές τάσεις. Τα δεδομένα και τα μοντέλα επιτρέπουν την ανάλυση των αιτιοκρατικών σχέσεων και την απόδειξη συσχετίσεων με αριθμητικά τεκμήρια. Για παράδειγμα, η ποσοτική έρευνα μπορεί να αποδείξει ότι η διαφθορά μειώνει τις επενδύσεις ή αυξάνει την ανισότητα, βάσει των διαθέσιμων δεδομένων. Αυτές οι αναλύσεις συχνά οδηγούν σε συγκεκριμένα και πρακτικά συμπεράσματα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη οικονομικών πολιτικών.

Η εγκληματολογική προσέγγιση εστιάζει στις ποιοτικές πτυχές της διαφθοράς, διερευνώντας την κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική δυναμική της. Εξετάζει τις ποικίλες μορφές διαφθοράς και τα κοινωνικά φαινόμενα, που δεν μπορούν εύκολα να μετρηθούν ποσοτικά. Μέσω της εγκληματολογικής θεωρίας, αναλύονται οι μορφές διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένου του κρατικού εγκλήματος και του εγκλήματος κράτους-επιχειρήσεων και εξετάζεται η πολυπλοκότητα και η δυναμική τους. Τα συμπεράσματα από αυτήν την προσέγγιση ενδέχεται να περιλαμβάνουν βαθύτερες κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές αναλύσεις, οι οποίες αναδεικνύουν τη θεσμική αδυναμία, την κοινωνική αδικία και τις ηθικές διαστάσεις της διαφθοράς.

Η συνδυασμένη χρήση ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση της διαφθοράς. Η ποσοτική έρευνα παρέχει τα δεδομένα και τις τάσεις, ενώ η εγκληματολογική θεωρία δίνει το πλαίσιο και την ερμηνεία αυτών των δεδομένων. Αυτή η πολυδιάστατη προσέγγιση επιτρέπει την ανάλυση των οικονομικών

συνεπειών και των κοινωνικών αιτιών και επιπτώσεων της διαφθοράς. Επιπλέον, η διασταύρωση των συμπερασμάτων από διαφορετικές μεθοδολογίες μπορεί να οδηγήσει σε πιο αξιόπιστα και επαληθεύσιμα αποτελέσματα. Παρόλο που τα συμπεράσματα μπορεί να διαφέρουν, η σύγκριση και η σύνθεσή τους μπορούν να αναδείξουν τις διαφορές και τις ομοιότητες στην κατανόηση του φαινομένου.

Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε προωθεί την πολυεπιστημονικότητα, δείχνοντας πώς διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις μπορούν να συνεισφέρουν στην κατανόηση πολύπλοκων κοινωνικών φαινομένων. Συνεισφέρει στην κάλυψη των κενών στη βιβλιογραφία, όπου συνήθως η διαφθορά αναλύεται είτε από οικονομική είτε από εγκληματολογική σκοπιά, αλλά σπάνια και από τις δύο μαζί. Επιπλέον, τα αποτελέσματα της συνδυασμένης έρευνας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη πιο ολοκληρωμένων και αποτελεσματικών πολιτικών για την καταπολέμηση της διαφθοράς, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις οικονομικές όσο και τις κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου, προσφέροντας μια σφαιρική κατανόηση του φαινομένου, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές όψεις της και επιτρέποντας μια πιο ολιστική προσέγγιση στην αντιμετώπισή της. Η διαφοροποίηση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις μεθοδολογίες που αναλύθηκαν δεν είναι μόνο αναμενόμενη, αλλά και επιθυμητή, καθώς κάθε προσέγγιση φωτίζει διαφορετικές πτυχές της διαφθοράς, συμβάλλοντας έτσι στην πληρέστερη και βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου της διαφθοράς.

5. Βιβλιογραφία

- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά κολάρα. & Οικονομικό Έγκλημα, Κοινωνική Βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*. Π.Ν. Σάκκουλας.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων. στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχααραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Οικονομικό, οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά* (σελ. 157–183). ΕΑΠ.
- Ades, A., & Di Tella, R. (1996). The causes and consequences of corruption: A review of recent empirical contributions. *IDS Bulletin*, 27(2), 6–11.
- Ades, A., & Di Tella, R. (1997). National champions and corruption: Some unpleasant interventionist arithmetic. *Economic Journal*, 107(443), 1023–1042.
- Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, Competition and Corruption. *The American Economic Review*, 89(4), 982–993.
- Adsera, A. (2003). Are You Being Served? Political Accountability and Quality of Government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 19(2), 445–490.
- Agnew, R. (1992). Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology*, 30(1), 47–87.
- Agnew, R. (2001). Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(4), 319–361.
- Agnew, R., & White, H. (1992). An Empirical Test of General Strain Theory. *Criminology*, 30(1), 475–499.
- Aidt, T., Dutta, J., & Sena, V. (2008). Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence. *Journal of Comparative Economics*, 36(2), 195–220.
- Andersen, C. J., & Tverdova, Y. V. (2003). Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies. *American Journal of Political Science*, 47(1), 91–109.
- Andersson, S., & Heywood, P. M. (2009). The politics of perception: Use and abuse of transparency international's approach to measuring corruption. *Political Studies*, 57(4), 746–767.

- Andvig, J. C., Fjeldstad, O. H., Amundsen, I., Sissener, T., & Søreide, T. (2001). Corruption: A review of contemporary research. In *Report - Chr. Michelsen Institute* (Issue 7).
- Argandoña, A. (2007). The united nations convention against corruption and its impact on international companies. *Journal of Business Ethics*, 74(4), 481–496.
- Arnold, U., Neubauer, J., & Schoenherr, T. (2012). Explicating factors for companies' inclination towards corruption in Operations and supply chain management: An exploratory study in Germany. *International Journal of Production Economics*, 138(1), 136–147.
- Ashforth, B. E., & Anand, V. (2003). The Normalization of Corruption in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, 25(03), 1–52.
- Azam, M., & Ahmad, S. A. (2013). The effects of corruption on foreign direct investment inflows: some empirical evidence from less developed countries. *Journal of Applied Sciences Research*, 9(6), 3462-3467.
- Azfar, O., & Gurgur, T. (2005). Government Effectiveness, Crime Rates and Crime Reporting. In *SSRN Electronic Journal*.
- Barak, G. (1993). Crime, criminology and human rights: Towards an understanding of state criminality. In K. Tunnell (Ed.), *Political crime in contemporary America: A critical approach* (pp. 207–230). Garland Press.
- Barassi, M. R., & Zhou, Y. (2012). The effect of corruption on FDI: A parametric and non-parametric analysis. *European Journal of Political Economy*, 28(3), 302–312.
- Bardhan, P. (1997). Corruption and Development: A Review of Issues. *Journal of Economic Literature*, 35(3), 1320–1346.
- Baughn, C., Bodie, N. L., Buchanan, M. A., & Bixby, M. B. (2010). Bribery in international business transactions. *Journal of Business Ethics*, 92(1), 15–32.
- Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from History. *Crime, Law and Social Change*, 28(2), 155–172.
- Becker, G. S., & Stigler, G. J. (1974). Law Enforcement, Malfeasance, and Compensation of Enforcers. *The Journal of Legal Studies*, 3(1), 1–18.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press.

- Becker, S. O., Egger, P. H., & Seidel, T. (2009). Common political culture: Evidence on regional corruption contagion. *European Journal of Political Economy*, 25(3), 300–310.
- Bernard, T. J. (1981). The Distinction between Conflict and Radical Criminology. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(1), 362–379.
- Bhattacharyya, S., & Hodler, R. (2010). Natural resources, democracy and corruption. *European Economic Review*, 54(4), 608–621.
- Bin Belaisha, B., & Brooks, G. (2014). Money laundering in Dubai: strategies and future directions. *Journal of Money Laundering Control*, 17(3), 343–354.
- Bjerregaard, B. (2014). Institutional Anomie Theory. In *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 2531–2542). Springer Reference.
- Black, W. K. (2004). The Dango Tango: Why Corruption Blocks Real Reform in Japan. *Business Ethics Quarterly*, 14(4), 603–623.
- Bonger, W. (1916). *Criminality and economic conditions*. Indiana University Press.
- Bowman, D., & Gilligan, G. (2007). Public awareness of corruption in Australia. *Journal of Financial Crime*, 14(4), 438–452.
- Box, S. (1983). *Power, Crime and Mystification*. Routledge.
- Bracking, S. (2015). Corruption and development. In P Heywood (Ed.), *Routledge Handbook of Political Management* (pp. 225–241). Routledge.
- Braithwaite, J. (1984). *Corporate crime in the pharmaceutical industry*. Routledge and Kegan Paul.
- Branisa, B., & Ziegler, M. (2011). Reexamining the link between gender and corruption : The role of social institutions. *German Development Economics Conference*, 24.
- Bray, J. (Control R. (2007). Facing up to corruption 2007: A practical business guide. *Control Risks Internal Report*.
- Brooks, G., Walsh, D., Lewis, C., & Kim, H. (2013). *Preventing corruption: investigation, enforcement and governance*.
- Brunetti, A., & Weder, B. (2003). A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*, 87(7–8), 1801–1824. h
- Campos, N. F., Dimova, R. D., & Saleh, A. (2010). Whither Corruption? A Quantitative

Survey of the Literature on Corruption and Growth. In *CEPR Discussion Paper* (Issue 5334).

Campos, N. F., & Giovannoni, F. (2007). Lobbying , Corruption and Political Influence. *Public Choice*, 131(1/2), 1–21.

Chaikin, D., & Sharman, J. C. (2009). *Corruption and money laundering: A symbiotic relationship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Chambliss, W. (1989). State organized crime. *Criminology*, 27(2), 183–208.

Chambliss, W. J. (1975). Toward a political economy of crime. *Theory and Society*, 2(1), 149–170.

Choi, P. J., & Thum, M. (2005). Corruption and the Shadow Economy. *International Economic Review*, 46(3), 817–836.

Clean Business is Good Business Report. (2018).

Clinard, M., & Meier, R. (1963). *Sociology of deviant behavior*. Holt, Rinehart and Winston.

Cohen, A. (1965). The Sociology of the Deviant Act: Anomie Theory and Beyond. *American Sociological Review*, 30(1), 5–14.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.

Coleman, W. J. (1987). Toward an integrated theory of White-Collar Crime. *American Journal of Sociology*, 93(2), 406–439.

Crête, R. (2016). The Volkswagen scandal from the viewpoint of corporate governance. *European Journal of Risk Regulation*, 7(1), 25–31.

Cullen, F. (1988). Were Cloward and Ohlin Strain Theorists? Delinquency and Opportunity Revisited. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 25(3), 214–241.

Dahrendorf, R. (1958). Class and Class Conflict in Industrial Society. In *The British Journal of Sociology*. Stanford University Press.

De Jong, G., & Van Ees, H. (2014). Firms and corruption. *European Management Review*, 11(3–4), 187–190.

Della Porta, D., & Vannucci, A. (1997). The “Perverse Effects” of Political Corruption.

Political Studies, 45(3), 516–538.

Di Tella, R., & Dubra, J. (2008). Crime and punishment in the “American Dream.” *Journal of Public Economics*, 92(7), 1564–1584.

Dion, M. (2008). Ethical leadership and crime prevention in the organizational setting. *Journal of Financial Crime*, 15(3), 308–319.

Djankov, S., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2002). The Regulation of Entry. . 117-1, pp. 1–37. Duggan,. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(1), 1–37.

Dreher, A., Kotsogiannis, C., & McCorriston, S. (2007). Corruption around the world: Evidence from a structural model. *Journal of Comparative Economics*, 35(3), 443–466.

Dreher, A., Kotsogiannis, C., & McCorriston, S. (2009). How do institutions affect corruption and the shadow economy? *International Tax and Public Finance*, 16, 773–796.

Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: An empirical analysis. *Public Choice*, 144(1), 215–238.

Drury, A. C., Kriekhaus, J., & Lusztig, M. (2006). Corruption, democracy, and economic growth. *International Political Science Review*, 27(2), 121–136.

Egger, P., & Winner, H. (2006). How corruption influences foreign direct investment: A panel data study. *Economic Development and Cultural Change*, 54(2), 459–486.

Elliott, K. A. (1997). Corruption as an International Policy Problem. In K. A. Elliott (Ed.), *Corruption and the Global Economy* (pp. 175–233). Peterson Institute for International Economics.

Enste, D. (2003). Ursachen der Schattenwirtschaft in den OECD-Staaten. *IW-Trends - Vierteljahresschrift Zur Empirischen Wirtschaftsforschung*, 30(4), 15–25.

Everett, J., Neu, D., & Rahaman, A. S. (2007). Accounting and the global fight against corruption. *Accounting, Organizations and Society*, 32(6), 513–542.

Fisman, R., & Miguel, E. (2007). Corruption, norms, and legal enforcement: evidence from diplomatic parking tickets. *Journal of Political Economy*, 115(6), 1020–1048.

Freille, S., Haque, M. E., & Kneller, R. (2007). A contribution to the empirics of press freedom and corruption. *European Journal of Political Economy*, 23(4), 838–862.

Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D., & Zoido-Lobaton, P. (2000). Dodging the

grabbing hand: The determinants of unofficial activity in 69 countries. *Journal of Public Economics*, 76(3), 459–493.

Friedrichs, D. O. (2002). Occupational crime, occupational deviance, and workplace crime. *Criminal Justice*, 2(3), 243–256.

Gächter, S., & Schulz, J. F. (2016). Intrinsic honesty and the prevalence of rule violations across societies. *Nature*, 531(7595), 496–499.

Gatti, R. (1999). Corruption and Trade Tariffs , or a Case for Uniform Tariffs. *WB Development Research Group*.

Gerring, J., & Thacker, S. C. (2005). Do neoliberal policies deter political corruption? *International Organization*, 59(1), 233–254.

Goel, R. K., & Nelson, M. A. (2010). Causes of corruption: History, geography and government. *Journal of Policy Modeling*, 32(4), 433–447.

Golden, M. A., & Picci, L. (2005). Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data. *Economics and Politics*, 17(1), 37–75.

Goldsmith, A. A. (1999). Slapping the grasping hand: Correlates of political corruption in emerging markets. *American Journal of Economics and Sociology*, 58(4), 865–883.

Gopinath, C. (2008). Recognizing and justifying private corruption. *Journal of Business Ethics*, 82(3), 747–754.

Gottschalk, P. (2010). *White-collar crime in the shadow economy: Lack of detection, investigation and conviction compared to social security fraud*. Universal Publisher.

Gounev, P., & Bezlov, T. (2012). Corruption and criminal markets. In P. Gounev & V. Ruggiero (Eds.), *Corruption and organized crime in Europe: illegal partnerships* (pp. 69–92). Routledge.

Gounev, P., & Ruggiero, V. (2012). *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal partnerships*. Routledge.

Gray, G. C. (2009). The responsabilization strategy of health and safety: Neo-liberalism and the reconfiguration of individual responsibility for risk. *British Journal of Criminology*, 49(3), 326–342.

Gray, G. C. (2013). Insider accounts of institutional corruption. *British Journal of*

Criminology, 53(4), 533–551. ht

Green, P. J., & Ward, T. (2000). State Crime, Human Rights, And the Limits of Criminology. *Social Justice*, 27(1), 101–115.

Green, P., & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. Pluto Press.

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2011). Does Culture Affect Economic Outcomes? *SSRN Electronic Journal*.

Gunnar, B. J. (2014). Anomie and Crime. In G. Bruinsma & D. Weisburd (Eds.), *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 76–86). Springer Reference.

Gupta, S., De Mello, L., & Sharan, R. (2001). Corruption and military spending. *European Journal of Political Economy*, 17(4), 749–777.

Gupta, S., Tiongson, E., & Davoodi, H. R. (2000). Corruption and the Provision of Health Care and Education Services. In *IMF Working Papers* (Vol. 00, Issue 116).

Gutmann, J., & Lucas, V. (2017). Private-Sector Corruption: Measurement and Cultural Origins. *Social Indicators Research*, 138(2), 747–770.

Habib, M., & Zurawicki, L. (2002). Corruption and foreign direct investment. *Journal of international business studies*, 33, 291–307.

Harris, D. (2007). *Bonding social capital and corruption: a cross-national empirical analysis*. 1–48.

Hauser, C. (2019). Fighting Against Corruption: Does Anti-corruption Training Make Any Difference? *Journal of Business Ethics*, 159, 281–299.

Heckert, A., & Heckert, D. M. (2004). Using an Integrated Typology of Deviance to Expand Merton's Anomie Theory. *Criminal Justice Studies*, 17(1), 75–90.

Hessami, Z. (2014). Political corruption, public procurement, and budget composition: Theory and evidence from OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 34, 372–389.

Heywood, P. M. (2015a). Introduction. In P. M. Heywood (Ed.), *Routledge Handbook of Political Management* (pp. 1–13). Routledge.

Heywood, P. M. (2015b). Measuring Corruption - Perspectives, critiques and limits. In P.

- M. Heywood (Ed.), *Routledge Handbook of Political Management* (pp. 137–153). Routledge.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (1987). Causes of white-collar crime. *Criminology*, 25(4), 949–974.
- Hopper, E., & Weyman, A. (1975). Modes of Conformity and Forms of Instrumental Adjustment to Feelings of Relative Deprivation. *The British Journal of Sociology*, 26(1), 66–77.
- Hough, D. (2015). *Corruption, anti-corruption and governance*. Palgrave Macmillan.
- Husted, W. (1999). Wealth, culture and corruption.pdf. *Journal of International Business Studies*, 30, 339–359.
- Jeffery, R. (1958). Review of Theoretical Criminology by George B. Vold. *University of Chicago Law Review*, 25(4), 696–698.
- Johnson, B. A., & Turner, J. H. (1984). A formalization and reformalization of anomie theory. *South African Journal of Sociology*, 15(4), 151–158.
- Johnson, Simon, Kaufmann, D., & Zoido-Lobato, P. (1998). Regulatory Discretion and the Unofficial Economy. *American Economic Review*, 88(2), 387–392.
- Johnson, Stephen. (2018). Corruption is costing the global economy \$3.6 trillion dollars every year. In *World Economic Forum*.
- Johnston, M. (2005). *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy*. Cambridge University Press.
- Jung, T., Scott, T., Davies, H. T. O., Bower, P., Whalley, D., McNally, R., & Mannion, R. (2009). Instruments for exploring organizational culture: A review of the literature. *Public Administration Review*, 69(6), 1087–1096.
- Kaufmann, D., & Kraay, A. (2016). *Worldwide Governance Indicators*. World Bank.
- Kaufmann, D., & Wei, S.-J. (2000). Does “Grease Money” Speed up the Wheels of Commerce? (00/64).
- Kauzlarich, D., Mullins, C., & Matthews, R. (2003). A complicity continuum of state crime*. *Contemporary Justice Review*, 6(3), 241–254.
- Khagram, S., & You, J.-S. (2012). Study and Corruption of Inequality. *American*

Sociological Association, 70(1), 136–157.

Kleemans, E. R. (2008). Introduction to special issue: Organized crime, terrorism and European criminology. *European Journal of Criminology*, 5(1), 5–12.

Knack, S., & Azfar, O. (2003). Trade intensity, country size and corruption. *Economics of Governance*, 4(1), 1–18.

Kotera, G., Okada, K., & Samreth, S. (2010). *A study on the relationship between corruption and government size: the role of democracy*, MPRA Paper No. 25015.

Kramer, R., Michalowski, R., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime and Delinquency*, 48(2), 263–282.

Kumanayake, N. S., Kumara, A. S., & Pallegedara, A. (2023). The nexus between public sector corruption and private sector efficiency: Evidence from worldwide firm-level data. *Review of Development Economics*, 27(2), 1056–1077.

Kunicová, J., & Rose-Ackerman, S. (2005). Electoral rules and constitutional structures as constraints on corruption. *British Journal of Political Science*, 35(4), 573–606.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Trust in Large Organisations. *The American Economic Review*, 87(2), 333–338.

Lambsdorff, J. G. (1998). An empirical investigation of bribery in international trade. *European Journal of Development Research*, 10(1), 40–59.

Lambsdorff, J. G. (2006). Causes and Consequences of Corruption: What Do We Know from a Cross-Section of Countries? In S. Rose-Ackerman (Ed.), *International Handbook on the Economics of Corruption* (pp. 3–51). Edward Elgar Publishing.

Langton, L., & Piquero, N. L. (2007). Can general strain theory explain white-collar crime? A preliminary investigation of the relationship between strain and select white-collar offenses. *Journal of Criminal Justice*, 35(1), 1–15.

Lederman, D., Loayza, N., & Soares, R. (2005). Accountability and corruption. *Economics & Politics*, 17(1), 1–35.

Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8–14.

Leite, C., & Weidemann, J. (1999). *Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources*,

Corruption, and Economic Growth.

- Lessig, L. (2013). Institutional corruption” defined. *Journal of Law, Medical & Ethics*, 41, 553–55.
- Levi, M. (2002). Money Laundering and Its Regulation. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 582(July), 181–194.
- Levi, M., & Reuter, P. (2006). Money Laundering. *Crime and Justice*, 34(1), 289–375.
- Lilly, R., Cullen, F., & Ball, R. (2012). Criminological Theory - Context and Consequences. In *The Concise Dictionary of Crime and Justice* (7th ed.). SAGE Publications, Inc.
- Lui, F. (1985). An equilibrium queuing model of bribery. *Journal of Political Economy*, 93(4), 760–781.
- Martinez, M. G., Kohler, J. C., & McAlister, H. (2017). Corruption in the Pharmaceutical Sector. In *The Handbook of Business and Corruption: Cross-Sectoral Experiences*.
- Matza, D. (1964). *Delinquency and Drift*. John Wiley & Sons.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712.
- Mauro, P.(1997). *Why worry about corruption?* (Vol. 6, pp. 1-19). Washington, DC: International Monetary Fund.
- McCusker, R. (2000). Money-Laundering Control: Elusive Dream or Achievable Reality? *Journal of Money Laundering Control*, 3(3), 214–222.
- Merton, R. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
- Messner, S. F, & Rosenfeld, R. (2000). Market dominance, crime, and social dynamics of crime and control. In S. Karstedt & K. Bussmann (Eds.), *Social Dynamics of Crime and Control: New Theories for a World in Transition* (pp. 13–26). Bloomsbury Publishing.
- Messner, Steven F., Thome, H., & Rosenfeld, R. (2008). Institutions, Anomie, and Violent Crime: Clarifying and Elaborating Institutional-Anomie Theory. *International Journal of Conflict and Violence*, 2(2), 163–181.
- Mocan, N. (2008). What determines corruption? International evidence from microdata.

Economic Inquiry, 46(4), 493–510.

Mugellini, G., Della Bella, S., Colagrossi, M., Isenring, G. L., & Killias, M. (2021). Public sector reforms and their impact on the level of corruption: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 17(2).

Muir, S., & Gupta, A. (2018). Rethinking the anthropology of corruption: An introduction to supplement 18. *Current Anthropology*, 59(S18), S4–S15.

Nanyun, N. M., & Nasiri, A. (2020). Role of FATF on financial systems of countries: successes and challenges. *Journal of Money Laundering Control*, 24(2), 232–243.

Nelken, D. (1994). White-collar crime. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (5th ed., pp. 623–659).

O’Higgins, E. (2003). Corruption, Underdevelopment, and Extractive Resource Industries: Addressing the Vicious Cycle. *Business Ethics Quarterly*, 16(2), 235–254.

OECD. (1997). *Anti-Bribery Convention*.

OECD. (2014). *The Rationale for Fighting Corruption*.

OECD. (2016). *Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*.

Paldam, M. (2002). The cross-country pattern of corruption: Economics, culture and the seesaw dynamics. *European Journal of Political Economy*, 18(2), 215–240.

Passas, N. (1990). Anomie and corporate deviance. *Contemporary Crises*, 14(2), 157–178.

Pellegrini, L., & Gerlagh, R. (2008). Causes of corruption: A survey of cross-country analyses and extended results. *Economics of Governance*, 9(3), 245–263.

Persson, T., Tabellini, C., & Tabellini, F. (2003). Electoral Rules and Corruption. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 989–989.

Philp, M. (2015). The definition of political corruption. In Paul Heywood (Ed.), *Handbook of Political Corruption* (pp. 17–29). Routledge.

Policardo, L., & Carrera, E. J. S. (2018). Corruption causes inequality, or is it the other way around? An empirical investigation for a panel of countries. *Economic Analysis and Policy*, 59, 92–102.

Punch, M. (2000). Police corruption and its prevention. *European Journal on Criminal*

Policy and Research, 8(3), 301–324.

Quinney, R. (1969). *Criminal justice in American society*. Little Brown.

Quinney, R. (1977). *Class, state, and crime: On the theory and practice of criminal justice*. David McKay Company, Inc.

Rabl, T., & Kühlmann, T. M. (2008). Understanding corruption in organizations - development and empirical assessment of an action model. *Journal of Business Ethics*, 82(2), 477–495.

Rau, H. A. (2012). Trust and trustworthiness - a survey of gender differences. *Psychology of Gender Differences*, 205–224.

Riley, S. P. (1998). The political economy of anti-corruption strategies in Africa. *The European Journal of Development Research*, 10(1), 129-159.

Robert Dubin. (1959). Deviant Behavior and Social Structure: Continuities in Social Theory. *American Sociological Review*, 24(2), 147–164.

Rock, M. T. (2009). Corruption and democracy. *Journal of Development Studies*, 45(1), 55–75.

Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Ross, M. (1999). The Political Economy of the Resource Curse. *World Politics*, 51(2), 297–322.

Rothe, D. L. (2020). Moving Beyond Abstract Typologies? Overview of State and State-Corporate Crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 7–15.

Rothstein, B., & Uslaner, E. M. (2005). All for All: Equality, Corruption, and Social Trust. *World Politics*, 58(1), 41–72.

Ruggiero, V. (2012). The organisation of crime. In V. Ruggiero (Ed.), *Corruption and organized crime in Europe: illegal partnerships* (pp. 3–14). Routledge.

Ruggiero, V. (2017). *Dirty Money. On Financial Delinquency*. Oxford University Press.

Sandholtz, W., & Gray, M. M. (2003). International Integration and National Corruption. *International Organization*, 57(4), 761–800.

Schneider, F. (2012). The shadow economy and tax evasion: What do we (not) know? In

CESifo Forum (No. 6423).

Schoepfer, A., & Piquero, N. L. (2006). Exploring white-collar crime and the American dream: A partial test of institutional anomie theory. *Journal of Criminal Justice*, 34(3), 227–235.

Schweiker, W. (1968). Status Consistency and Merton's Modes of Individual Adaptation*. *Sociological Quarterly*, 9(4), 531–539.

Sellin, T. (1938). *Culture Conflict and Crime*. Social Sciences Research Council.

Serra, D. (2006). Empirical determinants of corruption: A sensitivity analysis. *Public Choice*, 126(1–2), 225–256.

Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617.

Siano, A., Vollero, A., Conte, F., & Amabile, S. (2017). “More than words”: Expanding the taxonomy of greenwashing after the Volkswagen scandal. *Journal of Business Research*, 71, 27–37.

Simpson, S. S. (2013). White-collar crime: A review of recent developments and promising directions for future research. *Annual Review of Sociology*, 39, 309–331.

Smarzynska, B., & Wei, S.-J. (2000). *Corruption and the Composition of Foreign Direct Investment: Firm-Level Evidence* (2360).

Soreide, T. (2006). Corruption in International Business Transactions. In S. Rose-Ackerman (Ed.), *International Handbook on the Economics of Corruption*. (1st Editio, pp. 381–417.). Edward Edgar.

Sullivan, B. N., Haunschild, P., & Page, K. (2007). Organizations non gratae? The impact of unethical corporate acts on interorganizational networks. *Organization Science*, 18(1), 55–70.

Sung, H.-E. (2003). Fairer Sex or Fairer System ? Gender and Corruption Revisited. *Social Forces*, 82(2), 703–723.

Sutherland, E. H. (1939). *Principles Of Criminology* (3rd ed.). Lippincott.

Sutherland, E. H. (1940). White-Collar Criminality. *American Sociological Review*, 5(1), 1–12.

- Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19–42.
- Swamy, A., Knack, S., Lee, Y., & Azfar, O. (2001). Gender and corruption. *Journal of Development Economics*, 64(1), 25–55.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
- Tanzi, V. (1998). *Corruption around the World* (No. 98; 63).
- Taylor, I., Walton, P., & Young, J. (1973). *The new criminology: For a social theory of deviance*. Routledge and Kegan Paul.
- Thio, A. (1975). A Critical Look at Merton's Anomie Theory. *The Pacific Sociological Review*, 18(2), 139–158.
- Tillman, R. (2009). Making the rules and breaking the rules: The political origins of corporate corruption in the new economy. *Crime, Law and Social Change*, 51(1), 73–86.
- Tombs, S., & Whyte, D. (2007). Safety Crimes. In *Safety Crimes*. Willan Publishing.
- Tombs, S., & Whyte, D. (2015). The corporate criminal: Why corporations must be abolished. In *The Corporate Criminal: Why Corporations Must be Abolished*. Routledge.
- Transparency International. (2013). *UN Convention Against Corruption*.
- Transparency International. (2018). *Global corruption report*.
- Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study Daniel. *Journal of Public Economics*, 76, 399–457.
- Treisman, D. (2007). What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research? *Annual Review of Political Science*, 10, 211–244.
- Uhlenbruck, K., Rodriguez, P., Doh, J., & Eden, L. (2006). The Impact of Corruption on Entry Strategy: Evidence from Telecommunication Projects in Emerging Economies. *Organization Science*, 17(3), 402–414.
- Uhlenbruck, K., Rodriguez, P., Doh, J., & Eden, L. (2016). The Impact of Corruption on Entry Strategy: Evidence from Telecommunication Projects in Emerging Economies. *Organization Science*, 17(3), 402–414.
- United Nations. (2003). *United Nations Convention against Corruption*.

- US House of Representatives. (1977). *Foreign Corrupt Practices Act*.
- Uslaner, E. M. (2005). Trust and corruption. In Johann Graf Lambsdorff, M. Taube, & M. Schramm (Eds.), *The New Institutional Economics of Corruption* (pp. 76–92). Routledge.
- Vaidya, S. (2005). Corruption in the media's gaze. *European Journal of Political Economy*, 21(3), 667–687.
- Van Rijckeghem, C., & Weder, B. (2001). Bureaucratic corruption and the rate of temptation: Do wages in the civil service affect corruption, and by how much? *Journal of Development Economics*, 65(2), 307–331.
- Van Veldhuizen, R. (2011). *Bribery and the Fair Salary Hypothesis in the Lab*. Tinbergen Institute
- Venkatesan, R., & Benton, L. (2018). How Companies Can Take a Stand Against Bribery. *Harvard Business Review Digital Articles*, 1–5.
- Walle, V., & Huisman, W. (2010). The criminology of corruption. In G. Graaf, P. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115–145). B. Budrich.
- Waller, C. J., Verdier, T., & Gardner, R. (2002). Corruption: Top down or bottom up? *Economic Inquiry*, 40(4), 688–703.
- Warren, E. (2016). *Rigged Justice : 2016 How Weak Enforcement Lets Corporate Offenders Off Easy* (Issue January). United States, Senate.
- Wei, S.-J. (2001). Natural Openness and Good Government Citation. In *CID Working Paper Series*.
- Weisburd, D., & Waring, E. (2001). *White-Collar Crime and Criminal Careers Criminologists*. Cambridge University Press.
- Wheeler, S., Weisburd, D., & Bode, N. (1982). Sentencing the White-Collar Offender: Rhetoric and Reality. *American Sociological Review*, 47(5), 641–659.
- World Bank. (1997). *World Development Report 1997: The State in a Changing World*.
- Xenakis, S. (2012). Corruption and organised crime in the UK. In P. Gounev & V. Ruggiero (Eds.), *Corruption and organized crime in Europe: illegal partnerships* (pp. 189–200). Routledge.

Zander, T. (2021). Does corruption matter for FDI flows in the OECD? A gravity analysis. In *International Economics and Economic Policy* (Vol. 18, Issue 2). Springer Berlin Heidelberg.

Zimring, F. E., & Johnson, D. T. (2005). On the comparative study of corruption. *British Journal of Criminology*, 45(6), 793–809.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.